תלמוד בבלי · אחרונים · חכמת שלמה · סדר נזיקין

חכמת שלמה על סנהדרין

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חכמת שלמה על סנהדרין

רבי שלמה לוריא [המהרש"ל]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חכמת-שלמה-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 7
דף ב: 7
דף ג. 7
דף ג: 7
דף ד. 8
דף ד: 9
דף ו. 10
דף ו: 10
דף ז. 10
דף ז: 11
דף ח. 11
דף ח: 12
דף ט. 12
דף ט: 13
דף י. 14
דף י: 14
דף יא. 15
דף יא: 15
דף יב. 16
דף יב: 16
דף יג. 16
דף יג: 17
דף יד. 17
דף טו. 18
דף טז. 18
דף טז: 18
דף יז. 18
דף יז: 18
דף יח. 19
דף יח: 19
דף יט. 19
דף יט: 19
דף כ. 19
דף כ: 20
דף כא. 20
דף כא: 21
דף כב. 21
דף כב: 22
דף כג. 23
דף כג: 23
דף כד. 23
דף כד: 24
דף כה. 24
דף כה: 24
דף כו. 24
דף כו: 24
דף כז. 25
דף כז: 25
דף כח. 27
דף כח: 27
דף כט. 27
דף כט: 28
דף ל. 28
דף ל: 28
דף לא. 30
דף לא: 30
דף לב. 30
דף לב: 30
דף לג. 30
דף לג: 31
דף לד. 31
דף לד: 31

דף לה. 31
דף לה: 31
דף לו. 32
דף לו: 32
דף לז. 33
דף לז: 33
דף לח. 33
דף לח: 34
דף לט. 34
דף מ. 34
דף מ: 35
דף מא. 35
דף מא: 35
דף מב. 36
דף מב: 36
דף מג. 37
דף מג: 37
דף מד. 37
דף מד: 37
דף מה. 38
דף מה: 38
דף מו. 39
דף מו: 39
דף מז. 39
דף מז: 40
דף מח. 40
דף מח: 40
דף מט. 40
דף מט: 41
דף נ. 41
דף נ: 41
דף נא. 42
דף נא: 42
דף נב. 43
דף נב: 44
דף נג. 44
דף נג: 44
דף נד. 44
דף נד: 45
דף נה. 45
דף נה: 45
דף נו. 46
דף נו: 46
דף נז. 46
דף נז: 46
דף נח. 46
דף נח: 47
דף נט. 47
דף נט: 47
דף ס. 47
דף ס: 48
דף סא. 49
דף סב. 49
דף סב: 49
דף סג. 50
דף סג: 50
דף סד. 50
דף סד: 50
דף סה. 51
דף סה: 51
דף סו. 52
דף סו: 52
דף סז. 52
דף סז: 52

דף סח. 53
דף סח: 53
דף סט. 53
דף סט: 53
דף ע. 54
דף ע: 54
דף עא. 54
דף עא: 54
דף עב. 55
דף עב: 55
דף עג. 56
דף עג: 56
דף עד. 56
דף עד: 56
דף עה. 57
דף עה: 57
דף עו. 58
דף עו: 59
דף עז. 59
דף עז: 59
דף עח. 60
דף עח: 60
דף עט. 61
דף עט: 61
דף פ. 61
דף פ: 62
דף פא. 62
דף פא: 63
דף פב. 63
דף פב: 63
דף פג. 64
דף פג: 64
דף פד. 65
דף פד: 65
דף פו. 66
דף פו: 66
דף פז. 66
דף פז: 68
דף פח. 68
דף פח: 68
דף פט. 69
דף פט: 69
דף צ. 70
דף צ: 70
דף צא. 71
דף צא: 71
דף צב. 72
דף צב: 72
דף צג. 73
דף צג: 73
דף צד. 73
דף צד: 74
דף צה. 74
דף צה: 75
דף צו. 76
דף צו: 76
דף צז. 77
דף צז: 77
דף צח. 77
דף צח: 78
דף צט. 79
דף צט: 79
דף ק. 79
דף ק: 80

דף קא. 80
דף קא: 80
דף קב. 81
דף קב: 81
דף קג. 82
דף קג: 82
דף קד. 82
דף קד: 83
דף קה. 83
דף קה: 83
דף קו. 84
דף קו: 84
דף קז. 85
דף קז: 86
דף קח. 86
דף קט. 86
דף קט: 87
דף קי. 87
דף קי: 88
דף קיא. 88
דף קיא: 88
דף קיב. 89
דף קיב: 89
דף קיג. 90
דף קיג: 90

דף ב.

רש"י בד"ה דיני נפשות כו' שזינתה תחתיו היא בסקילה ודיני נפשות כו' כצ"ל:
בד"ה נטע רבעי כו' מעשר שני הס"ד:
בד"ה והקרקעות כו' ויליף להו מקראי הס"ד:
בד"ה ואין דנין לא את השבט רובו של שבט כו'. נ"ב בכאן לא דק דבין לפי המקשן ובין לפי המסקנא איירי בכל השבט (עיין במהרש"א):

דף ב:

רש"י בד"ה מאתים כו' שיהא כל חד מב"ד שר כו' כצ"ל:
בד"ה למאי הלכתא צ"ל ולמאי:
בד"ה דברי הכל כו' ובעינן שלשה הס"ד:
תוס' בד"ה דברי הכל כו' לא בעי ג' כו'. נ"ב פירוש לענין דיעבד ודו"ק:
בד"ה ליבעי נמי כו' משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשה משפטים שעלו עמו להר כו' כצ"ל:

דף ג.

רש"י בד"ה חבלות כו' לדמי חצי נזק כו' הד"א:
תוס' בד"ה שלא תנעול כו' לא שייך למיחש ביה כמו זה כו' דבכה"ג לא שכיח כלל ולא עבדינן כו' כצ"ל:
בד"ה נזק היינו כו' בסופו דאין מועד בבבל. נ"ב ופירוש אפילו אייעד בארץ ישראל ואתיוה לכאן בבבל מכל מקום לא גובין דמלתא דלא שכיחא הוא כן איתא התם להדיא ודו"ק:

דף ג:

גמ' משתלם בראש הוא ואיידי כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה דכתיבי קרא צ"ל קראי:
בד"ה ואין בית דין כו' מדרבי יהודה הס"ד:
בד"ה ולימא צ"ל לימא:
בד"ה אין דורשין כו' דלקמן בסכת בסכת דמפרש כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה דיני ממונות כו' ואמאי לא נילף בקל וחומר כו' כצ"ל:

דף ד.

רש"י בד"ה טמא בזכר ז' ימים הס"ד:
בד"ה וטיהר כו' ושלשת ימים הס"ד:
בד"ה וטימא בנקבה לשבועיים. נ"ב צ"ל שבעים ודו"ק:
בד"ה קרנות כו' כתיב בשעירת הנשיא כו' כתב קרנות מלא ובשעיר כו' אחת מהן מעכבת ובית שמאי כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה בחלב אמו בציר"ה כו' אבל בחלב מותר לבשל בקמ"ץ כצ"ל:
תוס' בד"ה כולהו סבירא להו כו' דהיינו ב' חתיכות כו'. נ"ב פירוש שאכל חתיכה אחת מן שתי החתיכות ולא ידע אי של חלב אי של שומן אכל:
בא"ד ואמאי לא דריש תרווייהו כרבי שמעון כמו גבי לחם כו' כן צריך להיות:
בד"ה אקרא כו' דכתיב בנדתה צ"ל כנדתה:
בד"ה מניין לרביעית דם כו' אבל דם נבלה וכו'. נ"ב זהו מדברי התוס' ועל זה מביא ראיה מירושלמי ודו"ק:
בא"ד דאמר דם נבלה אינו מכשיר הא לטמאות טמא וכן תנינן דם השרץ כצ"ל. ונ"ב פירוש לענין צרוף אבל לענין טומאה מטמא כבשר נראה לי וכן בירושלמי להדיא מדייק רק אטומאה ע"ש:
גמ' מהכא להכא ומהתם להתם ומהכא להתם מהני כו' כצ"ל:
איבו וחנה שילא צ"ל ושילא:
רש"י בד"ה ושבט ל"ל שבט:
בד"ה מחוקק שררה מועטת הס"ד:
בד"ה אתא לקמיה צ"ל אתא לארן ישראל לקמיה דרבי חייא:
בד"ה ש"מ כו' לא מהני דהא רבה הד"א:
תוס' בד"ה ואם היה מומחה כו' ביחיד מומחה לרבים כו'. נ"ב אע"פ שנאמר בסיפא אם היה מומחה לרבים כו' משמע דרישא לא איירי במומחה וכן פירשו התוס' גופייהו לקמן בעמוד זה מ"מ הוה מצי לאוקמי במומחה וסיפא איירי בסמוך דנקיט רשותא הלכך פטור והתוס' פירשו באחד דיני ממונות שאיירי בסמוך אלא דלא רצה לאוקמי בכה"ג לפי שסתמא משמע דאיירי בלא מומחה מדכתיב בסיפא ואם היה מומחה כו' ולכן כתבו התוס' לקמן דאיירי באינו מומחה וקל להבין (עיין במהרש"א):
בד"ה דהכא שבט כו' ואומר ר"ת צ"ל אומר ר"ת:
בסוד"ה רבה בר בר כו' כל בר בר חנה כצ"ל סיכתא. ונ"ב פירוש שוטה:

בסוד"ה נקיטנא רשותא כו' היה בימי ר'. נ"ב פירוש ויהיה הכל רשות אחד ודו"ק:

דף ד:

גמרא ורבנן סברי ירשיעון דהאיך והאי ורבי יהודה כו' שנאמר יראה קרינן יראה כדרך כו' הראשון הרי"ש בשו"א והשני הרי"ש בקמץ כצ"ל:

רש"י בד"ה ונאמרו כו' בחטאת בהמה הס"ד:

בד"ה שנתנו במתנה כתיב קרנות כו'. נ"ב ס"א קירות:

בד"ה ורבי שמעון ורבנן פירוש בשלישית ור' שמעון הד"א:

בד"ה בפ" קדש כו' צ"ל בפ' שמע כו' לטטפת חסר וי"ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כו' כצ"ל:

בד"ה כתפו כו' צ"ל כתפי כו' אומר טט הס"ד:

בד"ה יראה כל זכורך כתיב וקרינא יראה ותרווייהו דרשי יראה כל זכורך שיראו פני השכינה. נ"ב פירוש וקאי יראה אקב"ה שהוא יהא נראה לבני ישראל והיינו ר"ל שיראו פני השכינה:

בא"ד יראה משמע שיתראו לפניו. נ"ב וכמו שאומרים בלשון אשכנז ער זאלל זיך ווייזן:

בא"ד שהוא בא לראותך הקיש ראייתך לראייתו כדרך שהקדוש ברוך הוא בא לראותך כך בא ליראות. נ"ב פי' הקב"ה לאדם:

תוס' בד"ה לטטפת כו' תימה דבספרים מדויקים לא כתיב וי"ו כו' כך נ"ל וכן בתוס' דהקומץ ובית שמאי בלשון זה ולאפוקי מפירש"י ודו"ק:

עוד בדבור זה וגורעין וי"ו דבריש התיבה כו' פירוש דהיינו בין שני טיתי"ן ומוסיפין בין פ"א לתי"ו:

עוד בדבור זה ושדית ליה אחמשית סוף סוף ה"ל חמישיתו ולא נימא דלשדית בין יו"ד לתי"ו כו':

בא"ד בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין כצ"ל:

עוד בדבור זה לטטפת לטטפת לטוטפות כו'. נ"ב ומ"מ דייק שפיר דלא דריש אם למקרא דאי דריש א"כ כולן לשון רבים בלא וי"ו למ"ד ודו"ק:

בד"ה כדרך שבא ליראות צ"ל כדרך שבא לראות כו' כן אתה בא צ"ל כן הוא בא כו' ולפי זה קאי יראה אקדוש ברוך הוא כו'. נ"ב צ"ע היטב ועיין בפרש"י בריש חגיגה והוא ממש כמו שפירשתי (עיין במהרש"א):

בד"ה דרך בישול כו' בחלב אסרינן צ"ל אסרינן בחלב:

רש"י בד"ה איבעית אימא כו' אל יתיר הס"ד:

בד"ה קרמיון כו' אגמים הס"ד:

דף ו.

גמ' דאמרו ליה דיינת לן כו' פירוש יכולין לומר כן וכ"כ הרא"ש להדיא וכן מוכח להדיא מדעת טור ח"מ ע"ש:
רש"י בד"ה וסוגיא דעלמא הילוך דינא כו'. נ"ב עיין לקמן (דף ל"ג) ברש"י:
בד"ה ג' תנאי לעיל כו' בשנים ורבנן כו' הוא דבור אחד:
תוס' בד"ה צריכה קנין כו' דצריך קנין אף על המחילה כו' ועוד ראיה כו' אין לדקדק נמי כלל. נ"ב וטעמא כיון דמתנה קרייה רחמנא ואיהו לא בעי לה לא הוי מתנה ולא יזכה בה עוד כדמפרש רשב"ם פ' יש נוחלין ע"ש נ"ל:

דף ו:

גמ' אלא יקוב הדין את ההר וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלהים הוא וגו' אבל אהרן כו' ר' יהושע בן קרחה כו' משפט וצדקה לכל עמו והלא כל מקום כו' אלא איזהו משפט שיש כו' כצ"ל. שם וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו כל זה נמחק:
ור"ש בן לקיש דאמר ב' כו' וא"ר חנין לא תכניס דבריך כו' כצ"ל. רש"י בד"ה אתאן לתנא קמא כו' החייב וראה הד"א:
בד"ה פוטר מים כו' ביניהם ראשית הוא דבור אחד:
בד"ה ת"ל ביהושפט עמכם בדבר המשפט עמכם לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטענותיהם במשפט לפי כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אלא כנגד כו' בסופו ולא בהתיתא תרגם ירושל' ולא יתבוששו:

דף ז.

גמ' הרי כאן י' לבסוף כתיב והבית אשר כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה מקרא זה בוצע ברך הס"ד. בד"ה לצינורא דבידקא כו' וצינורת קבוצים כו'. נ"ב ס"א קטנים:
בד"ה פוטר מים המתחיל ופותח בקטטה ראשית מדון כו' מאה דיני כו' תחלת מאה דיני כצ"ל והס"ד:
בד"ה וחד בירא כו' רשעה יפול הד"א:

בד"ה עתה אקום כו' משער ב"ד כצ"ל:

דף ז:

גמ' שיבא מכשורא צ"ל שיכא כו':
שם הוי אומר לעץ הקיצה כו' ברעות נפשיה לקטלא כו'. נ"ב לקטלא נ"ל דקאי על מה שלפעמים בעל דין קשה ואיכא סכנתא ולפי זה מיושב שפיר ולואי שתהא ביאה כו' ודו"ק:
שם כי הוה חזי אמבוה דספרא נמחק דספרא:
שם אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד כצ"ל ונמחק וגו' ונ"ב שיאו פירוש רומ:
שם נזר לדור דור וכו'. בין אחיו ובין גירו נמחק ובין גירו:
שם א"ל לאו אושפזיכני את א"ל אין. נ"ב ס"א א"ל מאי בעית א"ל דינא אית לי כו' כצ"ל.
רש"י בתחילת העמוד מטתו שלשלמה שכינה של הקב"ה כצ"ל והס"ד:
בד"ה ששים גבורים כו' לאו דוקא הס"ד:
בד"ה אם ברור כו' שהוא מאיר הס"ד:
בד"ה אומרהו כו' לבקר משפט הוציאו כו' כצ"ל:
בד"ה דנמטיין כו' י"ל נ"ב מל' משלשין בממון במס' מכות:
בד"ה שיבא כו' יהיה עגל שומרון כו' כצ"ל:
בד"ה וה' בהיכל כו' וכתיב הם כו' יכלה על עון זה כל הארץ כצ"ל:
בד"ה אצל מזבח ותלמידי חכמים כצ"ל:
בד"ה מכתפי להו כו' ונפ' יום כפורים פירש רש"י להדיא ליה וקאי על מר זוטרא שהיה זקן כו':
בד"ה וסמיך כו' אני מזהיר הס"ד. בד"ה שמוע כו' שאין מכחישו כו' כצ"ל:
בד"ה אמר ליה ההוא גברא לרב הס"ד:

דף ח.

גמ' א"ר חנן אל תכניס דבריך מפני איש כל זה נמחק. שם כי אתה תבוא את העם הזה וכתיב כי אתה תביא את בני ישראל א"ר יוחנן כו' דיני קנסות בכמה מאי קמיבעי ליה אי בהדיוטות כשיביא שלשה בעינן אלא יחיד מומחה כו' כצ"ל:
שם רבא אמר כולי עלמא ללעז כו' צ"ל רבה:
בשלמא לרבה תבעו ממון כצ"ל:

רש"י בד"ה חזייה רב כהנא להההוא גברא הס"ד:
בד"ה נענש משה שלא זכה תאמר לו כו' כצ"ל. בד"ה כתיב ואצוה כו' את חכמיהם הזהיר כו' כמשפטי החקים כו' כצ"ל:
בד"ה כי אתה כו' כאחד מהן הס"ד. בד"ה כי אתה תביא משמע שררה נהוג עליהן כצ"ל והס"ד:
קודם ד"ה המוציא ש"ר מוגה מתני'. בד"ה וחכמים אומרים משום דאיכא מש"ר כו' כצ"ל:
קודם ד"ה ר"מ מוגה גמ'. שם שמא כשיבואו לב"ד כו' נפשות ורבנן כו' כצ"ל והכל דיבור אחד:
בד"ה וחכמים כו' ברייתא היא הס"ד. :

דף ח:

גמ' הכא במאי עסקינן כגון צ"ל והכא במאי עסקינן:
רש"י בד"ה והזימום כו' לא מהימן דהשתא בתר סהדי שקרי קמהדר ושקורי קמשקר ובעי למיתב כו' תובע קאי להכי קאמר כו' קא תבעו ובמקום כו' ישמעו עדים ויבואו ובעינן כ"ג ואית דמפרשי כו' כסף דאב תבע כו' כצ"ל והס"ד:
בד"ה עדה כ"ג הס"ד:
בד"ה רב פפא כו' להתרות בה ר"מ כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה רבא אמר צ"ל רבה כו' גם הדבור מיתיבי כו' גם הדיבור והביא האב כו' הם דבור אחד עד כדמפרש ר"ת:
בא"ד עדותן משום דחוששין כו' דאיכא חששא דלעז דשייכא כו' סתם שמא יצטרכו כו' דכ"ע חוששין ללעז משום כו' עדי האב לעדי הבעל הכחשה כו'. וא"ה הוי בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יביא עידי הזמה ויזימו לעידי האב שהכחישו לעידי הבעל. אי נמי דיש לבעל ב' כיתי עדים המכחישות זו את זו בבדיקה דאז שפיר איכא למיחש שמא יבואו עדים אחרים ואע"ג כו' כצ"ל ונ"ב עיין בהפוך הדף:
בד"ה חוששים ללעז וחוששין לכבודן של ראשונים כצ"ל בכל מקום בא"ד:
בד"ה בעדה כו' למסית אבל לענין כו' קרא דאין סברא כו' כצ"ל:
בד"ה באשה חבירה כו' על בעלה באנו כו'. נ"ב פי' מאחר שלא התרו בה למיתה:

דף ט.

גמ' דאתרו בה מלקות ולא אתרו בה קטלא כו' כצ"ל וכן ברש"י:

רש"י בד"ה לא באו כו' עדים אלא הד"א. בד"ה במה דברים אמורים דעדותן בטלה הס"ד:
בד"ה ואימתי כו' בטלה הס"ד:
תוס' בד"ה דאתרו בה למלקות כו' בסופו למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מבן ובן מוהיה אם בן כו' כצ"ל ונ"ב פי' מויסרו הנאמר בסורר ומורה ומה התם בן עמו פי' שנכתב לשם בן אף הכא כאילו נכתב בן עמו ואח"כ ילפינן בן מוהיה אם בן הכות כו':
בד"ה לא בא כו' בסופו זה אחר זה נמי יקישם הכי כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש מאחר שאמר לא בא הכתוב להקל גרידא אלא אף להחמיר אם כן משמע דלהקל אינו חולק על ר"ש ואינו דורש להקל אלא כשבאו בבת אחת ולא בזה אחר זה ולמה אינו דורש גבי קולא בזה אחר זה כמו שדורש גבי להחמיר מאחר ששניהם בהיקש וק"ל:
בזמן שהתרו כו' היכי צ"ל הכי:

דף ט:

גמ' נהרגין ומשלמים ממון לזה כו' ואר"י כצ"ל:
רש"י בד"ה דא"כ כו' כשר עמהם הס"ד:
בד"ה פלוני רבעו לאנסו במשכב כן צריך להיות:
תוס' בד"ה ר' יוסי אומר כו' השונא נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש אפילו בלא התראה ולא יכול לומר שוגג הייתי:
בד"ה בפלוגתא לא היה שם עד אחד וטעמא דרבנן בכ"ג מפרש ר"ת כו' כצ"ל הד"א:
עוד בדבור זה כגון דלא הוכחשו כו'. נ"ב פירוש שהזמה יהיה על זה שבשקר הכחישו לעדי הבעל ודו"ק:
עוד בדבור זה המכחישים זו את זו בבדיקות כו'. נ"ב ותימה במאי איירי אי שהכחישו עדי האב אותם הכחשה גמורה א"כ כל העדים שיבאו כולם יהיו מוכחשים בהכחשה גמורה מן הראשונים דלא אזלינן בתר הרוב גבי הכחשה ותרי כמאה ואין לומר שמא יבואו עדים ויאמרו בזמן אחר כך שהוכחשו אותם עדים זינתה חדא דלא חיישינן להכי ועוד א"כ לא יהיו מוכחשים בבדיקות מן הראשון ודו"ק. ואי אפשר לפרש דלא הוכחשו ולא פסלם האב אם כן למה לי למיחש לסהדי אחריני הלא קטלו לה לרבנן דאמרי הכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא. ואי אפשר לי ליישב אלא שאותן שני כיתי הראשונים לא התרו בה כלל ולא היו אלא עדי ראייה בעלמא ודו"ק (עיין במהרש"א):
בא"ד כל שכן לאחר גמר דין כו' כצ"ל:
בד"ה לרצונו רשע הוא כו' לא דנו ולא מעידו הא דפריך בפרק קמא צ"ל והא דפריך כו':

בא"ד אין לפרש שהוא פסול מחמת ששונא הרובע כו'. נ"ב ותימה דהא שונא כשר להעיד ולדון פסול גליון (עיין במהרש"א):
בסוף הדבור ערות אביך ממש. נ"ב ותימה הא לשם ליכא מיתה אלא כרת גליון (עיין במהרש"א):
בד"ה ואין אדם כו' מדקאמר בפ"ב דכתובות כצ"ל:
בא"ד ותדע דאם היה כהן כו'. נ"ב האי תדע דקאמרי התוספות אין זה הוכחה כלל אלא מסברא בעלמא הוא דקאמרי וי"מ אמאי לא קאמרי התוס' בלא אחותו אלא פלוני בא על אשתו כו' דאיירי אפילו בכהן ומש"ה האי תלמיד טועה בלובלין שהגיה הספרים מחק אחותו וטעות בידו דודאי גבי אשתו לא מהימן להורגה אבל לאומרה מהימן דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא ודו"ק:
עוד בדבור זה ועוד י"ל כו'. נ"ב חוזר לקושיא דלעיל:
בא"ד וכתב בו עצמך ונכסיי כו' כצ"ל:

דף י.

גמ' מי אמרינן אדם קרוב כו' כל זה נמחק עד ואין אדם קרוב אצל ממונו. ונ"ב ס"א מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו או דלמא לא אמרינן כו'. בתר דבעי הדר פשטה לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו:
שם בגמרא שוינהו להנך רשעים צ"ל ושוינהו:
שם בגמרא אמדוהו לקבל עשרים אין מכין אותו אלא מכות כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה פלוני בא על אשתי הס"ד:
בד"ה פלוני רבע שורו כצ"ל:
בד"ה משום דב"ד כו' ודאי עדים רמיזי כו' כצ"ל:

דף י:

גמרא כי מחית אגברא צ"ל אגבא:
קדשוהו שמים צ"ל בשמים. זמן נשיא צריך גדי סימן כצ"ל:
רש"י בד"ה חישוב לא קתני כו' ואתי סיהרא ג' יומי כצ"ל:
בא"ד ג' ימים או שנים. נ"ב עיין לקמן בד' י"ג בפירש"י:
בד"ה בזמנו ביום כו' דאין חדש לבנה יותר מכ"ט יום כו' כצ"ל:
בד"ה שכבר קדשוהו בשמים כו' כצ"ל:
בד"ה חישוב דעיבור כו' ולא חסר וכר' אליעזר כו' מקבע תנא נמי כו' הד"א:

בד"ה בטל יחיד כו' לעיין בדבר הס"ד:
בד"ה ב' אומרים כו' אם לאו למשא ומתן הד"א:
תוס' בד"ה שכבר קדשו בשמים כו' כדפי' בקונטרס בפ"ב דר"ה דביום ל' כו' שלא קידשו היום כו' כצ"ל (עיין במהרש"א):

דף יא.

גמ' מהיכן גמיר לה מיהושע כו' נ"ב תימה הלא הכא לא שייך הטעם משום שלא לביישו כהני עובדי קמאי שהרי אחר כך יתגלה קלונו ע"י גורל אלא למדה תורה דרך ארץ שלא יהא אדם דילטרון ועוד אפילו הוא משום ביוש אינו דומה לעובדי קמאי שיבייש האדם את עצמו כדי שלא יתבייש חבירו וזה לא מצינו הכי כי אם בשכניה בן יחיאל ואף הא דשכניה כו' אינו דומה כל כך דהתם כלל עצמו עמהם שלא לביישם אבל לא מצינו שיבייש עצמו כדי להציל חבירו מביוש גם מקשים העולם אמאי לא קאמר מתחילה למדו מיהושע או ממשה כו' ומה צריך לתלות זה בזה. ונראה בעיני כך סדר הצעה מעשה של ר' חייא היה קשה מאד כמו ששאל אותו ר"ש למה ציערת לאבא והוא השיב לא תהא כזאת בישראל ואינו דומה כלל למעשה דשמואל הקטן שהרי יש לו תשובה קצת הלכה למעשה הוצרכתי ומשום ה"ק דגמיר מר"מ שהוא קצת בייש דעדיין לא נתקנה דמלקין מאן דקדיש בביאה אבל ר"מ שפיר יליף משמואל ושמואל הקטן ממי גמיר שלא לגלות אותו דבר שראוי לגלותו שהחציף פניו ועלה בלא קריאה יליף משכניה שלא רצה לגלות אחרים אף שהיה ראוי לגלות ואחר כך מסיק ממי גמיר שלא לגלות אותו שראוי להענישו להפרישו מן האיסור שלא יעשה עוד או לבער הרע גמיר מיהושע שלא רצה הקב"ה כלל לגלותו ודו"ק:
שם שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו נמחק כמשה רבינו. ונ"ב בס"א אינו:
רש"י בד"ה מפני הדרכים כו'. בימות החורף הס"ד:
בד"ה ומפני גליות כו' לא יגיעו לבא בפסח כצ"ל:
בד"ה חודש צ"ל חדש:

דף יא:

גמ' שלמכון יסגא לעלם כו'. וכן אחר כך ושלמכון יסגא לעלם כו'. על שלש ארצות כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה דזמן ביעורא כו' ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני כו' כצ"ל:
בד"ה על האביב כו' על שתים מהן מעברין ואם כו':

בד"ה ועל התקופה כו' עיבור החג מעברי הד"א:
בד"ה דהרי על שתים כו'. ועוד אם ביכר כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה מן עומרי כו' עד שלא יגיע שעת ביעור כו' כצ"ל:
בד"ה אין מעברין כו' אלא אדר"ע כו' כצ"ל:

דף יב.

גמ' תניא ר"מ היה אומר וכו' לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו ואין כו' כצ"ל:
שם בזכות הרחמים כו' נ"ב ה"ג בערוך בערך זוג ובזכותם יצא שלום לעולם:
שם של בית רשב"ג היו מעברין כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אבל מפני כו' ומודיעין לגולה כו' מיד שעיברנוה כצ"ל:
בד"ה עמוסי כו' שמר עליהן הס"ד:
בד"ה ב"ד ישבו כו' ולא עיברו ג' רצופות כו' בזמנו משם ראיה כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה אי חוששין כו' נמחק אי:

דף יב:

גמרא כי התפלל חזקיהו עליהם כו' א"ה רבי שמעון אומר כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ציץ מרצה כו' מצחו מרצה הס"ד:
בד"ה מחצה לאו כו' ופלוגתא בפרק האשה דאיכא כו' רשות וחזקיה כו' מצטרפי והוי כו' והד"א כ"ג:
בד"ה אין מקדשין כו' אלא שתקי וכי מטי כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה כ"ג כו' משאר קרבנות לא מצי למידק כו'. נ"ב פירוש משאר קרבנות שמקריב הכהן הדיוט ואירע בו טומאה מי מרצה על טומאה שנעשה בו אלא בודאי דציץ של כה"ג אפילו מונח בקופסא מרצה ומשני שהציץ היה לעולם על מצחו של כה"ג אפי' שלא בשעת עבודה שלו א"כ אין לחוש בשאר קרבנות כו':

דף יג.

רש"י בד"ה חג האסיף כו' משנה שעברה ר"י כו' ביומא דחזי אי מעברה לאלול כו' ניקלע באד"ו ואי ניצטריך לעבורי מיקלקלא כו' בין על ידי עבור אלול בין על ידי כו' כצ"ל והד"א עוד בדבור זה שנה שלפניה מעוברת כו'. נ"ב פירוש ועשאו חכמים לחודש העבור חסר ע"ש ופירש"י לשם ה"ה אם זאת השנה מעוברת שעבדינן ח' מלאים ע"ש:

בד"ה י"ו לפני כו'. בי"ז מעברין כו' הכל דבור אחד:
תוס' בד"ה ור"י כו' בסופו וכן למ"ד שלשים יום נ"ב פי' אם יהיה תשרי ביום ב':

דף יג:

רש"י בד"ה איכא בינייהו כו' עד סוף הדבור נ"ב שייך מעבר לדף:
בד"ה על בסמוך כו' וסמכו ולר"י כו' הכל דבור אחד:
תוס' בד"ה שמור את חודש כו' והא דאמר בשילהי פרק קמא דר"ה כו' נ"ב נראה בעיני שכך הצעה של דברי התוספות דלפי' רש"י פשיטא דאיירי שמושכת תקופת טבת עד י"ו ולא י"ו בכלל כי התקופה נופלת בי"ו ויום תקופה מתחיל ומשום הכי אפילו עברוהו לאדר תפול התקופה בט"ו ולא הוי בחידושה של לבנה שהרי בט"ו היא ישנה אבל לפי מה שפירש שבט"ו עדיין חדשה אם כן משמע לכאורה דעד י"ו וי"ו בכלל קאמר ונופלת בי"ז קאמר דהא בט"ו עדיין חדשה היא אם כן כי נופלת בי"ו ותעבר לאדר נופלת בט"ו הוי תקופה חדשה דיום תקופה מתחיל וכן פירשו התוספות בראש השנה לפי האמת משום הכי קסתמו התוספות לפי מה דאמרינן הכא דאחרים סבירא להו יום תקופה גומר איירי אפילו בנופלת בי"ו ומסיק והא דקאמר לא תיחוש כו' ה"פ בשלמא אי איירי שנופלת בי"ז משום הכי קאמר לא תיחוש לאפוקי אי נפלה בי"ו איכא למיחש שמשום דאיכא למימר נעבריה לאדר דהא יום תקופה מתחיל אבל השתא דאיירי בנופלת בי"ו לא בא לאפוקי שאם נופלת בט"ו דאיכא למיחש פשיטא בין למ"ד תקופה מתחיל או גומר איכא למימר דליעבר לאדר ומשני דה"ק כו' וכמו שפירש רש"י לשם כלומר שהוא נמי מפרש דאיירי בנופלת בי"ו ומוכרח הוא לפרש' בכה"ג דלא תאמר אחרים יחידאה היא ודו"ק:
עוד בדבור זה הלכה כמותן כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש אלא נעבד כמותן דמסייע להו קרא וק"ל:
בא"ד ותפול תקופת תשרי בכ' כצ"ל:

דף יד.

רש"י בד"ה פשיטא כו' לדין קנסות הס"ד:
ע"ב רש"י בד"העשרה עשרה נמחק עשרה פעם אחת:
בא"ד וארבעה בקרקעות הכל סוף דבור:
בד"ה תסגי בארבע אלמא כו' ולכהן תהיה אחוזתו ויוצא בזה כצ"ל והס"ד והד"א:

תוס' בד"ה אל יחסר המזג כו' דעל חד תרי כו' נ"ב פירוש זולתו ועמו הוה ב"ד שקול ומוסיפין עליו עוד א' ודו"ק (עיין במהרש"א):
בד"ה צינורא של הקדש כו' שבלע אב הצנור כו'. נ"ב פירוש שהברזל שבתוך העץ כגון הצינור בתוך הפלך. והברזל שנקרא דרבן בתוך עץ הנקרא מלמד וק"ל:
רש"י :

דף טו.

רש"י בד"ה ואדם כיוצא כו' לשומו הוא סוף דבור:

דף טז.

גמרא עד שעלה עמוד השחר כצ"ל:
תוס' בד"ה אין הבור כו' ולמלייה מדידיה כו'. נ"ב פירוש אותן ב' כוכבים שנטל:

דף טז:

תוס' בד"ה ואחרי אחיתופל דבדברי הימים דבתחילת צ"ל בתחילת:
בד"ה אחד ממונה כו' בתר שופטים ישראל קתני כו' כצ"ל:
בד"ה אחד או ב' כו' צ"ל אחת או ב' כו' אפילו טובא איירי מקום אחד כו' כצ"ל:

דף יז.

גמ' על שבעים כתב זקן ושנים הניח כו' כצ"ל:
שם אני מה אעשה לך כו'. נ"ב וכך מסיים בספרי ולכך נאמר והמה בכתובים שהיו בין הכתובים זקן בתוך הקלפי ועלה בידן נייר חלק כי לא אמר והמה כתובים אלא בכתובים ר"ש אומר במחנה נשתיירו כו' עד אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם כו' ולפי זה לת"ק לא מיעטו את עצמם וכן פירש רא"ם בפי' החומש ויותר נכון בעיני מפי' הפנים שפירש"י כאן נ"ל:
רש"י בד"ה אל תקרי שנים בקמץ אלא שנים כצ"ל:
תוס' בד"ה שיודע לטהר כו'. ומרבה טומאה וטהור כו' כצ"ל:

דף יז:

גמ' רופא ואומן ולבלר וטבח כו' ונמחק וטבח וכן מוכח ברש"י שלא גריס וכן בס"א אינו:
רש"י בד"ה והא שלחו כו' מוציא אני מכלל רבינו בפ' אחד דיני ממונות אלמא כו' כצ"ל:

בד"ה עשרה דברים ב"ד מכין [וכו'] והגבאין מחלקין להן כו' נמחק והגבאין מחלקין להן ומוגה במקומו ונגבת בשנים ומחלקין בשלשה כצ"ל נ"ל:

דף יח.

תוס' בד"ה נמצאו כו' וכי הדר מפקת הני כו' כצ"ל:

דף יח:

תוס' בד"ה כ"ג כו' ודן קתני אגב דנין. נ"ב נ"ל דה"פ כלומר ה"ק כשם שכ"ג דן לאחרים כך אחרים דנין נמי אותו ולאו משום איידי ודו"ק מש"ה הכא גבי מלך אין שייך לומר דתני לא דן אגב אין דנין דאינו מתיישב לפי מ"ש ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף יט.

רש"י בד"ה הרי שהיה כו' לא היה מחזירה הס"ד:
בד"ה אם קידום כו' דין אדר ואם לאו הד"א:
תוס' בד"ה מעיד כו' דמיירי אפילו בממונא כו' אי נמי דוקא בממונא איירי מתני' מדקתני דמלך לא מעיד כו' דאי באיסורא כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל (עיין במהרש"א):
גמ' ואמר רמי בר אבא כו' שאילת את ר' יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל כצ"ל. ונ"ב י"מ שהוא מקום וכן בפ' חלק גבי כי אתו לעלמין אמר בעלמין (דף צ"ד) ולפ"ז גרסי' מבי עלמין אבל לישנא דהוצל לא מתיישב. ואני שמעתי בית שמטהרי בו המתים סמיך לקברות שנקרא בית עולמים ושם שואלים ומדברים בענין ניחומים של אבל כו' וק"ל:
רש"י בד"ה וש"מ כו' ועובר מדקתני כו' הד"א:
תוס' בד"ה היינו סגן כו' ובברייתא קאמר כצ"ל:
בד"ה וש"מ כו' ובברייתא קתני כצ"ל:

דף יט:

גמ' אזל יהבה לעדריאל המחולתי דכתיב כו' בת שאול לדוד וגו' כו' מיכל בת שאול אמר לך ר' יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה אלא מירב ילדה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה תוקפו של יוסף כו' שבבועז תוקף הד"א. :

דף כ.

רש"י בד"ה ר' יהודה כו' אבנר ואי ס"ד הד"א:

בד"ה ערסא דצלא כו' וארוכותיו למעלה וא"ל ר"ש כו' כצ"ל והד"א:
תוס' בד"ה נשים לצאת כו' לאחר המטה והאנשים לפני המטה לפי שגנאי כו' בהן האנשים כצ"ל:

דף כ:

גמ' ואי מטה מסורגת היא נמחק היא:
רבי נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו כו'. נ"ב גירסא אחרת ול"ג ר' נחמיה אומר לא נאמרה פ' זו אלא לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך:
שם תניא ר"א אומר זקנים שבדור כו' נמחק תניא וצ"ל ר"א בר' יוסי אומר זקנים כו' כצ"ל:
שם תניא ר' יוסי אומר נמחק ונ"ב ס"א תניא אידך ר' יודא אומר כו':
שם כשהוא אומר והניח לכם מכל אויביכם וגו' כצ"ל בפרשת ראה:
שם וח"א לא הדר כו'. נ"ב תימה איך יתכן שלא שב למלכותו הא מוכחי קראי טובא שהיה מלך בסוף ימיו ומת במלכותו ונראה בעיני לפרש דהכי קמבעי הדר למלכותו כבראשונה שמלך על עליונים ותחתונים או לא הדר פליגי בה כו' ח"א מלך והדיוט פירוש אף במלכותו לא היה מלך וחשוב כבראשונה אלא מלך והדיוט ושוב לא היה מושל אפילו בכיפה וכ"ש בעליונים וח"א לא מצינו שהיה מלך והדיוט כאחת אלא היה מלך גמור בתחילתו והיה הדיוט באמצעיתו ומלך גמור בסופו כמו בראשונה כו':
שם תנו רבנן אוצרות מלכים למלך כו'. נ"ב לשון הרמב"ם כל הממלכות שכובש הרי אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין בוזזין ונותנין לפניו הוא נוטל מחצה בראש ומחצית הביזה חולקין אותן כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבים על הכלים כו' וכל הארץ שכובש הרי הוא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה ומניח לעצמו כפי מה שירצה כו':
רש"י בד"ה סירוגו קשירתו הס"ד:
בד"ה ופורץ גדרות כו' נ"ב והרמב"ם פי' שקאי על מה כשיוצא למלחמה פורן הדרך בשוה ואינו מעקם בעבור שדהו של זה או כרמו של זה וכן נראה עיקר:
בד"ה רבי נהוראי אומר כו' נמחק וצ"ל ר' נחמיה אומר כו':

דף כא.

גמ' ולמאן דדריש וי"ו מ"ח הוי תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר ממ"ח כצ"ל ונ"ב ס"א ולמאן דדריש וי"ו אפילו מ"ח ותנא דידן כו' כצ"ל:

שם לא שער בית השחי ולא בית הערוה כו' נ"ב צ"ע איך נפרש אם נאמר שלא היה להן שערות כלל א"כ להאי תנא דדריש בנזיר פ' ג' מינים לא ילבש גבר שמלת אשה אמגלח שער בית השחי ובית הערוה דלוקה משום דדרך נשים הוא לגלח משום ניוול כמו שפירש"י התם א"כ ש"מ דיש להן שערות ודוחק לומר דאיירי הקרא אחר חורבן דוקא. ועוד סימן גדלות שהעיקר תלוי בשערות וכי לא היה באותו הזמן וא"ל שהיה להן וגילחו א"כ מאי מקשה מתמר הלא מסתמא הבתולות לא גילחו וק"ל אלא נראה שהיה להן שערות אבל מעט מזער שלא נמאסים לתשמיש וממילא לא היה ראוי להסתכן וק"ל. ולאחר שגבהו נתרבה עד שהיו דומים לערלות שיש כאן מקום להסתכן וכן איתא בפ' במה אשה שדורש מקרא דגבהו בנות ציון מאי דכתיב פתהן יערה מלמד שנתמלאו שערות כיער כדי שיהו נמאסין לתשמיש משמע דנתרבה שערותן וק"ל שוב אחרי כתבי מצאתי בפ"ק דגיטין בגליון תו' גבי פלגש בגבעה ממש כדברי תהלה לאל:

רש"י גדרו כו' בעצמן מה בנות הד"א:

תוס' בד"ה דאי ס"ד כו' לבא עליה ביאה שניה כו' נ"ב אבל ביאה ראשונה שרי והבא על הכותית הולד כמוה ולא הוי אחותו וק"ל:

דף כא:

גמרא עושה אותן כמין קמיע ותולה בזרוע שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט כל זה נמחק ונ"ב ר"ל אין כאן מקומו:

שם כי הכין עזרא לבנו כצ"ל:

תוס' בד"ה כתב כו' ור"ח פי' כו' כצ"ל:

דף כב.

גמ' לא כהלין כתבא למקרי וכתיב וכתב כו':

שם בגמרא שויתי ה' לנגדי תמיד וגו' ואידך האי שויתי מאי דריש ביה כו' כצ"ל. ונ"ב אין לפרש ואידך דלא ס"ל וכתב את משנה תורה לשני תורות א"כ תורה אתת היתה למלך שויתי מאי קעביד ליה מאי פריך שמא לאותה ספר תורה יחידי הוא עושה כך ועוד מי איכא דלא ס"ל שיש למלך שני ספרי תורות דאל"כ והאי וכתב לו גבי מלך למה לי הרי אפילו כל הדיוט מחויב לכתוב לו ספר תורה שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה כזאת ועוד הלא סתמא דמתני' קאמרה דגבי מלך בעינן שתי תורות ולעיל לא יליף מוכתב את משנה התורה כו' אלא דאפי' האי תורה שניה בעי למיכתב הוא ולא יתנאה משל אבותיו

אלא נראה בעיני לפ' דדריש מוכתב את משנה התורה להשתנות הכתב בס"ת שניה שהיא כתיבה דקה שתהא כ"כ קטנה לעשות בה קמיע כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד ופריך השתא שפיר ואידך דדריש לכתב הנשתוון וא"כ לא שמעינן שינוי כתיבה בשתי תורות וממילא אינה ראויה לקמיע וא"כ שויתי ה' וגו' למה לי וכו' (עיין במהרש"א):

שם מלכותך והשלמת תקל תקילתא במאניא והשתכחת תסיר פרס פריסת מלכותך ויהבית למדי ופרס כו':

אמר לה קראו כו' אל תקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים נמתק. ונ"ב בס"א אינו וכן נראה דלא שייך אל תקרי על זה אלא סמוכיה קא דריש וק"ל:

רש"י בד"ה וכתב הנשתוון ופרסין בימי כו' למקרי לא היו כו' שכתב המלאך בימי כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה והעמודים כו' וה"ג בתוספתא כנ"ל:

בד"ה ממתום ננקפי א?לרן כו' עשאן חמש תיבות של שלש אותיות וצירף כו' כצ"ל. ונ"ב כנ"ל דאין לומר עשאן שלש תיבות ואמלאך קאי חדא דאין הלשון נופל עשאן אלא הל"ל כתב. ועוד מסתמא האי עשאן דומיא דעשאן שהזכיר רש"י את"כ בדבריו גבי צירף האותיות ועשאן תיבה אחת דקאי אדניאל ועוד למה הזכיר רש"י שניות ושלישיות הוה ליה להזכיר רביעיות וחמישיות שעשאן משניהם תיבה אחת ודו"ק. ועוד המלאך לא חילק בין תיבה לתיבה בנקודות כמו שאנו עושין אלא כתב כולן בצירוף אחת וק"ל (עיין במהרש"א):

דף כב:

גמ' אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן כו' וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי נמחק כל זה. ונ"ב נ"ל טעות וכן מוכח בתוס' וכן מצאתי:

רש"י בד"ה א"ל כו' בל' יום ואי הוה הד"א:

בד"ה דומיא דיין כו' בבואם וכו' מקיש וכו' והד"א:

בד"ה ר' אומר כו' יבנה בהמ"ק רבי אומר אומר אני כצ"ל והד"א:

בד"ה אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן חורבן הבית שקלקלן כו' ומתירן שלא כו' הוא תקנן עכשיו כו' כצ"ל:

בד"ה התם היינו כו' ובניחותא גרסינן כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ואימא לא כו' אימא לא לירבו שלשים. נ"ב והנראה בעיני דל"ג אליבייהו כלל:

בד"ה כסום כו' שכלין ראשו של כו' כצ"ל:

דף כג.

גמרא במתני' או מומחין מפי ב"ד אינו יכול לפוסלן כו' בזמן שמביא עליהן ראיה כו' עד שיקבל עליו בפני ב"ד כו' כצ"ל:

רש"י קודם דבור ה"ק נרשם גמ':

בד"ה ורבנן אית להו בסופו. נ"ב בס"א שאלו היה בעלי דינין בוררין שמא לא יהא הגון ולא יהיו השנים יכולין לומר אין אנו יושבין עם זה לפי שמביישין אותו אבל כשבורר לו זה אחד וזה אחד אם אחד מהן אמר איני יושב עם זה אין לחוש על כך דליכא כיסופא דאכתי לא איתקבעו דינא:

בד"ה ה"ק כו' נעשו כמומחין הס"ד:

תוס' בד"ה מאי זה כו' זה בורר ב"ד וחבירו ג"כ כו' כצ"ל:

דף כג:

גמ' כת אחת והאמרינן אבל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אר"א כו' ומהימני ודיינין כו' ב"ד מעליא הס"ד הד"א:

בד"ה נמצאת כת כו' כשירה או דלמא כו' דאם לא ימצא כת אחרת כשירה כו' כצ"ל והד"א:

בא"ד דאינו נוגע בעדות כו'. נ"ב ותו ליכא לאקשויי הא נוגע בעדות הוא דשמא ימצאו כת שנייה פסולה מאחר דלא תלוי הני סהדי בסהדי קמאי א"כ מילתא אחריתי הוא ואינו נוגע בעדות קמא וא"כ מאחר שעדיין לא פסלו אותם מוקמינן בחזקת כשרות ואם נפסלו אח"כ מזלא דידיה גרם ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה כבר העידו הראשונים כשנמצאת כת שניה פסולה כו' כצ"ל:

בד"ה אפילו תימא כו' אפילו תימא תרווייהו אליבא כו' נ"ב מה שפירש רש"י זה ללא צורך וכי לא ידעינן דלגירסתו מהפכין ר"מ לרבנן או הל"ל וללישנא בתרא גרסינן רבנן במקום ר"מ ונראה בעיני דלצורך גדול פירש כן דללישנא קמא שפיר גרסינן אפילו תימא רבנן כלומר דמתחילה בעי לומר דר"מ כר' וזהו דוחק דהלכה כרבנן לגבי ר"מ משום הכי קאמר שפיר אפילו תימא רבנן כר' אבל ללישנא דקאמר אפילו תימא ר"מ כרבי מאי רבותא אם כן צ"ל דהכי קאמר אפילו תרווייהו כרבי ודו"ק:

דף כד.

גמ' אסור להטמין את הצונן כו'. נ"ב פירוש בשבת וכן איתא להדיא בפרק במה טומנין:

שם ואמר רב פפא בא וראה כו' כצ"ל:
שם אחות לנו קטנה ושדים אין לה אמר רבי יוחנן כו'. נ"ב פירוש אדניאל קמתנבא דאתא ממלכות דוד והיינו דכתיב אחות לנו וק"ל:
רש"י בד"ה רבין סבר כו' ר"מ ולרב דימי הד"א:
תוס' בד"ה אמר רבא נ"ב שייך לעמוד שני:

דף כד:

רש"י בד"ה כל כי כו' במיטבא דפרק המקבל וכגון כו' ש"מ דמספיקא כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה ואלו הן כו' לעשות איסור לבא כו' לא חשיב ליה הא איסור דממציאין כו' כצ"ל:
בד"ה כל כי כו' חשיב אסמכתא שהיה כו' כצ"ל:

דף כה.

גמ' ר' אחא בר אושעיא אמר אדא כו'. נ"ב וז"ל נ"י אדא כלומר דאדי אדויי שמפריחים באומנות על ידי שמרגיז אותם שילכו מהרה ומלמדם להביא יונה מן השובך שעומדים בבית אחר על כרחם:
תוס' בד"ה כל כי ה"ג כו' בסוף הדבור אם לא הקנו בבית דין חשוב. נ"ב פי' ג' דידעי בדינא דאסמכתא כך פירש מהר"ם (עיין במהרש"א):

דף כה:

גמ' לא נצרכה אלא למציאת כו' כצ"ל:
שם כיון דחזי דקא שקלי יתירא ומשוי עניי כעתירא פסלינהו כו' נ"ב בס"א:
רש"י בד"ה מגדלין אתמר כו' פסולין מגדלי כו' של אחרים הס"ד והכל דיבור אחד:

דף כו.

תוס' בד"ה לעקל בית הבד כו' והא אתעבידא מחשבתו כו'. נ"ב פירוש אע"ג דקשי ליה שיתקלקל יותר מ"מ מעט צומח והוה כנוטע אבל גבי שביעית צריך שישביח הקרקע ויתקן בזה יותר ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף כו:

גמרא יהרסון כמשמעו שנאמר כו' אמר ר"נ החשוד על העריות כו' כצ"ל:

דף כז.

תוס' בד"ה דאסהידו ביה כו' וגרסינן נמי ופסליה בגזלנותא כצ"ל. ונ"ב נראה לי ופסליה בגזלנותא פירוש ול"ג א"נ כלל דע"כ חדא שנויא היא דאי לא הוזם אלא חד ותו לא הדרא קושיא לדוכתיה הא תרי כמאה דהא אפילו איתזם נמי השני הוה ליה תרי כמאה ק"ו היכא דלא איתזם דמסייע ליה חד כשר לכך צ"ל והשני נפסל בגזלנותא והיינו מה שכותבין התוס' אח"כ והשני הוזם ודו"ק וא"ל דמיירי שראה אחד מחלון זו ואחד מחלון זו דלא מסייע ליה השני מידי בע"כ ר"ת לא ס"ל האי שנויא דא"כ מאי קשה ליה אפילו אתזמי תרווייהו נמי לישני הכא דלא הוה תרי כמאה מאחר דלא מסייע ליה כמו שפירשו התוס' במרובה אלא ר"ת לא ס"ל הכי ודו"ק. ועוד תדע שכך הוא דאי לא תימא כן אלא איירי דאיתזם חד לבד והשני לא הוזם הא בהכי איירי פלוגתייהו כמו שפירשו התוספות עד זומם ומסתמא איירי דאסהידו ביה תרי בחד דחד לא יכול להזים ודו"ק היטב (עיין במהרש"א). :

דף כז:

גמ' שם במתניתין וכל הראוי ליורשו כו'. נ"ב הרמב"ם כתב שזהו מדברי ר"ע ואינה ממשנה ראשונה ונראין דבריו יותר מפירוש רש"י נ"ל:

שם מתה בתו אם יש לו בנים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אלא בפסול כו' וממזר דכשרין לדון כצ"ל:

בד"ה לבדו כו' ואי קשיא לך כיון כו' אחין ובנו כצ"ל והס"ד:

בד"ה בן אחי כו' בן אחי אביו הס"ד:

בד"ה אחי אמו כו' בן אחותו הס"ד:

בד"ה בן אחי אמו כו' בן אחות אביו הס"ד:

בד"ה בעל אחותו כו' וכן כולהו כי מעיינת להו כו'. נ"ב נ"ל דה"פ שכולן בהדיא נשנו במשנה חוץ מבן אחי אשתו כו' אבל אין הפשט שכולהו אתו מכללא ואעפ"כ תני ליה דהא לא אתי מכללא אלא אחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ומשום הכי דייק רש"י בן אחי אביו ובן אחי אמו אע"פ שלא נאמרו במשנה כלל אלא רצה לאשכחינהו בהדיא חוץ מבן אחי אשתו ודו"ק היטב:

בד"ה באותה שעה כו' שראה העדות הס"ד:

בד"ה היה קרוב כו' שראוי ליורשו הס"ד:

תוס' בד"ה ואלו הן כו' אינם פסולים להנך כו'. נ"ב פי' לאחי אביו ואחי אמו וכן בעל אחות אביו כו' ומה שאמר אי לאו הוה בכלל הנך קרובים פירוש כגון בעל אחותו דבנו נמי ה"ל בעל אחות אביו וה"ה על חמיו למאן דפסל בן הבן לאפוקי למר בר רב אשי דמכשר לא קאי עליו. ואין להקשות למאן דפסל מנא לן דהא בניהם וחתניהם לא קאי אלא אהנך דמפרש בהדיא י"ל משום דחשוב כחד דרא והא ראיה שרש"י פסק ביש נוחלין דאפילו בן בן הבן פסול עד לעולם ודו"ק:

עוד בזה הדבור דאכתי איכא ששׁ קרובים כו' נמחק ששׁ ומוגה שלשׁ. ונ"ב נ"ל להגיה שלשׁ כי ששׁ לא יתכן ודילג הסופר הלמ"ד. וכתב ששׁ ואלו הן השלשׁ שמיותרים לגמרי אחי אביו אפילו לא נאמר הייתי לומדו מכלל אחיו ובנו ואחי אמו הייתי לומדו מבעל אחותו ובנו וא"כ בעל אחותו אף שהוא נמי מיותר מכלל חמיו ובנו מ"מ אי אפשר שלא לשנותו דא"כ ממה הוה ילפינן אחי אמו ודו"ק. ותו מיותר בעל אחות אמו מכלל גיסו ובנו ואע"פ שגיסו נמי מיותר מכלל חמיו וחתנו מ"מ אי לא הוה כתב לא הוה מיותר בעל אחות אמו כדפריך גבי בעל אחותו ועוד גיסו צריך לכתוב משום פלוגתא דרבי יוסי דס"ל גיסו לבדו כמו חורגו כדלקמן ודו"ק. (עיין במהרש"א):

בא"ד דשפיר הוי תני חתניה דכ"ש כו' כצ"ל. ונ"ב כל שכן דפסול לחמיו איני יודע למה. ונ"ל דהכי פריך מאחר שנאמר במשנה בניהן וחתניהן אכל הנך קרובים דמתניתין כ"ש חתנו גופא אע"פ שאפרש לקמן בגליון דלא אקשינן מידי אמאי דאתא אבל לא כו' כגון אחיו דהוא בכל שכן דאחי אביו וכן בעל אחותו בכל שכן דבעל אחות אביו מכל מקום שאני הכא דהוא אינו בא מכח כל שכן לחוד אלא שתנא ליה בהדיא כי תתנו נאמר ג"כ בחתניהם כמו שלא תנא נמי בנו שתנא ליה נמי ובניהם להדיא ואין זו דומיא לכ"ש דאחיו בכלל אחי אביו דאחי אביו הוא שם אחר דהא לא תני במתניתין לאחיהם שנוכל לומר גם כן שהוא בכלל שם זה וצ"ע היטב:

בד"ה אלו הן הקרובים כו' דבנו כשר הא נמי פשיטא דמהיכא תיתי טפי דבניהם וחתניהם כו' מכללא דאחיו ובנו כו' בר מבן כו' אע"ג דבנו אתא מכללא דאחי אמו כו' כצ"ל:

בא"ד ואתא לאשמעי' דבעל כאשתו כו'. נ"ב פירוש ולא שמעינן מכלל דחמיו שהוא אבי אשתו דבודאי אשתו שאר לו וה"ה אביה אבל בעל אחותו לומר בעל כאשתו לא שמעינן ואין לומר סוף סוף שמעינן מכלל דבעל אחות אביו כו' דכ"ש הוא בעל אחותו גופא או מכ"ש דבעל אחות אשתו והיינו גיסו זה אינו דמ"מ לא נפיק מכלל אלא מכח כ"ש ואנו לא אקשינן כ"ש דהא תנא אחיו ואחי אביו ולא אקשינן ל"ל אחיו הא כ"ש הוא מאחי

אביו אלא התנא שונה כל הקורבה וכן רש"י גופיה לא דייק גבי בעל אחותו דהוא בא מכ"ש דבעל אחות אביו אלא מכח חמיו כו' רצה לדייק כו' ועל זה כותבים התוספות שהיא גופא קמ"ל דבעל כאשתו ודו"ק היטב (עיין במהרש"א):

דף כח.

רש"י בד"ה שני בשני כו' אביו ובנו אחי אבא כי' בראשון בן אחי כו' הד"א:
בד"ה מאי חתנו כו' וחתנו האי כו' הד"א:
בד"ה ואמאי קרי כו' פסול ואיכא לאקשויי כו' כצ"ל:
בד"ה ה"ג כו' דרב דבתראה הוה כו' הוו שנים וי"ו לרבות כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה ותנא תונא כו' אחונה תתן כו' הד"א:
תוס' ד"ה ח' אבות דלקמן ראוי להיות פה בראש הדף קודם ד"ה תלתין ותרתין:
בד"ה כיון דמעלמא אתי כדור אחר דמי פירש הקונטרס והא דלא כו' כצ"ל:

דף כח:

גמ' מהו שיעיד באשת חורגו כו'. נ"ב וזה לשון הירושלמי אשת חורגו מהו. בעל חורגתו מהו. אשה כבעלה ובעל כאשתו. וקמת אשת חורגו כחורגו והבעל כאשה:
רש"י בד"ה אבי חתן. ראובן לשמעון הס"ד:
בד"ה גיסו לבדו כו' דהוה ליה בן גיסו ופסול הוא לו כצ"ל:
בא"ד אבל משום קורבא דבן גיסו לא מיפסל ונפקא מיניה דחתן גיסו כשר להעיד לו כצ"ל והס"ד וכל זה נמחק. ונ"ב כל זה נ"ל טעות גמור:
בד"ה זהו נוסח אחר בפירוש ונראה גיסו לבדו ורבי יוסי פליג אמתניתין בחדא דקתני מתניתין גיסו ובנו וחתנו כשרים לגיסו דאבעל אחות אמו כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה מאי גיסו צ"ל ומאי גיסו כו'. נ"ב זה שייך נמי על הא דלעיל ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו וקל להבין:
בד"ה ברייתא רבי יוסי כו' ועוד אי מאשה כו' אחי האם מיבעיא כצ"ל והם"ד:
בד"ה במזויף מתוכו כו' פסול דבמאי הד"א:

דף כט.

גמ' השונא כו' כצ"ל:
שם מנה לי בידך א"ל הן למחר אמר ליה תנהו לי אמר משטה יאני בך פטור כל זה נמחק וכצ"ל וצריך שיאמר אתם עדיי. ונ"ב כן גירסת הרי"ף והרא"ש:

רש"י בד"ה פטור כו' אתם עדיי אומר משטה כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה אמתים כו' כמו אותה מלא כצ"ל:

דף כט:

גמ' ההוא דאכמין עדים לחבריה בקיברא כו' כצ"ל:
שם אמר ליה לא נ"ב ותימה פשיטא הא מסקינן לעיל אפילו הכמין כו' והודה ואמר מתיירא אני כו' דלא מהני כ"ש בשמיחה ואמר לא ודוחק לומר דאדיוקא בא לאשמעינן הא אם שתק מהני וכמו שפסק הטור משום דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שיש שם עדים מאחר שאמר עירי ושכבי ליהוי סהדי סוף סוף גוף המעשה הוא פשיטא ואמאי בא דין זה לפני רב כהנא ונראה דלא תימא מאחר שהרגיש שיש שם עדים ולא א"ל לא היה דבר מעולם אלא שלא יהיו עליו עדים א"כ הוה כמודה ודו"ק:
שם פלניא ופלניא מסקי בי זוזי כו' נ"ב אי הוה לי לא פרעתי לפלניא ופלניא דמסקי בי זוזי ס"א כצ"ל וכן ברי"ף:
תוס' בד"ה כך אדם כו' לא אמרינן כדאמר הכי שלא כו' כצ"ל:
בד"ה הודה בפני ב' כו' חוזר בשטר אי שטר מתנה כו' כצ"ל:

דף ל.

גמ' שם ואמרנא ליה לרבנא אשי נמחק. נ"ב לפרש"י ל"ג וכן בס"א אינו וכן בריף והרא"ש אינו וכן בפ"ב דכתובות:
שם הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו כו' כצ"ל:
שם פיסקא גמרו את הדבר מכניסין אותו וכו' נמחק:
שם אב"א סברא אב"א קרא כצ"ל:
רש"י בד"ה ואמר לן רבנא אשי כו' כדאמרי' התם. נ"ב בהשוכר את הפועלים:
בד"ה והוא עד כו' ולא העיד פטור כצ"ל והס"ד ואח"כ צריך להתחיל הדבור ותניא ממשמע שנאמר כו' עד אחד משמע כצ"ל והס"ד:

דף ל:

גמרא ראייה צ"ל ראיה ונמחק יו"ד שניה:
שם גברא רבה כיון דאסתמיך סמיך כצל. ונ"ב כאשר הגהתי כן מצאתי בספרים מדויקים וכן עיקר אבל גברא רבה שסומך בטעות או ע"י תנאי אינה סמיכה וכן פסק הרמב"ם

בפרק ד' מהלכות סנהדרין וראיה מבעל מום לגבי מזבח אף שעלה ירד ק"ו היכא שאינו ראוי שאין בעל מום גדול מזה וק"ל:

שם בהוא עובדא דר"ש בן אליקים. נ"ב יש להקשות אמאי אר"ש בן אליקום דין ידע והיה בשקר גם מה הוה כונתו ליסמכיה מר ברישא וכי בלא סמיכה לא יאמר ח"ו דברי הלכה ששמע מרבותיו או מה היה בדעתו של ר"י בר חנינא שאמר ומודה כו' דברים שלא שאל ממנו הלא לא בקש ר' יוחנן אלא להודיע אי הלכה כר' יהושע בן קרחה אי לא ונראה שר"ש בן אליקים שמע מר' יוסי בר חנינא שיודע בענין הלכה כר' יהושע בן קרחה וכן השיב ר' יוסי בן חנינא ומודה ר' יהושע בן קרחה לרבי נתן אבל ר' נתן אינו מודה לר' יהושע בן קרחה אם כן יחידאה הוא ואין הלכה כמותו וס"ל דמשום הכי אמרו רבותיו כן ומודה ר' יהושע בן קרחה כו' כדי לדיוקי מיניה שאין הלכה כמותו והשיב לו וכי לזה הוצרכתי כו' כלומר א"צ אני לראיה שאין הלכה מסתמא אין הלכה כיחידאה היכא דלא איתמר דליכא למימר דר' נתן ס"ל כותיה א"כ הוה ליה נמי לר"נ למיתני כדברי רבי יהושע בן קרחה וכל שכן דהוה שמעינן לדבריו ובוודאי יחידאה הוא אלא הייתי חוזר אם יש א' שיודע בקבלה אי אתמר הלכה כמותו ולזה הייתי משתוקק כי היה מסתברא דבריו בעיני לפסוק הלכה כמותו ומה שאמרתי מי איכא דידע כו' או לא אין הפירוש שידע שאין הלכה כמותו אלא מי איכא דידע כו' או לא ידע ומה שאמר ר"ש ליסמכיה ברישא ר"ל אם אינו סמוך לא תוכל לסמוך עליו ולקבוע הלכה שאין ראוי לסמוך על קבלתו ודו"ק:

שם שדא ביה נרגא כו'. נ"ב ויש לתמוה איך תלה קושיא זו בהאי שנויא דרב הונא וי"ל שבלא זאת לא היה קשה מידי כי היה לנו לפרש שכוונתו של רב לפרש כל ענייני צרופים הודאה אחר הודאה שהוא דבר שיכול להיות אמת ואין בו חילוק עדות והודאה אחר הלואה יש בו חילוק עדות אבל יכול להיות אמת והלואה אחר הלואה אין בו חילוק עדות אבל הוא שקר מוחלט והלואה אחר הודאה הוא שקר מוחלט וחילוק עדות אבל עכשיו לפי תירוצו שתירץ דא"ל להאי בתרא כו' והדר אזיל כו' דבעינן דידע סהדא בחבריה ע"כ הודאה אחר הלואה נמי מוקמת בכי ה"ג א"כ הכל הוא ענין אחד א"כ קשה תרתי ל"ל ודו"ק (עיין במהרש"א):

רש"י בד"ה בקרקעות כו' בחבריה אבל לא כו' הד"א:

בד"ה לטעמיה כו' בשני בשבת הס"ד:

בד"ה לאו היינו כו' מוקמת לה דא"ל כו' יזפי קמי פלניא והדר כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה מנה שחור כו' מתכחשי הס"ד:

דף לא.

גמ' הולך רכיל מגלה סודו נאמן רוח מכסה דבר כו':
שם סותר את הדין ואומר לו כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה וצירף עדותן כו' דמיתכחשי בבדיקות כו'. נ"ב עיין בפי' הר"ן. בד"ה ממילא כו' דאי עבד כו' דבשלמא כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה הוא דאמר כו' אלא שמחלק בין מנה למאתים כו'. נ"ב ושם מבואר יותר בדף מ"א ע"ש:

דף לא:

גמרא תיובתא דרב נחמן כי אתא כו' כצ"ל:
שם התוקף את חבירו בדין כו'. נ"ב פירוש הנתבע תוקף ומטריח לתובע שאינו רוצה לדון עמו כאן כפי האמת שקאי דווקא אלוה ודו"ק כנ"ל אבל לפירש"י יראה שהתוקף הוא התובע וה"ק התובע את חבירו בדין ומטריח והוא התובע בעל דין קשה ומשום הכי הנתבע אינו רוצה לדון עמו בכאן אלא למקום וועד כדי שיהא בוש מהם ולא יהא קשה נגדו כ"כ וק"ל:
שם אמר רב ספרא שנים שנתעצמו כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה ויוציא מנה על מנה כו' נמחק כל הדבור. ונ"ב הן דברי מהר"ם מרוטנבורג והפוסקים האחרונים הביאו ואינו דברי תוס':
בד"ה ואם אמר כו' דנתעצמו לדון וכו' וכפהו כו' כצ"ל:

דף לב.

רש"י בד"ה הכל כשרין אפי' ממזר הס"ד:
תוס' בד"ה חיישינן כו' אלא אחרי כן במקום הכתוב בו כו'. נ"ב פי' והקנין נעשה במקום המזימים וחזרו אח"כ למקום הכתוב בשטר ושם כתבוהו וק"ל:

דף לב:

רש"י בד"ה ופרכינן כו' וליהדרו בהו מי לא כו' קבלת עדות הס"ד והד"א:
בד"ה הכי קאמינא כו' דמיגמר דין הס"ד:

דף לג.

רש"י בד"ה יש גדול כו' גדול מחזיק דבריו כו' כצ"ל:

בד"ה והתירוה כו' הרופא הס"ד:
בד"ה אלא זיכה כו' לשלם ואמר הד"א:
בד"ה זכות גרידתא כו'. נ"ב שייך לעמוד השני:

דף לג:

רש"י בד"ה ואין מחזירין כו' שזה ניצול הס"ד:

דף לד.

רש"י בד"ה דנין אלו כו' ע"פ אחד דנין בראיותיהן אלו כו' כצ"ל הד"א:
תוס' בד"ה מה פטיש כו' והל"ל נמי מה סלע מתחלקת כו' כצ"ל:

דף לד:

רש"י בד"ה עולה בההוא קרא נמי כתיב הס"ד:

דף לה.

גמ' וכתיב ויאמר ה' צ"ל כתיב:
שם מנא הני מילי אמר ר' חמא בר חנינא כו' ורבא אמר מהכא כו'. נהי דפומא כתבין ליבא דאינשי אינשי כו' כצ"ל. ונ"ב לא ניחא ליה למימר ל' שכחה דאם כן הוה ליה לומר אינשי אלא כפל לשון הוא כלומר לב האדם הוא אדם שדרכו לשכח מה שבלבו ודו"ק:
רש"י בד"ה ואקח רצפה כו' בגרים גרורים כצ"ל:
בד"ה אין צריך לומר שאין ב"ד אחד דנין שנים ביום אחד כצ"ל:
בד"ה ואידך כו' המשכון אשרו הכל דבור אחד:
תוס' בד"ה אשרו חמוץ כו' ואחר כך נזקקין לדין משכון כצ"ל:
בד"ה הרי שהיה כו' ועוד יש לפרש פ"ה דאי כו' כצ"ל. ונ"ב מה שהם מיישבין דברי פירוש הקונטרס הוא מבואר באריכות באר היטב בריש פרק מי שמתו בתוספות ע"ש:

דף לה:

גמ' אמר רבא אי הכי לא תהא רציחה כו' נמחק אי הכי:
רש"י בד"ה יכול יטמא כו' ואידך דברים צ"ל ואורך דברים:
בד"ה השתא דאמרת כו' מק"ו ואמר כו' הד"א:
תוס' בד"ה ולא תהא צ"ל לא תהא:

דף לו.

גמ' מיתיבי הטמאות והטהרות כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה הוה זקנים כו' ואבצן שהוא בועז כצ"ל ונ"ב נ"ל:
בד"ה לא תענה כו' ולא פלגינן עילויה ומתחילים מן הצד כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל דהכי קשיא ליה אמאי אנו מתחילין מן הצד נתחיל מן השני למופלא דהא דרך מעלות היו יושביו כדאיתא לקמן במשנה ושפיר יכולין לחלוק עליו דלא אזהיר קרא לא תענה על רב אלא על מופלא שבבית דין וא"כ אי אמר לחובה מסתמא לא יסכימו עמו ומשני דחיישינן שמא ישמעו לו לזכות אף שיש ביום ללמוד חובה מאחר שגדול הוא מאותם שאצלו וזה אינו ראוי דכתיב ובערת הרע מקרבך בשלמא גבי מופלא ממש אין לחוש שמא ישמעו לו לזכות ואם יחלקו עליו מה בכך אינם עוברים על ובערת הרע דהא כתיב לא תענה וגו' רק צריכין אנו לפרש שמא חזי ליה חובה כו' ודו"ק (עיין במהרש"א):
בד"ה שונה אדם כו' לחובה ומנין הד"א:
תוס' בד"ה דיני נפשות כו' אבל בדיני ממונות לא חיישינן כו'. נ"ב פי' אם לא יענו נגדו וכן לעיל בפ' כ"ג בד"ה אבל מלכי בית דוד:

דף לו:

רש"י בד"ה משום שכינה כו' שכינה עליהן הס"ד:
בד"ה ונשאו אתך כו' משום שכינה. נ"ב דכתיב והקר כו' כצ"ל:
שם ומשום שכינה. נ"ב הקשו בישיבה שרש"י פי' כאן לא כרבנן ולא כר' יהודה דסוף פ"ק דלרבנן מסקי להדיא דדרשינן מהאי ונשאו אתך דאת בהדייהו דבעינן ע' ואחד ור' יהודה קאמר דבעינן אתך בדומין לך ולא ילפינן מהאי ונשאו אתך דכתיב גבי יתרו משום דאיירי בסנהדרי קטנה וס"ל דלא ילפינן סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה ורבנן ס"ל ילפינן אבל לשכינה לא דרשינן לכ"ע אלא והתיצבו שם עמך הוא דדרשינן לשכינה. ונראה בעיני דל"ק מידי מה שפירש"י לשכינה אם לא נאמר קאמר ר"ל אם לא היה האי ונשאו אתך דיתרו הוה מפקינן האי קרא בדומין לך לכ"ע אפילו לרבנן ולא הוה ילפינן דבעינן בדומין לך דשמא התם משום שכינה אבל מה שמשמע לשם דלכ"ע לא בעינן משום שכינה כי אם והתיצבו עמך היינו משום דשכינה התם הוא ענין בפני עצמו כדפירש"י התם ולא איירי כלל בדומין לך משא"כ בשכינה דהכא דקאי דוקא אדומין לך והשתא מתיישב פירש"י שפיר לכ"ע וא"ל מנלן לרש"י דלא פריך ואימא לשכינה כעין דהתם ולא קאי אדומין לך. וי"ל משום דלישנא דתלמודא משמע הכי דקאמר ודילמא התם

משום שכינה ולא קאמר והא משום שכינה הוא שהרי כך הוא האמת דפריך אפילו לפי דבריך דבעינן בדומין לך דלמא משום שכינה היא דבעינן מיוחסים שיהו ראוים שתשרה שכינה עליהן וגם לישנא ודלמא התם כו' משמע הכי ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה שלשה הוו כו' טורח הטעמים שירבה עליהן כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה חדח לאתויי כו' ונתגייר הוא ובנו ואינו נראה דא"כ בלא בישראל נמי כו' כצ"ל ונ"נ נ"ל:

בא"ד ישראלית מעליא היא וצ"ל דאיצטריך בישראל לפסול גר לחליצה אפילו אמו מישראל ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה כצ"ל. ונ"ב עיין בפרק מצות חליצה והוא דברי ר"י וחולק על ר"ת ע"ש:

דף לז.

גמ' שאדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה אל יחסר כו' למזג עשרים ושלשה כו' הד"א:

בד"ה לפיכך כו' אומר להם לפיכך הד"א:

בד"ה ולהגיד גדולתו כו' חותם א' חותם הד"א:

דף לז:

גמ' נדון בחמורה מאומד בדיני נפשות הוא דלא אמרינן כו' הא בדיני ממונות אמרינן כו' כצ"ל. ונ"ב בס"א כן דומיא דליטעמך כו' דגרסינן להדיא אמרינן וכן יראה מפירש"י ודו"ק:

שם וישב בארץ נוד כו' אמר רב יהודה אמר רב גלות מכפרת כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה והלא כבר כו' מה שראיתם הס"ד:

בד"ה וליטעמיך כו' ממון ה"נ הד"א:

דף לח.

גמ' על אלתו של זרובבל כו' כצ"ל. נ"ב פירוש הוא בנו של שלתיאל כדכתיב בקרא זרובבל בן שלתיאל ושם העצם שלו הוא נחמיה ממילא שם העצם של שלתיאל הוא חכליה וק"ל:

רש"י בד"ה ולאבן נגף ממהר הגלות שמנגפת את הרגלים כצ"ל:

בד"ה פותחין בתורה הס"ד [ואח"כ] צ"ל הדבור כחרשים:

בד"ה עולא אמר כו' דונושנתם דהיינו הד"א:

דף לח:

גמ' ולמקצה השמים עד קצה השמים. נ"ב כאן הגיה המשובש בלובלין בדפוס חדש מקצה הארץ עד קצה הארץ ואין זה פסוק בתורה שקאי על בריאת אדם כי אם על ענין עבודת כוכבים בפרשת ראה וכן בירמיה קאי אחרב אכלה וגו' אלא הכא קדייק מקצה השמים עד קצה השמים ולקמן דייק מעל הארץ ולמקצה השמים וכמו שפירש"י ול"ג עד קצה השמים לקמן ודו"ק:

שם שנאמר למן היום אשר ברא כו' כצ"ל:

שם ואמר ולי מה יקרו כו' כצ"ל. ונ"ב תרגום של כבד יקיר. ערוך:

שם רעיך אל כו'. נ"ב רישא דקרא ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו וגו' ופירש"י שקאי אספר תולדות של אדם הראשון ע"ש וכתיב התם ואמרו על אשר עזבו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ואבריו וידיו ורגליו הס"ד:

בד"ה וזה מטטרון כו' אל ה' הס"ד:

דף לט.

גמ' אלהייכו מאי קא עביד היכן יתיב נמחק היכן יתיב. שם ניחא אכ"ע כו' כצ"ל. רש"י בד"ה אבות אכלו בוסר כו' א"ל הנה אבות יאכלו כו' לאכול ולשבוע והראה לו כו' כצ"ל:

בד"ה ה"נ כו' א"ל הן וכי בשעת כו' הד"א:

בד"ה דהורמיז כו' בב"ב הס"ד:

דף מ.

רש"י בד"ה באיזו יום כו' ואין מעלין על לבן כו'. נ"ב ואני אומר אפילו אם יעלו על לבן להזימן לא יוכלו להזימן אם יאמרו העדים בג' בחדש היה המעשה ויבואו המזימין הלא בג' בחודש עמנו הייתם יכולים לומר טעינו בעיבורא דירחא ביום א' או לפניו היה המעשה או לאחריו ובודאי הם פטורים באותה הטענה דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא כדלקמן ומשום הכי צריכין לומר באיזה יום וק"ל. והתוספות פרק קמא דפסחים דף י"ב ע"ש תירצו עוד תירוצים (עיין במהרש"א):

בד"ה המזכה כו' אני במקומי הס"ד:

דף מ:

גמ' טרח וכתב לה קרא כו'. נ"ב קצת יש לתמוה איך שייך לומר כאן טרח וכתב לה קרא כלומר שיהיו כאילו כתב בתורה להדיא ולא נצרך שיבא למדת ק"ו וא"כ מה תועלת במה שכתבו באם אינו ענין שהרי לא כתיב והנה אמת נכון בנשרפין אלא למדין מאם אינו ענין שהוא ג"כ מן המדות של תורה ולמה לא תניחנו התורה לבא במדת ק"ו ממה שיבא במדת אם אינו ענין ודו"ק וכה"ג יש להקשות לקמן בסוגיא:

רש"י בד"ה מדהוה ליה כו' וחקרו ושני כו' לדרשה דמנינא הס"ד והד"א:

תוס' בד"ה מדהוה ליה כו' אפי' הוה כתוב דרוש תדרוש כו'. נ"ב פירוש דרוש תדרוש וחקרת או חקור תחקור ודרשת ואין לומר דילמא ה"נ דתלמודא קאמר דרוש תדרוש דוקא בלחוד בלא וחקרת דהוי ג' ואם כן וחקרת והטיב למאי אתא אי לאו משום דהוי היטב מופנה ונראה דל"ק מידי דודאי ניחא ליה למכתב ודרשת וחקרת דמה שיכתוב דרישה ב' פעמים וראיה לזה מדמסיק תלמודא לעיל מדהוה ליה למכתב ודרשו וחקרו ולא קאמר מדהוה ליה למיכתב ודרשו תרי זימני ולא קאמר תלמודא לכתוב דרוש תדרוש אלא במקום היטב ולא במקום וחקרת ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף מא.

רש"י בד"ה בסודר שחנקו כו':

בד"ה שעקץ דקץ וחתכה מעוקצה כצ"ל:

בד"ה שפודו צ"ל ששפדו:

בד"ה ארבעים שנה כו' בפרקמטיא אמצעיים הד"א:

דף מא:

גמ' אמרי ליה ומאי אמרי כו' כצ"ל:

שם ומאי קשיא א"ל מהא דקתני כצ"ל בס"א:

שם א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החודש כצ"ל:

רש"י בד"ה כי אמרי כו' אמר האחד אני יודע כו' כצ"ל:

בד"ה ומאי אמרינן כו' להתקשות בה ומאי קשיא לך הס"ד. והד"א ונמחק וי"ו ומאי:

בד"ה עד כמה כו' יברך למחר הס"ד:

בד"ה על החודש על הלבנה בהתחדשה כצ"ל והס"ד:

תוס' בד"ה שזה יודע כו' במאי דקאמרי אח"כ כצ"ל:

דף מב.

גמ' מרימר ומר זוטרא מכתפי אהדדי כו' נמחק אהדדי. ונ"ב ס"א אינו:
רש"י בד"ה ותרווייהו כר' יוחנן כו' יתירה דהואי כמו יתר כצ"ל:
בד"ה וליברך הטוב כו' אדרב יהודה פריך כו'. נ"ב כבודו במקומו מונח כי אין אנו צריכין לזה דלכ"ע מקשה יברך הטוב והמטיב ומה שיש לו ברכה אחרת דהיינו מחדש חדשים מה בכך הלא אותה ברכה קאי על בריאת השם ומעשהו וברכה דהטוב והמטיב קאי על הנאת האדם כמו על היין דמברכין ב"פ הגפן וגם הטוב והמטיב ומכ"ש כה"ג דברכת מחדש חדשים מברך אתחילת חדושה וברכת הטוב והמטיב יברך במילואה לכל הפחות אחר שבעה שאז הוא ואחרים נהנין בשלימותה ועוד דלא גרע ממת אביו דמברך דיין האמת על המיתה ועל בשורת הירושה הטוב והמטיב ודו"ק (עיין במהרש"א). בד"ה כדי שלא יצאו מב"ד כו' כצ"ל:

דף מב:

רש"י בד"ה ולילף מקלל כו' דשחוטי חוץ דהוי חוץ למחנה כצ"ל:
בד"ה שכן הוציא כו' לשחוטי חוץ הוצא כו' הכשירן אלא עבירה היא כו' ישחט מחוץ למחנה ומחוץ למחנה האמור כצ"ל והד"א:
תוס' בד"ה משה היכא כו' כל הני דפרים למה לי כו'. נ"ב יש מקשים מה הקשו התוס' הלא במסקנא אמרינן אי לא נאמר קאמר כו' השתא דאיכא קרא ג"ש לא צריך. ואם נאמר סוף סוף לא ליכתוב הני מחנות דגבי פרים וליתי מגזירה שוה א"כ האי קרא גופיה דכתיב במקלל לאתויי שלש מחנות ליתי בגזירה שוה אלא דבעי לכתוב להדיא ולא לאתויי בגזירה שוה הכא נמי איכא למימר גבי פרים ונראה דלא קשיא מידי כי מה דקאמר גזירה שוה לא צריך ר"ל דניחא ליה לכתוב הני מחנות במקומו ולא לאתויי מגזירה שוה אבל גבי פרים דבלאו הכי לא כתיבי שלש מחנות במקום אחד אלא בכמה מקומות ומכח אם אינו ענין א"כ ניתי ליה בגזירה שוה כך יש ליישב דעת התוס' אבל אי נחית לעומקא של דבר נראה דלא קשה מידי דתלמודא ה"ק אי לא נאמר קרא הייתי מוכרח לומר דילפי חכמים מגזירה שוה דהכי קים להו מרבייהו אבל השתא דנאמר קרא ג"ש תו לא צריך וממילא לא היה להם לחכמים שום ג"ש ולא קבלו מרבותיהם לדון דין גזירה שוה כלל בהאי ענינא ואם כן נסתלקה גם כן קושיא של התוס' ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף מג.

גמ' מיבעיא ליה לסמיכה ולדחייה כצ"ל:
רש"י בד"ה והא האי תנא דלעיל כצ"ל והס"ד. בד"ה נשתתק צ"ל ונשתתק נאלם והס"ד:
בד"ה זיכה צ"ל שזיכה:

דף מג:

גמ' תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן וגו' אלהי ישראל וגו' כזאת וכזאת עשיתי אמר רב אשי כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אמר לו עכן הס"ד:
בד"ה והרי כבר כו' ינהוג לעולם דלמה יפסוק כצ"ל והס"ד:
תוס' בד"ה מלמד שלא ענש כו' את השם אמר ליה רבי נחמיה הד"א:

דף מד.

רש"י בד"ה לרדותו צ"ל לרדותן:
בד"ה איצטלא כו' נקי בן יומו שמכבנין בו למילת כצ"ל. ונ"ב נקי בן יומו פי' ביום הולדו שמכבנים הרחלים והוא בת נפש שקורין נושקא שמחברין בה פתיחת פי החלוק כך כשנולד הכבש והאם לוחכתו ואין צמרו נקי והרוצה להצניע למלת עושה לכבש מעט עור ומכבנו עליו שלא יתפרד ונמצא הצמר מכוסה כל הימים רש"י בשבועות:
בד"ה סרבלא דצריפא כו' כצ"ל:

דף מד:

גמ' אתה אומר להם ומכלים אותם כו'. נ"ב תיקון סופרים הוא לשון זה ודו"ק:
שם היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח כצ"ל:
שם מאי כולם חמשה אמר רבי יוחנן כולם חמשה כו כצ"ל:
רש"י בד"ה א"ל אמש ביטלתם כו' עתה באתי כו' הכל דיבור אחד:
בד"ה היערוך שועך כו' שועך לא בצר הכל דבור אחד:
בד"ה רב ושמואל כו' זמרי חד אמר הכל דבור אחד:
בד"ה וינקו כו' כל אדם אומר כן כו' כצ"ל:
בד"ה דבעי מכסא כו' אמרו לו ומה כשפים בידך כו' כצ"ל:

דף מה.

גמ' מפשיטין אותו את בגדיו כו' הכא הא קא מיקטלא כו' הכא אין לך ייסור גדול כו' תלמוד לומר כי סקול יסקל כו' ומנין שאף לדורות כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה מנין שבסקילה כו' צ"ל ומנין כו':
בד"ה מנין שבסקילה כו' תלמוד לומר כי סקול יסקל או ירה יירה רבויא כו' כי יסקל או יירה כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה מנין שאף כו' הקומץ רבה מדורות שעה כצ"ל:

דף מה:

גמ' והתניא כו' מות יומת המכה מכל מקום כו' חסדא לרב אשי כו'. נ"ב א"ל דפריך מסתמא דגמרא דקא מקשה ליה לשמואל דלא בעי קרא כדכתיב וכי לא בעינן כו' שאין זו מן הסוגיא ועוד דמאי משני את"ש דלקמן תנאי היא כו' אם כן מכל שכן דלא הוי להו לאקשויי מידי משמואל דהא תנאי פליגי ואיכא גם כן סתמא דברייתא דמסייע ליה. גם א"ל דפריך אגידמין דקא מכשר שמואל ולא בעי קרא ממש כדכתיב דהא הכא נמי איירי בגידמין דמעיקרא דהא טעמא דשמואל דמכשר גידמין משום דכתיב יד העדים ולא כתיב יד עדים אלמא דלא קפיד קרא אלא איד עדים שהיתה כבר ולמעוטי נקטעה ולא גידמה אלא מר קשישא היה נושא ונותן עם רב אשי לפי שבאותו הזמן היו בני הישיבה מסופקים בזה הדין אי כשמואל או לא והוא בא להכריע להדיא כשמואל ודחי ליה ואחר כך פריך סתמא דתלמודא לסיועיה להדיא מהאי ברייתא ודחי דתניא פליגי בזה הדין ודו"ק:
שם דכ"ע כו' דתנן אין לו כו' כצ"ל:
שם אמר להן ר"א והלא שמעון בן שטח כו'. נ"ב פי' כמו שפריך ר"א לרבנן אהא דאין אשה נתלית כמו כן פריך נמי לרבנן אהא דאין נתלה אלא מגדף ועובד עבודת כוכבים:
רש"י בד"ה ומשום דהוי רוצח צ"ל משום:
בד"ה מה מקלל כו' ותלית אף כל הכל דבור אחד:
תוס' בד"ה אין לו בהן יד וכגון שנקטעה כו'. נ"ב לא אוכל להבין דעתם מה חילוק הכא בין נקטעה אחר כך כו' בשלמא גבי עדים כתיב יד העדים שהיתה כבר מה שאין כן הכא גבי בן סורר ומורה לא שייך לחלוקי בכה"ג גם לישנא דאין לו בהן לא משמע הכי מדלא אמר נקטעה בהן ידו על כן נראה דאין חילוק כלל בין נקטעה בהן ידו או לא היה לו

בהן ומשום הכי פסק נמי הרמב"ם סתמא לא היה לו בהן יד אין לו תקנה אע"פ שפסק בהלכות סנהדרין גבי עדים שאם היו גידמין מעיקרא דכשרים ודו"ק:

דף מו.

גמ' בפיסקא האיש תולה צ"ל האיש נתלה כו':
שם ור"א אותו כו'. נ"ב ס"א אלא מעתה גבי סקילה נמי אותו ולא אותה אלא מאי אית לך למימר כו':
שם בבועלה או בבת כהן כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה תרגמה רב חסדא להא דרב אחא כצ"ל והס"ד:
בד"ה בבת כהן ארוסה או נשואה הס"ד. ונ"ב פי' לר"ש דסבר שריפה חמורה אבל לרבנן דסקילה חמורה ארוסה בת כהן נמי בסקילה ובועלה וזוממיה נמי דומין לה בסקילה ואינם מחולקים ממנה אלא בנשואה ותימה שפירש אליבא דר"ש דלא כהלכתא א"ל ט"ס הוא נ"ל:
בד"ה ובועלה כו' אבל בועלה נידון כשאר בועל בת ישראל הבועל ארוסה בסקילה ובועל נשואה בחנק כו' ולא זוממיה כצ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה או בבת כהן וזוממיה כו' והד"א:

דף מו:

גמ' שמחוסר תלישה וקבורה כו' קבורה מן התורה מנא לכו אישתיק כו' קברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר דלא לישתני כו' האי דהואי צדיק תהוי ליה כפרה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה משהין אותו כו' שמא יתרשלו בקבורתו כו'. נ"ב גם נראה לפרש שלא ישהה ויתלה ודו"ק:
בד"ה ר"י כו' שמחוסר תלישה וקבורה כצ"ל:
תוס' בד"ה קלילי עלמא י"ג קלי כו' כצ"ל. ונ"ב התוס' גורס קלילי ולא קיל לי אלא עושים חד תיבה והוא קלילא שבתלמוד ועל זה כותבין התוס' יש גורסים קלי כלומר בחד למ"ד ודו"ק:
בד"ה לא תקברהו כו' בסוף ס"ט דכתובות כו' כצ"ל:

דף מז.

רש"י בד"ה על מטה כו' מעשה עמך נבזה כו' הכל דבור אחד:
בד"ה אבל התם דיש בידו לחזור הס"ד:

בד"ה היו בה כו' תועבה ואם קדשי כו' הכל דבור אחד:
בד"ה יכול פירשו אביו ואמו של כהן הס"ד:
בד"ה יטמא כו' וגו' בעושה מעשה עמיו כו' כצ"ל והד"א:

דף מז:

רש"י בד"ה א"ל לשמואל צ"ל אמרו ליה כו':
בתוס' בד"ה משיסתום כו' גולל ודופק ואפילו הוא כו' כצ"ל:

דף מח.

גמ' הא לא תני הכי דתנן כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה טהוכ מן כו' ראוי לה ומדקתני כו' כצ"ל:
בד"ה ה"ג כו' הוא דהוה הס"ד:
בד"ה דימוס נדבך של אבנים הס"ד:
בד"ה הוא הדין כו' והאי דקאמר הטיל משום דבעי לאשמועינן כו'. נ"ב פי' ואיירי בהזמינו לכך דאי לא הזמינו הוי כצר ביה ולא הזמינו כמו שפירש"י לעיל רק שרישא דקבר חדש לא אייריבהזמינו ודו"ק:
בא"ד שפינהו לאפוקי כו' הד"א:
בד"ה זלף יין צ"ל זלוף יין:
בד"ה ומתרץ צ"ל מתרץ:
תוס' בד"ה נתנו לספר כו' ומההיא דהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים משמע דבזריקה כו' כצ"ל. ונ"ב פי' ומזה נמי קשה:

דף מח:

רש"י בד"ה טלה עליהם כו' ה' בפיך הס"ד:
בד"ה כה דבר כו' ותו לא אלא הכי כו' הד"א:
תוס' בד"ה בשלמא למ"ד של שילה הוא קולט אבל של בית עולמים כו' כצ"ל. ונ"ב כך הוא לדברי רב ור"י ס"ל לשם לא של שילה ולא של בית עולמים לא גגו ולא קרנותיו כולן אינן קולטין אלא שש ערי מקלט ע"ש בפ' אלו הן הגולין:

דף מט.

רש"י בד"ה אכין ורקין דרש אשכחן כו' מורד במלכות דכתיב כו' הד"א:

בד"ה ומגדלי בלורית כו' יפת תואר היו נשים כו' בשביה וגו' הס"ד:
בד"ה שהם דרשו כו' דברי תורה עמשא הד"א:
בד"ה פריס להו כו' עיר פריס הד"א:

דף מט:

גמרא דקתני עלה זהו סדר תמיד. נ"ב בסוף מסכת תמיד למצוה בעלמא ולאפוקי כו' נעלו מעל רגלו וירקה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה זו מצות כו' ומשום דבעי למיתני כו' כצ"ל:
בד"ה כ"מ כו' אחר דבר הס"ד:
בד"ה אין מוקדם כו' כסדר לבישתן ויש מקום כצ"ל והד"א:
בד"ה מעבירין על כו' טהורות אם עבר כו' הד"א וכצ"ל:
בד"ה ולאפוקי כו' ואזיל הוא הד"א:
בד"ה קוראה כו' ורוקקת וקוראה הד"א:
בד"ה ה"ג כו' ומהא דרב יהודה כו' לה הכא הס"ד:

דף נ.

רש"י בד"ה דסברי רבנן דמתני' הס"ד:
בד"ה ומדאפקיה כו' והכתוב החמיר עליה כו'. נ"ב יש מקשים מה ראיה היא זו שארוסה חמורה ממה שנשואה היא בחנק הלא אדרבה לקמן דייק דחנק קיל מסקילה מדארוסה בסקילה ונשואה בחנק ונראה דלא בא רש"י להביא ראיה דארוסה חמורה אלא שאומר וכן הוא האמת שהחמיר הכתוב במיתתה ודו"ק:
בד"ה על כרחיך כו' חנק דאף ארוסה כו' כי יהיה נערה כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה נאמר לאביה כו' לשרפה ומה אביה כו' כצ"ל:

דף נ:

רש"י בד"ה אימא אף כו' במשמע ובא הכתוב כו' הד"א:
בד"ה כשהוא אומר כו' ואביה יותר מכולן. נ"ב ויש מקשין דלמא אין הכי נמי מ"ה כתב את אביה דלא תימא מחללת כל המשפחה אלא דוקא אביה לחוד הוא דמקלינ בכבודו ולא במשפחתו ויש לומר דאי בא הכתוב לומר דוקא אביה ולא משפחתה הוה ליה למכתב מחללת היא את אביה דהוי משמע מי היא מחללת את אביה ותו לא אלא בודאי קרא לא קפיד לדיוקא מיניה ודו"ק:

תוס' בד"ה מה כשהוציא נשואה. נ"ב יש מקשים איך עלה על הדעת להקל בבת כהן מבבת ישראל וצריך לומר דסד"א בת ישראל יותר מחללת אביה מבת כהן שהוא כהן ובקדושתו קיים שעובד עבודה וחילול אינ פוגם אותו כל כך שמעלתו מכרעת ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה ת"ל כו' מ"מ נעשית זונה בכמה ביאות ונ"ב פירוש שר"א סבר זונה היא המופקרת בפרק הבע"י:

דף נא.

גמרא לאו בת כהן היא ותו מידי כהנת לכהן כו' בס"א:

רש"י בד"ה בת איש כו' אשת כהן הס"ד:

בד"ה ר"א צ"ל כדר"א:

בד"ה אתיא הנה כו' ובתה וגו' אף כאן כו' כצ"ל:

בד"ה פסלה עולמית כו' אף על גב דלא פסיל לה הוא כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש דמותר לישא כהנת אבל מ"מ פסלה אח"כ:

עוד בדבור זה יליף לה בקידושין כו'. נ"ב וכן בס"א אבל לא דק ונאמר בפרק אלמנה לכ"ג:

בדבור זה מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל כצ"ל:

עוד בדבור זה שני חילולין במשמע כו'. נ"ב תימה גדולה הלא ברייתא בהדיא בפרק י' יוחסין וזה לשונה אין לי אלא זרעו היא מניין ת"ל לא יחלל מי שהיה כשר ונתחלל וכן פירש"י לשם לפי שבזרע אין שייך חילול לפי שמעיקרא נפסל וכן מביא רש"י בפרק אלמנה לכ"ג כה"ג וכן כל המחברים לא הזכירו אלא הך ברייתא ויותרהתימה שלשם גופא בדף ע"ה כתב רש"י על הברייתא שהחלל ונתין כו' בן ט' שנים ויום א' פוסל הכהנת כו' דמסיק יליף מכ"ג באלמנה ופירש"י וילפינן לקמן מלא יחלל שני חילולין במשמע א' לה וא' לזרעו מדלא כתיב לא יחל ע"כ וזה לא היה ולא נברא אלא אח"כ בדף ע"ז יליף מלשון חילול כעין שכתבתי לעיל (עיין במהרש"א):

בד"ה כך הצעה כו' אביה כו' כאלו הד"א:

בד"ה כל שהיא כו' אביה דנחיתא כו' מן הכלל ומיהו כו' הד"א:

דף נא:

רש"י בד"ה הכי קאמינא הלכה ל"ל סוגיא כו' ומר מפיך לה כו' לשון אמרה הס"ד:

בד"ה הוציא הכתוב כו' והוציאו כתוב אחר כו' כצ"ל:

בד"ה הוציא זו כו' המפורשת בה דהוי חנק דאם הוציא וכו' כצ"ל והס"ד:

בד"ה ור' ישמעאל כו' ג"ש האי את כו' הד"א:
תוס' בד"ה הלכתא למשיחא כו' מיהו בסוף פ' התכלת כו' כצ"ל:
שם ונראה דרב יוסף פריך כו'. נ"ב פי' רב יוסף הוא דפריך הכא וחש להאי קושיא הלכתא למשיחא אבל אינך אמוראי לא חיישי להכי ר"ל:
בד"ה לאחיו ולא לאחותו כו' בסופו ואי מהתם ה"א ה"מ היכא דמעידין נמי על הבועל. נ"ב פי' הוא דאמרינן לאחיו ולא לאחותו אבל היכא שאין מעידין עליו כגון שאינם מכירין אותו או שלא התרו בו אלא בה או שהוא קטן בן תשע שנים ויום אחד שכל העריות מומתין על ידו הוה אמינא דשפיר דנין אותם בשריפה כמיתת האשה וא"ל א"כ חוטא נשכר אם העידו שקר להרוג את שניהם מיתתן בחנק ואם באו להרוג את האשה לחוד מיתתן בשריפה ונראה ליישב דבוודאי התורה הקילה עליהם לעשות להן הקל בפרט בכה"ג גבי בת כהן דדוקא עליה לחוד החמיר הכתוב להיותה בשריפה רק שיכולין אנו לקיים במיתת העדים כאשר זמם א"כ היכא שאינם מעידים על הבעל אם אתה בא לדונן בחנק א"כ אין אתה מקיים כאשר זמם וצריכין אנו לקיים כאשר זמם ממש בשוה כדאיתא בריש מכות גבי מעידין בבן גרושה כו' וא"כ הוה אמינא בעל כרחנו צריכין אנו לדונן בשריפה משום כאשר זמם דהיינו שזממו בה קמ"ל היא למעוטי בכל ענין שהזוממים בחנק וק"ל:
בד"ה ורבי ישמעאל סבר כו' וי"ל דהא לא אתא בת ובת כו'. נ"ב יש מוחקים בכאן ויש לומר ומגיהין אותו אח"כ וי"ל דלא תימא כו' אם קבלה בידם נקבל ואם בודין מלבם אומר אני טעות בידם הוא דא"כ הוה ליה לר"ע לאתחולי ברישא בת ובת אני דורש לאפוקי דינא דר' ישמעאל ומי דחק אותו אח"כ לכך אלא נראה כמ"ש בפנים דלא אתא אלא לאפוקי מג"ש פי' אף דלא דרש ר"ע ג"ש והדר מינה מ"מ אי לאו ובת הוה אמינא דדרשינן להאי מילתא להוציא הנשואה מאחר דבלאו הכי איכא נמי דינא דר' ישמעאל דמסייע לן ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף נב.

גמ' ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מחלציו כו' כצ"ל. רש"י בד"ה רבי יהודה כו' כלומר הם יחניקוהו ואף הוא כו' כצ"ל:
בד"ה שריפה ממש כו' התחילה שריפתן כו' כצ"ל:
בד"ה והא כתיב כו' מיעוט אותם כו' ממעט ומשני כו' הד"א:
בד"ה שכן אדם כו' שאין בו פיגול הס"ד:

בד"ה לאו שריפה כו' שריפה ואי בעי כו' הד"א:
תוס' בד"ה הנך נפישי כו' וזה אדרבה נפסל בכך. נ"ב פי' חוץ למחנה דשחוטי חוץ דו"ק ותמצא:

דף נב:

גמ' טעה בדרב מתנא כו'. נ"ב ויש לי לישבו דלא טעה וצורך שעה היה ומשום הכי שריפה שלא כדיני ישראל בפתילות אבר שלא יאמרו דנין אפילו בזמן הזה אלא שריפה לפי שעה וצורך שעה לאותו הדור היה ודו"ק ואינני כחולק על התלמוד שהרי אין בו נפקותא לא לחיובא ולא לפטורא ואין זה אלא למשיחא וק"ל. מה להלן מן הצואר אף כאן מן הצואר כו' כצ"ל ונמחק בסייף:
רש"י בד"ה למה תלמיד כו' מממונו הוקלו כו' כצ"ל:
בד"ה נקום ינקם כו' ידו דהוי במיתת ב"ד כצ"ל:

דף נג.

תוס' בד"ה דאי במות יומתו כו' תימה א"כ ג"ש מאי מהני כו'. נ"ב אבל לעיל גבי מכה אביו דקאמר עד דגמרי מאוב וידעוני לגמר מאשת איש ליכא לאקשויי ג"ש מאי אהני הא סתם מיתה בחנק משום דאיכא למימר כל שאר הנסקלין יוכיחו שהן בסתם מיתה ואפ"ה הן בסקילה ודו"ק אבל זה קשה לי אמאי לא אמר דאשת איש קשה ליה לילף ממכה (איש) [אביו] שהוא בסייף וארוסה תהא בסקילה לכולי עלמא (עיין במהרש"א):

דף נג:

רש"י בד"ה אלא אמו כו' לגמרי מיעטיה דקראי אהדדי לא נימא דסתרי ותמיהה לי אמאי לא אקשי ליה לרבי יהודה מגופיה דהא משום מודה דחייב ואי איכא כו' מוזהר עליה והשתא י"ל כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פי' לפי האמת ואל תתמה ודו"ק (עיין במהרש"א):
עוד בדבור זה ומתחייב באשת אב כו'. נ"ב פי' ונמעט לעולם אמו שהיא אשת אביו וקשה לרבי יהודה ודו"ק:
בד"ה ותו אי כו' אתא לכדרב שישא כו' והד"א:
תוס' בד"ה השתא י"ל כו' אמו שהיא אשת אביו הויא שפיר כו' כצ"ל ונמחק שפיר:

דף נד.

רש"י בד"ה תניא כותיה כו' כדמפרש בסופה הס"ד:

בד"ה מה להלן כו' שאינו אמו הס"ד:
בד"ה ורבנן עונש כו' ולמר בשלמא כו' הד"א:
בד"ה אשר ישכב כו' ולאו בר עונשין כו' כצ"ל:

דף נד:

רש"י בד"ה בין לר' אבהו כו' נפקי ולאביי בא כו' כצ"ל:
בד"ה זכה לא כו' והכי קאמר לחייב שוכבו דאמר כו' קטן שמעינן הכא כו' כצ"ל:
בד"ה תניא נמי כו' ולחייב את הנשכב גדול קאמר מאי שנא כו' כצ"ל והס"ד:

דף נה.

גמ' תניא דלא כתרווייהו כו' נמחק דלא כתרווייהו. ונ"ב נ"ל דל"ג להדיא בפנים התלמוד כתרווייהו אלא מפירש"י הוגה בפנים והתוס' יוכיחו נ"ל:
רש"י בד"ה באשה שני כו' משכבי הס"ד:
בד"ה משכבי אשה כתיב ביה כו' כצ"ל:
בד"ה אילנות של כו' תורה כו' אלמא הד"א:
בד"ה לישראל נמי כו' וכי איצטריך למיסר כו'. נ"ב יש מקשים מאי קשה לרש"י דילמא תלמודא פריך ליסתור הטעם דתקלה דאי משום תקלה לחוד אמאי לא נאסר בהמה של ישראל וכן בהמת עובד כוכבים וי"ל דרש"י דייק מלישנא דגמרא דקאמר בהמת עובד כוכבים תיתסר בהמת ישראל תיתסר ולא קאמר אמאי לא נאסור כו' אלא בודאי דקבעי לומר שלפי האמת יהא נאסר ודו"ק:
(**עיין** במהרש"א):
בד"ה ת"ש כו' וסיפא קלון למימרא כו' והד"א:
תוס' בד"ה זה קלונו כו' דמחייב בהמה הנרבעת כו' דרב ששת בא דמחייב כו' כצ"ל:

דף נה:

רש"י בד"ה ה"ג כו' קמ"ל וכו' סיפא ודאי תרווייהו איכא ואימא לך כו' כצ"ל:
בד"ה ואם בא כו' הרי בא אבל כו' הד"א:
בד"ה ומטמאה את כו' ובמדרס הוא דמטמאה כו' כצ"ל:
בד"ה מאי לאו כו' תקלה משנה כו' הד"א:
תוס' בד"ה וחייבין עליה כו' נשאת אקדושי כסף כו' כצ"ל:

דף נו.

רש"י בד"ה בכל יום כו' ומדבר כאדם זה כו' איכא בשם בן ארבע כו' כצ"ל:

דף נו:

גמ' לא למעוטי גיפוף ונישוק כו'. נ"ב והכא נודר בעבודת כוכבים או נשבע כו' דאף לישראל אינו אלא באזהרה כדלקמן (דף ס"ד:)
רש"י בד"ה בכדרכה כו' בכך חייב עליה כו' כצ"ל:
בד"ה כל פלך מדינה הס"ד:

דף נז.

גמ' ואידך קטלייהו בשני יודי"ן וכן ברש"י:
שם אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא נצרכה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה הא כל כו' חיוב מיתה הס"ד:
בד"ה ויכול הנרדף כו' לקטע רגלו הס"ד:

דף נז:

רש"י בד"ה שופך דם האדם באדם שבתוך כו' כצ"ל:
בד"ה מיגרע גרע כו' בעד אחד ובדיין אחד כצ"ל:
בד"ה הרבה עריות כו' איש לרבויי הס"ד:
בד"ה בא על עריות ישראל עבריות הס"ד:
בד"ה עריות בני נח עובדי כוכבים הס"ד:
תוס' בד"ה וחכ"א כו' איש איש ומשמע כו' לאמור ודרשי להו כצ"ל:

דף נח.

גמ' היינו באשתו ולא באשת חבירו כו'. נ"ב ס"א אשת אביו אבל רש"י גרס כאן כמו שכתוב בפנים. רש"י בד"ה ומותר באשת כו' שנולד דמי הס"ד ושאר כל כו' אישות מותרות לו כצ"ל והס"ד:
בד"ה לאתויי אשת כו ' ולאתויי אחות אשתו נמי לא דהא קתני בהדיא כו' כצ"ל:
בד"ה ואיכא דתני כו' באחותו ובאחות אביו כו' כצ"ל:
בד"ה מי שנעשה כו' אחד כו' הס"ד:

דף נח:

גמ' אמר רבינא אפי' כו'. נ"ב ס"א פשיטא אמר רבינא לא נצרכה אלא לשני בשבת על זה פירש"י דנא גרסינן פשיטא. רש"י בד"ה עבד כנעני של ישראל הס"ד. בד"ה מדרגיל כו' בנות העיד הס"ד:

בד"ה כותי ששבת כו'. לא ישבתו אהך כו' כצ"ל:

בד"ה אמר רבינא כו' חובה קאמר ר"ל כו' כצ"ל:

דף נט.

גמ' רק חזק לבלתי אכול הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש זה דם מן החי. נ"ב בס"א ליתא:

רש"י בד"ה מורשה ומאורסה כו' כצ"ל. בד"ה למה לי כו' עונשם עליהם. נ"ב ס"א נענשים:

בד"ה ואליבא דר"י כו' לבני נח דמיהא צ"ל דמהא:

דף נט:

גמ' אזהרה מיהדר ומיתני כו' מילתא בעלמא הא לא איתני כו' להביא לו סנדלפנים טובים כצ"ל וכן ברש"י:

שם הכפירים שואגים לטרף כו'. נ"ב נראה דסמיך אסיפא דקרא ולבקש מאל אכלם ודו"ק:

תוס' בד"ה והא פריה ורביה כו' תימה מנא לן כו'. נ"ב אבל אמילה לא קשה מידי מאחר שעונשה כרת ואין עונש בלא אזהרה כדאיתא במסכת מכות שאמר כל חייבי כריתות אין צריכין אזהרה שהרי פסח ומילה כו' א"כ נקרא לא תעשה ר"ל שלא להשהותם בערלתם ודו"ק א"נ שלא למולו אלא משמנה ואילך ודו"ק (עיין במהרש"א):

דף ס.

גמ' דכתיב ויבא אליקים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שם בן כו' שם המפורש כו'. נ"ב נ"ל שס"ל כרב האי גאון ששם המפורש הוא שם של מ"ב עיין באשרו דיומא צה ע"ב. בד"ה השומע אזכרה כו' חייב לקרוע הס"ד:

בד"ה דאי ס"ד כו' כולם אטו הד"א:

בד"ה כרבי עקיבא כו' דאי מתזם או מתכחש מבטלין לסהדותייהו כצ"ל:

תוס' בד"ה חוקים שחקקתי כו' דמייתי הכא חקותי כו' כצ"ל:
בד"ה אתיא קריעה קריעה כו' תימה דבפרק בתרא דמועד קטן יליף כו'. נ"ב עיקר הקושיא אמאי לא נילף שכל הקריעות נמי לא מאחין מקריעה דהכא ואנן קיימא לן שכל הקריעות של אבילות מאחין חוץ מעל אביו ואמו אבל תימה הוא בעיני איך תולין קושיא זו בהא דקורעין מעומד ולשם בסוף פרק בתרא דמו"ק הקשו התוס' קושיא זו על הא דמסיק אתיא קריעה קריעה כו' אבל בהאי דקרעינא מעומד שהוא לעיל מיניה לא הקשו התוס' כלום ונראה בעיני שדעת התוס' לחזק הקושיא כלומר מאחר שמצינו שכל שאר הקריעות ילפינן שהן בעמידה מאחר דאשכחן הכי בקרא א"כ לענין מאחין נמי נילף שאר הקריעות מהא דהכא דהא אשכחן הכי בקרא ודו"ק:

דף ס:

במשנה עבודתה הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתה כו':
רש"י בד"ה אחר המזבח כו' ובגמרא מוקים צ"ל בגמרא:
בד"ה והמקבלו עליו כו' אלי אתה בפניו כו'. נ"ב ונראה לי בפניו לא בעי קבלה לאלהות אלא באלי אתה סגי אבל שלא בפניו לא סגי באמרו אלי הוא אלא צריך קבלת אלהות דהיינו אלך ואעבדנו ודו"ק:
בד"ה אבל המגפף כו' עובר בלא תעשה דלא תעבדם יתירא כתיבי חד בדברות ראשונות ואחרונות כו' כצ"ל ונכתב בצידו כאשר הגהתי כן הוא עיקר ואל תשגיח בהמדפיס המשובש בלובלין שכתב תרי תעבדם יתירה כתיבי ועיין לקמן בדף ס"ג בפירוש רש"י (עיין במהרש"א):
בד"ה הפוער כו' עבודתן וחייב כו' כצ"ל:
בד"ה אלו נאמר כו' במקום אחר ולקמן פריך הרי כבר פירש להם:
בד"ה לפי שיצאה כו' מן הכלל ללמד לא ללמד כו' כצ"ל:
בד"ה אזהרה מניין כו' וספרים דכתיב בהו כי לא תשתחוה כצ"ל ונכתב בצידו פירוש גבי הא דלעיל מניין לרבות השתחואה ולאפוקי מגירסת ספרים ודו"ק:
בד"ה יכול שאני כו' לשלא כדרכה אף כל כו' אלו חייב הס"ד והד"א:
בד"ה ת"ל כו' שיחייבו עליה ואע"פ כו' כצ"ל והס"ד:
בד"ה סד"א כו' אתרו ביה לקטול וכרת כו' כצ"ל:
בד"ה לגופיה אתא כו' לא זרק דמחשבין מעבודה כו' כצ"ל:

דף סא.

גמ' [בואו] ועבדוני ר"מ כו' כצ"ל וכן ברש"י:
שם עד שיאמר אעבוד אלך אעבוד נלך נעבוד כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ועובדיהם בסייף כו' דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי כו' כצ"ל:
בד"ה הא מהשתחואה כו' דרך כבוד כהשתחואה כצ"ל:
בד"ה באומר איני מקבלו עלי באלוה כצ"ל והס"ד:
מסית לעצמו במסית אחרים לעצמו שיעבדוהו כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה ומר סבר כו' ויש לומר דוקא מסית כו' מחייב על כן יש לחייב כו' כצ"ל:
ע"ב רש"י בד"ה מ"ש כו' אחוכי עליה הס"ד:
בד"ה והוציא הכתוב כו' וסקלתם הס"ד:
בד"ה אידי ואידי כו' מילתא דשבחא מהדר כו' כצ"ל:
בד"ה במזיד חייב כו' במיתה ובשוגג כו' כצ"ל:
בד"ה הרי לבו כו' ולא מזיד ולא שוגג הוא אלא כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה רבא אמר פטור כו' דפלוגתא דתנאי היא כו'. נ"ב אלא רבא אליבא דר"י קאמר וליה לא ס"ל ודו"ק:

דף סב.

גמ' ורבא אמר לך לא כו' ובנשיא שעיר וביחיד כשבה ושעירה ואילו בעבודת כוכבים תני ושוין כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה לחלק כו' מה זו מיוחדת כו' כצ"ל:
בד"ה ועשה מאתת מהנה כו' ועשה מהנה אי נמי כו' כצ"ל:
בד"ה שגגת שבת כו' כלה חדא שגגה היא כצ"ל:
תוס' בד"ה מ"ט דר"י הגלילי נמחק הגלילי:

דף סב:

רש"י בד"ה מאן דמתרגם כו' דברי ר' ישמעאל כצ"ל וכן כל ר"ש אשר בדבור זה צריך להיות ר' ישמעאל:
תוס' בד"ה העלם זה וזה בידו פירוש נ"ב נראה לי אפילו:
בא"ד בהעלם אחד כו' ולא דמי כו' כצ"ל:
בד"ה רישא בעבודת כוכבים כו' ונמצא מחובר אחר פטור במלאכת כו' כצ"ל:
בד"ה להגביה כו' אמר שמואל המתעסק וכו' משמע דשמואל כו' כצ"ל:

דף סג.

גמ' לא תאכלו על הדם ורבי יוסי בר חנינא אמר אזהרה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה שאיוו לאלהות כו' וקבלו עליהם הס"ד:
בד"ה המקיים הנשבע דמתרגמינן מקיים כצ"ל:
בד"ה ועדיין הדם במזרק דקרבנות כצ"ל:
תוס' בד"ה על כולם כו' דמשמע כל מלאכה שהיא עבודה כצ"ל:

דף סג:

גמ' בת בקלנבו צ"ל בקל נבו ב' תיבות וכן אחריו בגמ' וברש"י:
רש"י בד"ה לעגלות כו' צ"ל דברו לעגלות כו' שבבית אל הס"ד:
וילך לו הוא גם כן ס"ד:
בד"ה זובחי אדם כו' לעגלים ישקון ישקון לזבוח אדם מיבעי ליה להם הם הכומרים אומרים עגלים הללו כו' כצ"ל:
בד"ה קרחא ברתא צ"ל ברחא קרחא:
בד"ה אלא להתיר להם עריות כו' כצ"ל:

דף סד.

גמ' שלא להזכיר בשם ה' כו'. ביעתא בת יומא בכל ארן ישראל ולא אשכחו כו' עמדה והלכה לכל עבודות כו' ומתריזים בפניה כו' בסבטא בן אלס כו':
רש"י בד"ה בייא בייא נמחק בעו רחמי וצריך לומר והיו מבקשים רחמי כו' והד"א:
בד"ה איבעו ביעתא בת יומא ולא אשתכח כו' נמחק ולא אשתכח:
בד"ה הנצמדים כו' אלא דבוקה כתמרות כו' ואינו דבוקות הס"ד:
בד"ה מן אלס צריך לומר בן אלס:
בד"ה מקלסין משבחין הס"ד:
בד"ה פיסא כו' היא זו וזהו עבודתה כצ"ל:
בד"ה כל שהמליכו עליהם שקרא כו' כצ"ל:

דף סד:

גמרא כל אדם התם מאפס כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה הכי גרסינן כו' מסירה משמע אלא הכי כו' מסירה תלמוד לומר לא תתן כצ"ל והד"א:

בד"ה פשוט מהא מתני' כצ"ל והס"ד:
בד"ה תלמוד לומר כו' אחריני הוא ולא זה כו' מבתתו מזרעו ודרשא קמייתא ואם העלם כו' כצ"ל:
בד"ה שרגא דליבני כו' ומכאן ומעבירו עליה ואינו שורפו כו' כצ"ל. ונ"ב לאפוקי מפירוש הערוך:
בד"ה דרך עברה עברתו של מולך כצ"ל:
בד"ה ג' כריתות כו' באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל העם הזונים אחריו וגו' והוא עבודת כוכבים והא דכתיב כו' בני אדם ואת כו' כצ"ל:
בד"ה אחת שלא כו' שהוא חייב עליהם כו' כצ"ל:
בד"ה ולמאן דאמר בכריתות כו' משורר לעבודת כוכבים כרת כו' שדרכו בכך ופלוגתא היא בכריתות דאיכא כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה והלא כבר כו' כתיבא וכי שלשה כו' לכשנגדו פריך דאיהו ס"ל במוקדשין כו' טעמא דנפשיה אמר כו' כצ"ל. תוס' בד"ה שלש כריתות כו' וקשה לר"י צ"ל לרבי:
בד"ה וכי שלשה כו' מקראי דמולך כעבודת גלולים כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פירוש מולך שכתוב גבי עריות ובא באינו ענין לעבודת גלולים ודו"ק:

דף סה.

גמ' אמר אביי הלכך האי מאן כו' כצ"ל ס"א:
רש"י בד"ה ריש לקיש כו' העצם ידעוני שהעצם אינו כו' כצ"ל:
בד"ה ומשני כו' הקטרה עושה המכשפות לחבר השדים לכאן כצ"ל:
בד"ה התורה אמרה חבר זה בסקילה כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה הואיל ושניהם כו' כלל גדול דריש ריש לקיש כו' כצ"ל:

דף סה:

רש"י בד"ה מתיב כו' ודברים שאינן כעובד עבודת כוכבים אף אני ארבה חייבי כו' כצ"ל:
בד"ה חסמה בקול כו' לאכול היה חוסמה בקולו כצ"ל:
בד"ה והנהיגה בקולו צ"ל בקול:
בד"ה מבין הפרקיס כו' ויושב לו באחת מבין כו' או על פרקי ברכיו כצ"ל:
בד"ה המרעיב עצמו כו' נבואה שכינה הס"ד:
בד"ה ברא גברא כו' שמלמדין כו'. נ"ב פי' הספר:

דף סו.

גמ' המנחשים בחולדה ובעופות ובכוכבים כצ"ל. ונ"ב וכן ברי"ף וכן פירש בנמוקי יוסף להדיא:

שם הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר אלהים קודש מאי איכא לממר כל זה נמחק:

רש"י בד"ה בנקבו יומת כו' אלא יתברך יוסי מחייב עליה כצ"ל:

בד"ה לא ראי כו' הראיה של צד חמורה כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה ממחלל שבת כו' ואינו חייב על אחת מהן כו'. נ"ב פירוש אחת יש בהן שאינו חייב:

דף סו:

תוס' בד"ה עד שהיו כו' ומיהו כיון דדייקינן כו' כרבי יונתן אתיא דלא כו' כצ"ל:

דף סז.

גמרא ואמר רב יהודה אמר רב כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ואם היה המסית ערום הס"ד:

בד"ה ואינו יכול כו' יראת בית דין הס"ד:

בד"ה המדיח זה כו'. נ"ב זה שייך למתני' דלקמן:

בד"ה הא נביא אם היה מסית זה נביא כו' כצ"ל:

בד"ה מדיח עיר כו' צ"ל מדיחי:

בד"ה רבינא אמר וכו' דהא בתרתי מילי כו' כצ"ל. בד"ה ולא זו כו' בהכמנה כצ"ל והס"ד:

בד"ה הן רואין כו' לא הואי אנא הס"ד:

בד"ה מה להלן בסיני הס"ד. :

דף סז:

גמרא ונאמר כל שוכב כו' חזייה דרכיב וקאים איתתא כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל חזיוהו:

רש"י בד"ה סמכו ענין כו' ענין פרשה כצ"ל והס"ד:

בד"ה אלא מכלל כו' סקילה הס"ד:

בד"ה כהלכות שבת כו' ינשכו אותו מותר לכתחילה כו' בסקילה האוחז כו' אבל אסור כצ"ל והס"ד והד"א:

בד"ה עסוקי צ"ל עסקי כו' דמעשה הקב"ה הן על ידי שם קדושה שלו כצ"ל ונמחק הוא:

בד"ה ושדי כריכי דשיראי מנחיריו משליך כו' כצ"ל:
בד"ה א"ל ר' חייא לרבה ס"ד ואח"כ מ"ה לבתר הכי כצ"ל:
בד"ה קם גמלא כו' חמור גמלח גשר סקוניתא הד"א:
בד"ה רכבה ינאי וסליק בשוקא כצ"ל והס"ד והד"א:
בד"ה הצפרדע אחת משמע הס"ד:
תוס' בד"ה וכי מפני כו' דיליף מלא יחיה דבסקילה כו' כצ"ל:

דף סח.

גמרא אמר להן לחביריו של אביו כמדומה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה והאי צ"ל והא מילתא דלקיטת קשואין הס"ד:
בד"ה ולא חסרתי כו' מהם אלא כמו שמחסר כו' כצ"ל:
בד"ה לא חסרתי כו' מעט מהם שפופרת כו' הד"א:
בד"ה א"ל הכדור והאימוס וכו' כדור כו' הד"א:
בד"ה מהו לפי כו' טהרות חכמים אומרים כו' מבחוץ וטהרתן כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה הרבה מעות יש לי להחליף הס"ד:

דף סח:

רש"י בד"ה הכי גרסינן אם כן לימא קרא כי יהיה בן איש כו' כצ"ל:

דף סט.

גמרא איני והא תנא דבי רבי ישמעאל כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ש"מ כו' ג' חדשים ש"מ כו' הד"א:
בד"ה והצילו העדה כו' רובא ולא מיפטר כו' הד"א:
בד"ה קנאה ליורשה וליטמא לה ולצאת בגט כו' כצ"ל:
בד"ה לטמא משכב כו' מטמא אפילו אוכלין ומשקין ואפילו נגע בו כו' כצ"ל:
בד"ה נשאת לכהן כו' לחופה וזו אם כו' הד"א:

דף סט:

גמרא ואמר ר"י יסכה כצ"ל:
רש"י בד"ה המסוללות לשון פריצות הס"ד:

בד"ה אי נימא כו' בנה ויקרא את כו' ויהי לשנתים ימים אחר כו' כדאמרי' בתמורה ויהי אבשלום כו' עצתו ויצו אל ביתו כו' כצ"ל:
בד"ה ותמת עזובה כו' שלישי לו וכי עבד כו' הד"א:

דף ע.

גמ' אימשוכי הוא ובכל שהוא כו' למי חכלילות עינים למאחרים כו' מ"ש ד' דלטייה בהדיא כו' כצ"ל ונ"ב ס"א בהדיה:
רש"י בד"ה בחבורת מצוה כו' עושין סעודות הס"ד. בד"ה יין בזול כו' ולא ממשיך הס"ד:
בד"ה ויין חי צ"ל יין חד:
בד"ה בשר כיבא כו' וניכבב וניכול כו' כצ"ל:
בד"ה למרי נפש לאבלים לפכוחי צערייהו כצ"ל:
בד"ה שיחי כו' בשיחי למי כו' הד"א:
בד"ה שלשה עשר ווי"ן לשון וי וי ויאמר ארור כו' כצ"ל והד"א:

דף ע:

רש"י בד"ה יום עבורו כו' היוצא מעובר אור עבורו כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה אבל בשר עוף טהור הס"ד:
בד"ה סתם שקצים כו' שקץ הם רמשים כו' הד"א:
בד"ה הא טהורים חייב הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור כי תנן:
בד"ה וטעמא מאי מפטר אדבר עבירה הס"ד ואחר כך מ"ה איננו שומע כו' כצ"ל:

דף עא.

רש"י בד"ה עד שיגנוב כו' ויאכל ברשות אחרים כו' כצ"ל:
בד"ה אי נימא כו' בת קדושין הס"ד:
בד"ה בשוה לאביו כו' מפרש לקמן הס"ד:
בד"ה בקולנו חד קול כו' כצ"ל. בד"ה אפי' מזוזה כו' שאזכרת השם כתובה שם ולא קרינא כו' כצ"ל והד"א:

דף עא:

גמ' ויסרו מבן ובן מבן כו' ונשתנה דינו ונשתנה מיתתו כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה למדנו ויסרו כו' מבן דכתיב גבי בן ללמדנו כו' מבן והיה כו' כצ"ל. נ"ב פי' למדנו ויסרו דסורר ומורה מבן שעמו כי היכא דנגמר נמי אויסרו דמוציא שם רע דליהוי בן עמו ואח"כ יליף בן דאייתי הכא בג"ש מבן אם בן הכות כו':

בד"ה הואיל ונשתנה דינו ונשתנה מיתתו כו' ועדים ונשתנית כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה שאני הכא כו' אבל הכא אלו עביד כו' כצ"ל:

בד"ה שהכה את כו' בסייף וכן בא כו' הד"א:

בד"ה עשה כן כו' השתא מיתתו כו' הד"א:

בד"ה ובסקילה מאי טעמא כו' צ"ל בסקילה מאי טעמא כו' פטור לגמרי הס"ד:

בד"ה מגמר מכלה הס"ד:

דף עב.

גמ' אמר רבה מסתברא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה יש לו כו' להורגו חייב לשלם כו' הד"א:

בד"ה אבל נטל כו' מילתא דרב דפטר בה כו' כצ"ל:

בד"ה ולא היא מסקנא דמילתא דרבה הוא כו' כצ"ל:

בד"ה מתיב רב ביבי לרבה פריך כו' כצ"ל:

בד"ה פטור מן כו' בדמי קננהו כו' דאמר נטל לא כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' הרגהו וכו' אין לו כו' והד"א:

תוס' בד"ה לא קבלינהו כו' ודש בה ואתנן כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש שלוקה ומשלם ממון כדי לצאת ידי שמים דומיא דאתנן של אמו דמן התורה פטור מן אותה אתנן שהרי מתחייב בנפשו מכל מקום לצאת ידי שמים משלם לה ונקרא אתנן ואסרה תורה:

דף עב:

גמ' קא משמע לן כיון דרודף הוא ואפילו אחר נמי אלא כו' מ"מ שאני התם כו' בנפש דקסבר רודף כו' לבי דינא ובי דינא בעי התראה ואי בעית אימא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה יצא ראשו כו' את אמו כו' הד"א:

בד"ה בעי לאתויי צ"ל דבעי:

בד"ה כאן באב כו' יקום רוצח יקטול אי פשיטא כו' לך מילתא כליליא כו'. נ"ב סיפא דקרא ובלילה יהא כגנב (איוב כ"ד:י"ד):

דף עג.

גמ' נערה צ"ל נער בכל מקום וכן ברש"י ותוספות וכן מעבר לדף:
רש"י בד"ה וכי מה כו' מהדדי מה נערה כו' הד"א:
בד"ה חייבי כריתות כו' דעריות קאמר דאיכא כו' כצ"ל:
בד"ה נערה וחטא צריך להיות לנער חטא:
בד"ה נער כתיב כו' מסורת נער להביא את הזכור נער כמשמעו כצ"ל:
תוס' בד"ה ומה נערה כו' שזה בסקילה וזה בסייף לאו כו' כצ"ל:
בד"ה אף רוצח כו' דהתם רשות דאשמועינן קרא כו' כצ"ל:

דף עג:

רש"י בד"ה דאורחייהו כו' בארוסה שחביבה כצ"ל:
בד"ה ונכתב חטא כו' שהרי הן בכלל כצ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה חד למעוטי עובד כוכבים:
בד"ה איידי דכתב כו' דקרא דע"כ כו' כצ"ל:
בד"ה אפגמה רבה כו' בבעילתו אבל כ"ג הד"א:
בד"ה הבא על כו' ואע"ג דחייב כרת כו' כצ"ל:
בד"ה אלא למ"ד כו' בכל התורה כבעילה זו כו' כצ"ל:

דף עד.

גמ' דאמר רבה רודף שהיה רודף כו' כצ"ל. ונ"ב ה"ג רבה כו' כדמוכח בפרק בתרא דב"ק וכן פירשו התוספות בפרק אלו נערות בד"ה רב אשי אמר בזר שאכל תרומה כו' דף ל"א:
שם ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף כו' נמחק בין של רודף:
שם שלא יהא ממונו חמור מגופו כו' בנפשו סבר לה כו' דתניא ר"א אומר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך אם נאמר כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה רודף שהיה רודף אחר רודף חבירו להורגו כו' כצ"ל:

דף עד:

גמ' פשיטא ישראלים בעינן כו' דתני רבינאי אחוה כו' כצ"ל:
שם הני קוואקי ודימונקי היכי יהבינן להו כו'. נ"ב פירוש לנורא וכן נמצא להדיא בס"א וכן פירש בערוך קווק דלא היו נוטלין האור רק מבית היהודים ומה שפירש רש"י שצריך לאותו כלי כו' על האור קאמר ודו"ק:

שם אמר ליה דהא אינהו וכל אבזרייהו כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ערקתא דמסאני כו' ישראל והאי פרהסיא כו' כצ"ל:
בד"ה להלן במרגלים נ"ב כן מצאתי בספרים אחרים וכן בר"ן אבל מן התימה כי לא נאמר אלא גבי עדת קרח. ומסתפינא דלא דק (עיין במהרש"א):
תוס' בד"ה והא כו' המאורסה תהרג ואל תעבור כו' כצ"ל:

דף עה.

רש"י בד"ה העלה לבו טינא נימוק כו'. נ"ב בספרים אחרים כתיב לימ"ן פירוש והוא לשון לע"ז וכן נראה לי דנימוק הוא ההיפך מטמטם וכן בספרים אחרים לא נאמר כלל:

דף עה:

רש"י בד"ה יש בכלל כו' אותו ואתהן הס"ד:
בד"ה בת בנו כו' צ"ל בת בתו ובת בנו:
בד"ה הבא על האשה ולאו באשתו ובבת אשתו קאמר אלא בחמותו דשריפה כתיב בה כו'. נ"ב אין לפרש דעת רש"י דליכא למימר אשה ובתה קתני דהא גבי אשה ובתה לא כתיב שריפה ובכלל אשה ובתה משמע דכתיבה אם כן לא הל"ל מכלל דתרוייהו לאיסורא דמאי נפקא מיניה בזה ועוד מהו שפירש רש"י אחר כך דליכא למימר דאשה דקתני אשתו קאמר דאם כן הל"ל אשה ואמה מאי צריך לזה הלא כבר דייק רש"י דבתה דקתני אי אפשר לפרש על אשתו ובתה משום דלא כתיב שריפה לגבייהו אלא בחמותו ע"כ נראה לפרש דלא דקדק השתא מהא דלא כתיב שריפה לגבי אשתו ובתה דאפשר אשה ובתה הוא כאשה ואמה אלא דקשה ליה מתניתין דקתני הבא על אשה ובתה משמע דאלו הן הנשרפין וזה אינו דהא על אשה אינו בשריפה וליכא למימר דעל בתה לבד קאמר ונקט לישנא דקרא איש כי יקח אשה ואמה אם כן הכי הוה ליה למתני אשה ואמה ומדלא נקט הכי אלא אשה ובתה משמע דתרוייהו לאיסורא קאמר ומה שפירש רש"י כאן מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבא מיירי ולאו באשתו ובת אשתו כו' כך הוא לפי האמת אבל לא שדייק מיניה דמ"ה ליכא לאוקמא מתניתין בהכי ומשום האי טעמא דפרישית דאפשר לומר דאשה ובתה היא כאשה ואמה ועוד תדע שכן הוא דאי מהכא דייק תלמודא אם כן מהו שכתבו התוספות הוה מצי למימר בתה ובת בתה הא עיקר הקושיא מהכא הוא דליכא לאוקמי מתניתין כלל בבת אשתו מכל שכן בבת אשתו ובת בת אשתו אלא עיקר כדפרישית דלא דייק אלא שיהיו שתיהן לאיסורא. וכל מה

שכתבתי הוא לפרש דעתו של רש"י אבל תוכן הגמרא נראה לי לפרש כפשוטו דהכי קדייק הא דקתני הבא על אשה ובתה לא משכחת כלל אם לא תרוייהו לאיסורא דהא לא מיחייב אפי' בביאת שתיהן דהא כי יקח אשה ואמה כתיב דהיינו הראשונה בנשואין ואחר כך על השניה חייב אפי' על ביאה בעלמא אבל לא בענין אחר כלל ומש"ה קאמר שנשא בתה לא קאמר דהוי הראשונה בנשואין ואז חייב משום חמותו אפילו בביאה בעלמא אלא תרוייהו לאיסורא קאמר ומשום הכי חייב אפילו על ביאת שתיהן כו' ודו"ק (עיין במהרש"א):

בד"ה מה כאן צריך לומר ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה כו' כצ"ל:

דף עו.

רש"י בד"ה השתא אינהו כו' כאן זימה הס"ד:

בד"ה מה למטה כו' כלמעלה בחמותו כו' שריפה אף באזהרה כו' לעונש ולאזהרה כו' כצ"ל:

בד"ה רב אשי כו' לא קשיא ליה הא דקשיא לן כו'. נ"ב פירוש לא חש להאי קושיא ואביי הוא דחש לה ומשני ודו"ק:

בד"ה רבא אמר כו' בשריפה בין למאן דאמר כו' ואוקי באתרה דון כו' כדמפרש ואזיל הס"ד:

בד"ה איכא למיפרך כו' מינה לאיסורא והס"ד:

תוס' בד"ה אמך היא כו' ותרתי שמע מינה. נ"ב וה"ה לקמן גבי אשת בנך היא דרשינן לעיל לאחר מותו אלא תרתי שמע מינה נ"ל:

גמ' אבל הכא בשריפה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ועוד מאי היא כו' אוקמא באתרה כו' וכן בכ"מ באתרה בה"א כצ"ל:

בא"ד והא לא אפשר כו'. נ"ב לרווחא דמילתא כתב רש"י זאת דאי לא תימא כן אם כן מאי פריך לקמן למאן דאמר סקילה חמורה מהאי קושיא כו' אלא העיקר כדפירש רש"י לקמן גבי כלתו מאחר דאיכא למימר הכי ואיכא למימר איפכא לא תילף מינה מידי נראה לי (עיין במהרש"א):

בד"ה אף היא כלתה כו' ד' מיתות ב"ד הס"ד:

תוס' בד"ה תני אבוה כו' ותימה אם כן בת בתו כו' כצ"ל:

דף עו:

רש"י בד"ה רוה את כו' לדבר זקן כו' שבע וכן גדולה לקטן והמחזיר כו' עליהם רוה כו' הד"א:

בד"ה תקרא וה' כו' פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו כצ"ל והד"א והס"ד:

בד"ה לרבי ישמעאל כו' מדרשא דזמה אתיא כו' כצ"ל:

בד"ה השיך שאחז כו' של חבירו הס"ד:

תוס' בד"ה והמלוה סלע כו' צרות רעות זה הממציא כו' כצ"ל:

בד"ה רוצח כו' וכגון אפילה וקרן זוית כו' כצ"ל:

דף עז.

רש"י בד"ה רב אחא פוטר כו' דשמשא קטליה כצ"ל:

בד"ה כפתו לפני כו' להציל עצמו מן הארי בכולהו גרסינן אמר רבא כצ"ל:

בד"ה ביתא דשישא כו' ואין הבל לאור הנר יכול כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בניזקין כו' והכי פריך בדיני אדם כו' כצ"ל:

בד"ה סוף חמה כו' לפי מה שפרשתי כו' אלא ברוח שאינה מצויה פטור כו' כצ"ל (עיין במהרש"א):

דף עז:

גמ' כמה דעייני טפי מינח ניחא ליה כצ"ל. ונ"ב ס"א כמה דאזלה טפי מיניה ניחא ליה ורש"י לא פירש הכי:

רש"י בד"ה ואפילו הוא הדוחף עצמו הס"ד:

בד"ה סמנין הראוין לרפאותו הס"ד:

בד"ה נזדמנו כו' ריפא עצמו הס"ד:

בד"ה כגון אלו משחקין בכדור שהרגו רגילין כו' כצ"ל ולאחר שזרקו הוא רן כו' כצ"ל ומ"ה כגון אלו כו' שהרגו תוך ד' אמות כו' הד"א:

בד"ה אי דניחא ליה כו' שלא תחזור יותר הס"ד ונמחק שלא. ונ"ב בס"א מצאתי מתוק ואין נראה ודו"ק.(עיין במהרש"א):

בד"ה אפילו פורתא כו' בשוגג וטעמא כו' כצ"ל:

בד"ה ואי לא ניחא כו' כל כך הס"ד:

בד"ה אח"כ כו' כגון שנפל על ידו בכח כו'. נ"ב פירוש שנפל האפר וגזירת המקום שהנתינת אפר לתוך המים תהא בידו ממש עיין בפרק ו' דפרה ובמיימוני:
בד"ה ומיצה עליה כו' ונתזה עליה וקתני כו' כצ"ל:
בד"ה דכפתיה כו' שפת הים הס"ד:
בד"ה גירי דידיה כו. שהמים באים בכח כו' והשפה מדרון כצ"ל והס"ד:
בד"ה ובכח ראשון כו' דהוי כחו הס"ד:

דף עח.

גמ' בפני ב"ד חייב כצ"ל:
שם מאי טעמא חייב. נ"ב בס"א אינו ונראה שזה טעמו דלא צריכנא לטעמיה דחיובא מקמיה דידעינן טעמא לפטורא שלא בפני ב"ד אלא תלמודא הוא דמפרש בפני ב"ד חייב ובערת וגו' ודו"ק. אכן נ"ל שלא למחקו דה"פ מ"ט דחייב הא גברא קטילא קטיל ודו"ק:
רש"י בד"ה הכל מודים כו' קרום המוח הס"ד:
בד"ה שהוא פטור כו' כיון דניכר חתיכת כו' כצ"ל:
בד"ה עדי טריפה שהן עצמן טריפה הס"ד:
בד"ה לפי שאינן כו' להזימה מקטלי הס"ד:
תוס' בסוף ד"ה בפני ב"ד כו' בעינן עדות שאתה יכול להזימה כצ"ל:

דף עח:

גמ' הלך אחר אומד האמצעי כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה מה יעשה כו' יודעין מהו והס"ד ואח"כ מ"ה לפרש כו':
בד"ה חד אמדוהו כו' אותו כשהיו הס"ד:
בד"ה ואומר אמצעי צ"ל אומד האמצעי:
בד"ה מאימתי משלם כלומר מאיזה שעה כו' כצ"ל:
בד"ה וסתמא כו' דאפטר ליה ממיתה כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה מגדף כו' הוראת שעה היתה הס"ד ואחר כך מ"ה לא היה יודע כו' מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה כו' כצ"ל. ונ"ב בספרי מצאתי טעמא אחרינא לפי ששבת הוקש לעבודת כוכבים וכן בפרק י"נ בתוספות דף קיט:
בד"ה בשלמא לרבי נחמיה כו' אומדנא דידהו לאמדוהו כו' כצ"ל:
בד"ה וחד אמדוהו כו' משלמין ממון כו'. נ"ב יש מקשים מאי דייקו התוספות מפירש"י ולא הקשו אברייתא דקתני להדיא משלם נזק וצער ליורשים אע"ג דאמדוהו מתחילה

למיתה אלא שהקל בינתים ויצא מבית דין זכאי אמאי לא נחשביה כחייבי מיתות ב"ד שוגגין. ונ"ל ליישב דלא דייק אלא מהא שאמדוהו מתחלה לחיים ומת שיש בו חיוב מיתה ומה שאמדוהו מתחלה לחיים אין זה חדוש שכן דרכו של החולי להכביד עליו מדי יום ביום אלא שמכל מקום פטרינן אותו משום שיצא מבית דין זכאי מש"ה חשיב כחייבי מיתות ב"ד שוגגין אבל מי שאמדוהו למיתה והוקל שאין זה מדרכי החולה א"כ בדין נפטר ומה שמת אחר כך הוא מסיבה אחרת כמה שאמר רבי נחמיה במשנה שהרי רגלים לדבר א"כ לא נקרא חייבי מיתות בית דין שוגגין ודו"ק:

דף עט.

רש"י בד"ה אמר לחד כו' להי מנייהו הס"ד:

תוס' בד"ה וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי כו' ואייתר ליה וארב לו כו'. נ"ב יש מקשין מה שמעינן מנפש תחת נפש מאחר שהוא מדבר בממון א"כ שפיר איירי קרא במצות דעלמא ולא במצות שבמיתה שהרי השתא אין לדקדק דאי לא נתכוין להרוג איך מקטיל כדדייק רש"י הרי לר' איירי קרא בממון ואף שר' מוקי באין מתכוין היינו לאחר דקי"ל מארב לו דממעטינן שאינו מתכוין ואם כן לא מיותר וארב לו כלל ונראה דהכי דייקינן מדאיצטריך גזירה שוה אם כן נפש תחת נפש הוה מוקמינן בנפשות ולא בממון וא"כ היאך מקטיל אי לאו דאיירי במצות שבמיתה ואפילו הכי בעי קרא דלשלם ממון ולא מיתה והיינו משום דאינו מתכוין ואם כן שפיר אייתר וארב לו ודו"ק. (עיין במהרש"א):

תוס' בד"ה ומפקא מדרבנן כו' דאשה אלא לענין דמי כו' והא דלא מותיב ממתני' גופיה כו' כצ"ל. ונ"ב עיין בכתובות דף ל"ה:

דף עט:

רש"י בד"ה מכה אדם כו' לא חלקת הס"ד:

בד"ה לפוטרו ממון כו' נזק הוא הס"ד:

בד"ה כונסין כו' מאכילין אותו שעורים עד שתבקע כריסן כו' כצ"ל:

בד"ה אלא בפניו וכיון דאין כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בשור שלא כו' בנגמר דינו היה מודה ר"ל דאמרי' נכבשינהו דנינייהו כו' כצ"ל:

דף פ.

רש"י בד"ה אלא אמר כו' סוקלין אותן דהא כו' כצ"ל:

תוס' בד"ה בשור שלא כו' כגון רכב על גבי השור כו'. נ"ב במסכת מעילה ומביאה בפרק שני דקידושין דף נ"ה שכולן מועלין זה אחר זה אפילו הן מאה:
בא"ד וחלב מוקדשין על גבי מכתו כו' כצ"ל ונ"ב בפרק כל שעה (פסחים דף כ"ד:)
בא"ד ועוד אמר ר"ת דשור הנסקל כו'. נ"ב פירוש לפי דעת ר"ת בודאי לא גרם הא דקאמר שור שנתערב בשוורים מעלייא כו' שהרי מותרין כולהו על ידי דנכבשינהו ונינידו אלא ס"ל דמתניתין הכי מפרשי שנים שהרגו כו' בבני אדם לא אזלינן בתר אומדנא אבל בשני שוורים אזלינן בתר אומדנא וסוקלין לאחד ופוטרין לשני רבי יהודה אומר מכניסין אותו לכיפה ול"ג והתניא אלא תניא ומביא ברייתא זו להשמיע לנו דין הולד וכמו שדייק מיניה מהא דרבא דאמר היא וולדה נגחו כו' ונתערב באחרים דקאמר בברייתא אפשר דאירי ברוצחין ולא במעליא ולא קאי אנגמר דינו וכמו שפירש ר"ת לעיל או נימא האי ברייתא ס"ל דנאסרו כולהו ולא אמרינן דנכבשינהו כו' ולא אתיא אליבא דהלכתא לדעת ר"ת:
עוד בדבור זה לא נגמר דינו מכרו מכר לשחיטה כו' כצ"ל:
שם לאחר שנגמר דינו אסור באכילה כו' נ"ב לאו דוקא דה"ה אף בהנאה אלא כלפי שחיטה דקודם גמר דין דשרי באכילה קאמר הכא דאסור באכילה ודו"ק:
שם כגון שנמצא ביד עובד כוכבים כו'. נ"ב פירוש כגון ט' חנויות של ישראל המוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת טרפה ונמצאת בשר ביד עובד כוכבים ואינו יודע ממי לקחו דאזלינן בתר רובא דלא שייך לגזור שמא יקח מן הקבוע ודו"ק:
(**עיין** במהרש"א):

דף פ:

רש"י בד"ה אלא היכי כו' אלמדנו א"ל כו' רובא מתדני ור"ש כו' שהשריפה חמורה כצ"ל והס"ד והד"א:
בד"ה התם הא דקא כו' רובא ודקאמרת כו' חמורה ואין אנו כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אלא למ"ד כו' בסופו מה לחוש לזרעו כו'. נ"ב אעובר שהוציא ידו קאי דף ס"ט ודו"ק:
בד"ה עובר ירך אמו כו' דהיינו רביתיה כו'. נ"ב פירוש ואין זה חציצה:
בד"ה הנסקלין בנשרפין כו' לאותן שהרגו ודאי כו' כצ"ל:

דף פא.

גמ' מקרא כתוב בתורה כך כצ"ל ונמחק הוא:
רש"י בד"ה פשיטא כו' לידון בקלה וכי כו' הד"א:

בד"ה חמותו כו' ונעשית חמותו הואיל וכשנשא בתה כבר היתה אסורה כו' כצ"ל:
בד"ה מודה ר' יוסי כו' דבר חדש ולאסרה על כל כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה וכתיב כו' ומת ברעב עליו ישובו כו'. נ"ב זהו פי' על בו יהיה:
בד"ה דאמר רבי אבהו כו' משמע דלא קיימא לבסוף כו'. נ"ב פירוש דלא איצטריך להאי תירוצא דאמר רבי אבהו מודה ר"י באיסור מוסיף ודו"ק:

דף פא:

רש"י בד"ה בעדות מיוחדת כו' ועדותן אחת כו' כצ"ל:
בד"ה בעוקצי כו' מקטלא מיהו עדות כו' כצ"ל:
בד"ה גזירין פקעין כו' ' נ"ב נ"ל כי האי דבפרק ב' דיומא הממונה על הפקיע מאי פקיע נגדי ופירש"י רצועות העשויות להכות בו סוסים והיינו בייטשין בלשון אשכנז:
בד"ה יכה קוסם כו' יכה הקוסם זה את קוסמו היינו כלפי מעלה הנותן קסמים האלו בלבו וקחשיב ליה האי קוסם בעיניו שהוא ראוי כצ"ל. ונ"ב ס"א יראה:
בד"ה יכהו צ"ל יכה קוסם כו' הזה לו הס"ד:

דף פב.

גמ' ער ועונה מאלהי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות אם תלמיד חכם הוא כו' אמר מלכא דישראל הוא ולאו אורח כו' שבטי ישראל וגו' כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה זונה מופקרת ואפילו ישראלית קדש מפקיר כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה א"א כו' רגיל באשת איש הס"ד:
בד"ה שמעון שני לבטן לוי כו' הד"א:
תוס' בד"ה ואידך נשייהו כו' ומצא שנתגיירה זקינתה כו' נ"ב בתלמוד שלנו לא נאמר ולפי הירושלמי מוכרח לפרש שהזקנה נשאת לכהן. (עיין במהרש"א):
עוד בדבור זה רב אושעיא אמר כר"ש הכשירוה כו' כצ"ל. ונ"ב פירוש שרב אושעיא פליג ואמר שלא רבי הכשירה אלא הכשירו החכמים אותה כר"ש דלעיל מיניה סבר כל שנזרעו בתוליה בישראל. (עיין במהרש"א):
עוד בסוף זה הדבור להיות ?זונה תתתיו כו'. נ"ב פי' בתמיה:

דף פב:

גמ' בתחלת העמוד נשען והולך על מקלו כו':

שם בין קני לאורבני שוילנאי כו'. נ"ב פירוש על שם שוילנאי הנזכרת שזינתה נקראו שאר זונות בשמה וה"ק בין קני דאורבני שוילנאי מאי בעי כלומר במקום ייחוד לא אתיא אלא משום זנות כך היא לא באה בין ישראל אלא משום זנות ערוך:

שם מאי בעיא גפתה כו'. נ"ב בס"א לא גרס וכן פירש הערוך בהדיא קלפי דקני גפתה לאמה ואין נחשב בעיניה אלא כקליפת הקנה הלכך אינה חוששת אלא מזנת אף בפני אמה אבל רש"י גרים כבפנים:

שם זמרי בן סלוא כו' ובן סלוא על כו' ושאול על שהשאיל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שכיון בזכרותו כו' ולא אמרו שנאה כו' כצ"ל:

בד"ה אבי אמו יתרו כו' דכתיב פוטיאל ולא פוטאל. נ"ב פי' ש"מ תרתי פטם ופטפט:

בד"ה או תיש לשון התשת כח שהמתין במספר זרזיר עד שתשש כחו כצ"ל:

בד"ה ופינחס לא היה כו' שהתיבה הזאת נמשכה ללשון ערבי שכל פתיחת תיבותיהן אל:

ששים ואין לדבר רמז במקרא כצ"ל:

בד"ה והמניפה והמגישה נמחק וכצ"ל והמגיש מנחה בקרן כו' והמסדר השולחן לחם הפנים כצ"ל והס"ד:

דף פג.

רש"י בד"ה לא משום כו' ודרשינן עבודת מתנה ולא עבודת סילוק ועבדתם עבודה תמה כו' אחר כולן כצ"ל הס"ד:

בד"ה ושתויי יין נמחק ושתוי יין:

תוס' בד"ה ולא משום כו' תיפוק לי צ"ל ליה:

בד"ה חילול דרבים כו' דכתיב גבי טומאה בנותר כו' ולא יחללו את שם קדשי בשני חלולים כו' כצ"ל והד"א. ונ"ב פירוש מדלא כתיב ולא יחלו (עיין במהרש"א):

דף פג:

גמ' וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי ויליף כו' מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שכן קודש טמא ששימש ועסק בקדשי מזבח ובנותר כו' כצ"ל:

בד"ה וחגרת כו' הויא כהונה הס"ד:

תוס' בד"ה פרט לזו כו' אמרו לו אף טמא כו' ובפרק גיד הנשה גבי קודש כו' כצ"ל. ונ"ב פי' גבי טמא שאכל קדש טמא דכ"ע מודו אפי' ר"י היכא דנטמא הוא תחלה דחייב אלא

בנטמא הקודש תחלה פליגי רבי יוסי הגלילי יליף מתרומה דאין איסור חל על איסור ורבנן סברי איסור חל על איסור גבי טמא כו' ובתרומה דוקא הוא דגלי קרא:
בד"ה וטבול יום כו' דבכרת דבטומאת מקדש כו' כצ"ל:
בד"ה ויליף חילול כו' בתרומה הוי במיתה כצ"ל והד"א:

דף פד.

גמ' שכן קודש פנים פיגול ונותר אלא בעל מום ששימש מטמא ששומש כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אמר קרא בו בתרומה דכולהו נמי מיניה גמרו ומתו בו למעוטי ולא בעל מום ומסתברא כו' פסול טומאה במיתה כצ"ל:
תוס' בד"ה וכל דבר כו' ובתורם מן הרעה על היפה כו' נ"ב בפרק קמא דתמורה דף ה':
בד"ה אלא מטמא כו' בעל מום כתיב ואל כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה מכלל כו' מוקמת לה הס"ד:
בד"ה אלא ע"כ כו' ומיתה הס"ד ואחר כך מ"ה ה"נ:
בד"ה דרב פינחס משמיה דרב כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה והאמר ר' שמעון ניישו כו' ביישו ישן ומת כו' ביישו ישן חייב כו' ביישו חייב כו' ושלוחי דידן מצי עבדי כו' כצ"ל:

דף פד:

רש"י בד"ה לכדתניא כו' התשלומין מה מכה כו' בו וכו' הס"ד והד"א:
בד"ה הניחא כו' ור"ש בן לקיש בכתובות כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה ה"ג כו' דההורגו חייב ומפיק ליה התם מדכתיב כו' כצ"ל ונ"ב דבור זה תימה הא דרשינן לעיל בפרק הנשרפין גבי הכהו בעשר מקלות כו' אליבא דרבנן ואיש כי יכה כל נפש דבעינן נפש כולו ורבי יהודה דריש אפילו נפש כל דהוא והלכה כרבנן ועוד לר' יהודה דדריש נפש כל דהוא מנלן הא דאפילו אקטן בן יומו חייב ובהא ליכא מחלוקת ונ"ל כל זו והדומה לו היה ביד חכמים לדרוש פעמים בסיגנון זה ופעמים להיפך וכמ"ש התום' לקמן דלפעמים דרשינן דבר ואפילו חצי דבר ושה אפילו מקצת שה וזימני אחריני דרשינן גבי והנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי כולו דבר ולא חצי דבר וכן כפר ולא חצי כפר וכה"ג טובא וחלילה שהיה בלא כיון אלא שדעתינו קצרה מדעתם וכל אחד צריך להעמיק בלבו אולי ימצא תוכן דעתם הכי נמי הכא לענין הכאה דרשינן שהכאה יהיה בכל נפש ולא בנפש כל דהוא אבל בענין נפש הנהרג ומהותו כולי עלמא מודו דדרשינן אפילו נפש כל דהוא ודו"ק:

בד"ה מאן שמעת כו' אמאי נקיט חובל ומעביר כו'. נ"ב פירוש הא דמסיק התם ואם תמצא לומר משנה חובל בצריך לכלבו כו' ואם כן אמאי נקט חוץ מחובל ומבעיר הלא חובל ומבעיר אינם מקלקלים כלל כשצריכים לכלבם ולאפרם ודו"ק:

עוד בדבור זה ששחטן לשום פסח כו'. נ"ב פירוש בשבת:

עוד בדבור זה לעיל מיניה דאיירי בטועה כו' כצ"ל:

גמ' מניין תלמוד לומר אביו ואמו קלל אביו קלל כו' מאחיו אין לי כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה שהמקלל כו' כדיליף בגמרא הס"ד:

בד"ה המקלל אביו דואלה המשפטים הס"ד:

בד"ה א"ה כו' עריות הן הס"ד:

בד"ה אוקמה צריך להיות דאוקמה:

תוס' בד"ה איש צריך להיות איש איש מה תלמוד לומר כו':

דף פו.

גמרא סתם ספרי ר"ש כו'. נ"ב ושאר ספרי מבואר בפרק יש נוחלין (בבא בתרא דף קכ"ה ע"א):

רש"י בד"ה במה הכתוב כו' מעלה מזו הס"ד:

בד"ה עדי גניבה כו' וכיון דאינהו לא מקטלי כו' כצ"ל. ונ"ב תימה אמאי לא נאמר דאיהו גופא מיפטר ולא מקטיל בהאי עדות משום דהוי חצי דבר וכל שכן שהעדים פטורים שהרי אין מזימין את העדים עד שנגמר דינו אלא שלפי האמת דמסיק דבעדים אחרונים לא פליגי דנהרגים ולא שייך לומר חצי דבר אלא גבי עדי גניבה כו' תו לא ק"מ וק"ל (עיין במהרש"א):

דף פו:

בא"ד ועל המכירה הס"ד:

תוס' בד"ה מונמצא בידו כו' מריבוייא דקרא. נ"ב פירוש מריבויא דקרא. ולא מבידו נפקא הכי נמי אפשר לומר לשם מרבוי דקרא גופא קא נפקי ודו"ק:

דף פז.

גמרא אלא אמר רב פפא בעדי מכירה כולי עלמא לא פליגי כו'. נ"ב ותימה לאוקימתא דרב פפא מנלן דחזקיה סבירא ליה כר' עקיבא דלמא אף הוא ס"ל כרבנן דאמרי דבר ואפילו חצי דבר והא דעדי גניבה אין נהרגין משום דיכולין לומר להלקותו באנו דס"ל

עדי גניבה לוקין משא"כ לר"י דס"ל אינן לוקין ואין לומר בהא תליא דאי הוה ס"ל לחזקיה אפילו חצי דבר א"כ לפעמים הן נהרגין בענין שאין יכולין לומר להלקותו באנו כגון שהתרו בו עדים אף למיתה וכמו שפירשו התוס' ואם כן הוה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין שהרי לפעמים נהרגין אלא ודאי משום דלעולם אין נהרגין משום חצי דבר זה אינו דמאן לימא לן דלקי מלא תענה דלמא לקי משום כאשר זמם לחוד וקושיא זו ליכא לאקשויי על סתמא דתלמודא דקאמר לעיל תסתיים דחזקיה הוא דאמר לוקין דאי ר"י כיון דאמר דנהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין כו' ומאי פריך שמא לוקים מכאשר זמם והוא נמי לקי היכא דלא בעי עדי מכירה ואי לא הוזמו אז אפילו נהרגים זו אינו קושיא דאי סבירא ליה לר"י דלוקין לא היו נהרגים מתוך שיכולים לומר להלקותו באנו אלא דסבירא ליה דאין לוקין משום דניתן לאזהרת מיתת בית דין וא"נ לא לקי מהאי טעמא ואף דריהטא דתלמודא לא משמע הכי שהרי דייק איפכא דאי סבירא ליה דנהרגין לא הוי לקי משום דהוי לאו הניתן כו' אין חשש בזה דלא קפיד כולי האי ומאחר דעיקר הטעם לפי המסקנא דאין לוקין משום דניתן לאזהרת מיתת בית דין מש"ה פריך נמי כיון דאמר נהרגין אמאי לוקין כו' אבל סוף סוף קשה מנלן אליבא דחזקיה דלא ס"ל אפילו חצי דבר ואפילו הכי לוקין ואין נהרגין משום שיכולין לומר להלקותו באנו וי"ל משום דס"ל מאחר דאמר חזקיה סתמא אין נהרגין משמע בכל ענין בין התרו בו בין לא התרו בו והיכא דלא התרו בו כלל פשיטא שאין יכולין לומר להלקותו באנו ואפ"ה אין נהרגין ואמאי אי לאו משום דס"ל כר' עקיבא ומשום חצי דבר ולדעת התוס' שפירשו בחד שינויא דאף רבי יוחנן לא איירי אלא בהתרו בו למיתה א"כ צ"ל דטעמא דחזקיה משום חצי דבר ואז לא קשה כלל ואין לומר מאחר דחזקיה איירי בכל ענין אם כן עדי מכירה למה נהרגין לפי שעדי גניבה יכולים לומר להלקותו באנו הלא כשלא התרו בו אין יכולים לומר להלקותו באנו כדפריש לק"מ דחזקיה לא קאמר להדיא דעדי מכירה נהרגין אלא דתלמודא קאמר דמודה בעדי מכירה שנהרגים כו' דהיינו בכהאי גוונא כשיכולים לומר להלקותו באנו אבל דבריו שאמר להדיא מסתמא איירי בכל ענין ודו"ק היטיב (עיין במהרש"א):

רש"י בד"ה דברי ריבות ה"ל למיכתב דבר ריב כו' כצ"ל:

בד"ה זה צ"ל זו השקאת סוטה כצ"ל:

בד"ה זה צ"ל זו לקט כו':

בד"ה אשר העלה וגו' מכל כצ"ל:

בד"ה הילכתא כו' לנידה דקי"ל כו' האחרון ר' יוחנן כו' כצ"ל והד"א:

דף פז:

רש"י בד"ה אתחלתא כו' לאזהרת מיתת ב"ד כו' כצ"ל:
בד"ה ר' יוחנן כו' סורר ומורה שהוזמו דאין נהרגין כו' כצ"ל:
בד"ה שנים אומרים כו' אחר שלקה הס"ד:
רש"י בד"ה הירוק כו' צ"ל דם הירוק כו' דם הירוק בתחילת נדותה כו' כצ"ל:
בד"ה התורה טמאתו כל שבועיים כו' הס"ד:
בד"ה ולוי אמר כו' ויצא דם לאחר שבועיים כו' כצ"ל:
בד"ה לילה ויום כו' השופי לא הויא כו' כצ"ל:
בד"ה בעשרים ושלשה כו' חובל בחבירו ואם קדש בו את האשה מקודשת ולרבנן בדין כו' כצ"ל:
בד"ה עד שיראה כו' דרומית מזרחית הס"ד:
בד"ה מ"ט דבעי קרן זויות הס"ד:
תוס' בד"ה בפלוגתא כו' בפרק כהן משוח מביאין עולה ויורד על טומאת כו' כצ"ל:
בד"ה ר' יהושע כו' כלומר עמדו למניין כו' כצ"ל:

דף פח.

גמ' זו השקאת סוטה כו' זו לקט כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה לפריחה בבגדים אם פרוח כו' כצ"ל:
בד"ה אדם שפרחה כו' הצרעת וגו' והנה כסתה הצרעת את כל עור בשרו וטיהר את הנגע ופליגי רבנן כו' כצ"ל:
בד"ה ר"מ כו' לשם דמים ולרבנן פטור כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה ומשקה על פי כו' ואם מכרה לאחר כתובתה קנה כצ"ל והס"ד:
בד"ה ר"ע כו' בטיבוריה הס"ד:
בד"ה מרחו כבר נתחייב כו' כצ"ל:

דף פח:

רש"י בד"ה קשר עליון כו' אלא הלכה למשה מסיני כו'. נ"ב בס"א אינו וכן נראה דוק במנחות:
בד"ה האי לחודיה כו' למצוה יהא המצוה כו' כצ"ל:
תוס' בד"ה אי סבירא לן כו' ור"ח לא גריס התם הואיל כו'. נ"ב ולפ"ז אם אגד ד' מינים ומנח ליה מין אחר חוץ לאגוד אפילו לר' יהודה שרי מדרבנן ודו"ק:

עוד בדבור זה ג' מינין בפני עצמן כו'. נ"ב פי' עם הלולב להיותן ד' מינים:

דף פט.

גמ' איש פלוני בר פלוני מתחייב כו' כצ"ל במתני' וכן בגמ'. שם ונביא שעבר על דברי עצמו כו' דכתיב והאיש אשר לא ישמע אל דברי וקריביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע אל דברי כו':

אמר רב יהודה מאי צא צא ממחיצתי שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני מאי רוח כו' כלהו כהדדי ש"מ כו' כצ"ל:

דף פט:

גמ' אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב כו' יסרת רבים ידים רפות תחזק כושל כו' כצ"ל:

שם אמר לו ואני בתמי אלך כו' ' נ"ב זה הפסוק אינו סמוך לפסוקים דלעיל אלא פסוק הוא בתהלים סימן כ"ו. שם הלא יראתך כסלתך. נ"ב פירוש לשון בטחון כמו שמתי זהב כסלי וכמו אשר יקוט כסלו וגו' כלומר היה לך לירא מהקב"ה וזה היה בטחונך ותום דרכיך היא תקותך זכור נא מי הוא נקי ואבד אם היית נקי לא היית אובד סוף פרק הנחנקין יש לפרש כמו כן לשון בטחון לא לשון סכלות דאמר ליה לאברהם הלא יראתך כסלתך כלומר מה שאתה ירא מהקב"ה היה לך להיות בטחונך והרי אתה מפסיד בדבר שאתה שוחט בנך עכ"ל התוספות בפרק הזהב:

רש"י בד"ה חבריה דמיכה כו' דכתיב וימאן האיש להכותו כצ"ל:

בד"ה כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם לא תשתה מים כצ"ל. ונמחק במקום הזה. ונ"ב בי"ס אינו וכן נראה כי אינה מדברי ה' לנביא:

בד"ה מנא ידע כו' אמת שהקב"ה ענשו כו' שזה היה נביא שקר לפיכך כו' כצ"ל:

בד"ה היכא דהוחזק שהוא צדיק ונביא אמת הס"ד:

בד"ה הנסה כו' בדבר שהיא תלאה אותך כו' כצ"ל:

בד"ה הנה יסרת רבים רציתה. נ"ב ס"א רעיתה:

בד"ה נביא שהדיח כו' לעבוד עבודת כוכבים הס"ד:

תוס' בד"ה אליהו וכו' ומיהו בקראי משמע כו' כצ"ל:

דף צ.

גמ' אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה המתנבא כו' רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה המתנבא כו' ר"ש פוטר וה"ה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מחלוקת דרבנן כו' הדחה אך הנביא כו' הד"א. ונ"ב שייך לעמוד ראשון עד מאי עשה איכא:

בד"ה ללכת זו כו' אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה וגו' כו' כי אזהרת בה זו לא תעשה כו' כצ"ל והד"א:

בא"ד נ"ב ס"א נ"ל דבלא תעשה מיירי בה אני מצוה שתלך ולא בדרך אלהים אחרים והיינו לא תעשה אלמא שאר מצות נמי כו'. בד"ה בין בשאר כו' צ"ל ובין בשאר כו':

בד"ה ר"ש כו' ולרב חסדא הא סתמא חייב אפילו לרבנן בחנק דר"ש הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה כו' דנקט כו' כצ"ל:

בד"ה מר כדאית כו' בחנק הס"ד. בד"ה וה"ה כו' כלום אפילו מחנק דר"ש פוטר וכ"ש מסקילה דמחייבי ליה רבנן בעוקר את כל הגוף כנ"ל והס"ד ואחר כך מ"ה בכל אם יאמר לך נביא המוחזק כצ"ל והוא ג"כ ס"ד. בד"ה תחילתו נביא כו' להרשיע יאמר לעבוד כו' כצ"ל:

גמרא ויאמר הנכה רואה כו' כצ"ל. רש"י בס"א כצ"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא הך בבא אינו מזו המשנה אלא אגדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישא דפירקין הכי ואילו שאין להם חלק לעוה"ב ומהדר אהך פירקא דלעיל ואלו הן הנשרפים ונראה למורי דאלו הן הנחנקין ראוי שיקדים לפרק זו דמעיקרא איירי בארבע מיתות כו' כצ"ל:

בא"ד והדר מפרש הני כו' כצ"ל:

בד"ה הכי גרסינן כו' מה לנו ולאמנתו כו' כצ"ל:

דף צ:

גמרא ונתתם ממנו את תרומת ה' כו' וכי אהרן הכהן לעולם כו' לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים מכאן שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ כצ"ל:

שם פשיטא דהיום כולכם היום אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים אתם חיים כל זה נמחק. ונ"ב בס"א אינו והאמת שאינו אלא לתאר הענין וק"ל:

שם מהכרת תכרת אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כו'. מאי עבדי ביה האי מיבעיא ליה לכדתניא כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה וכי אהרן קיים כו' עד תרומת ה' לאהרן הכהן נמחק. ונ"ב בס"א אינו:
בד"ה לעולם קיים לאו דוקא כלומר הלא כו' כצ"ל:
בד"ה שעתיד כו' צ"ל אלא מלמד שעתיד להחיות כו'. בד"ה מה ארי כו' לדורסה לאוכלה מיד כו' אם יאכלנה בטהרה או בטומאה כצ"ל והס"ד:
בד"ה ויחיו כו' צ"ל יחיו מתוך מתים כו':
בד"ה חיים כולכם כו' מה היום וכו' כך שמעתי הס"ד ונמחק וקם והד"א:
בד"ה אינהו כו' פתחון פה הס"ד:
בד"ה והלא כבר כו' עובד ע"ז הס"ד:

דף צא.

גמרא כעס עליהן ואמר להן כו' פסיסא ווי לכון חייביא כו' דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש כו' כצ"ל:
שם אמרו להם תורת משה נצחתכם כו'. נ"ב פירוש אפילו אנצח לא תתלו הכבוד בי וק"ל:
שם תנה לנו זמן כו' שנתן אנטין לבניו כו' נשמה חטאה שמיום כו' כאבן דומם בקבר כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אמר ליה גם ד"ה אמר לו צ"ל אמרה:
בד"ה ואם אי כו' מן העפר הס"ד:
בד"ה מן עכבר כו' כדאמרינן בשחיטת חולין כו' כצ"ל:
בד"ה אמר ליה מינא הס"ד:
בד"ה ארץ כנען לגבולותיה דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתם ירשתם שלא כדין כו' כצ"ל:
בד"ה אגיטין צ"ל אנטון כתבים כו' כצ"ל:
בד"ה שם טומאה כישוף ומעשה שדים. נ"ב ותימא הא בני נח מוזהרין על הניחוש והכשפים גם בפירוש החומש לא הזכיר רש"י אלא שם טומאה ולא פירש מידי ודו"ק:

דף צא:

גמרא אלא משעת פקידה א"ל אין משעת פקידה אמר ר' כו' מה שמחצתי אני ארפא כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה יקרא אל שמים מעל כלומר יקרא הקב"ה לנשמה כצ"ל:

בד"ה פקידה כו' נשמה וחיות הס"ד:
בד"ה א"ל אנטונינוס כו' ויוצא אלא כו' הד"א:
בד"ה וחפרה כו' בהה וכתיב כו' הד"א:
בד"ה כתיב אני כו' מחייהו ובשמת בעל כו' כצ"ל:

דף צב.

גמרא א"ל למילתא כו'. נ"ב פרק אין עומדין אין למילתה מיהא גדולה היא כדעולא כו' שם ואמר ר' אלעזר כו' כצ"ל בכל מקום:
רש"י בד"ה משמת ימי כו'. נ"ב שייך לעיל:
בד"ה משמת כו' ברא בשביל כו' כצ"ל:
בד"ה ומרוה כו' לעולם הבא לישנא אחרינא מרוה לשון מורה כצ"ל:
בד"ה גדול מקדש חשוב הוא הס"ד:
בד"ה כל שאינו משייר פתיתין כו' כצ"ל:
בד"ה קשתו ננערת כו' מוליד שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעור קשתך דבר אחר המסתכל כו' דאשת איש קשתו כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה שאול ועוצר כו' מים קבר כו' מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים כצ"ל והס"ד והד"א:
בד"ה שעתיד הקב"ה כו' אין חוזרין לאפרם בין ימות המשיח ולעולם הבא כו' כצ"ל. ונ"ב כך נראה לי להגיה:

דף צב:

גמרא פתח ואמר אתוהי כמה רברבן כו'. נ"ב פי' אותותיו ונוראותיו של הקב"ה כמה גדולים ותקיפין:
שם באותו היום ואלו הן כו' כצ"ל:
רש"י ד"ה באמת בבירור הס"ד:
בד"ה מהם שאותן תפילין היו שלהם כצ"ל:
בד"ה העצמות כו' עצמות הללו סימן כו' אלו אמרו אבדה כו' כצ"ל:
בד"ה חביריהם כו' מחיה אותן הס"ד:
בד"ה הומק סורו כו' כמו סורו רע כו' וכן לימדני דברי ר"י כו' כצ"ל:
בד"ה ד' מלכיות כו' ואנשיהם. נ"ב נ"ל כמו ומשרתיהם:

דף צג.

גמרא אמר ר' שמואל בר נחמני כו' אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי כו' ואדומים ונעשו לבנים כו ' לדידן אמר לן אמר לכו אנא בעינא כו' פורתא נורא וחנניא מישאל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה הוי אומר כו' ועזריה אלמא כו' הד"א:

בד"ה דלא לקיים כו' צווח עליו לשורפין כו' כצ"ל:

בד"ה קליות שבלים כו' כצ"ל:

דף צג:

גמרא ויראת ה' וגו' והריחו ביראת ה' כו' דכתיב בהו אשר אין כו' כצ"ל:

שם אפי' כריבדא דכוסילתא כו'. נ"ב נ"ל לפרש שלא היה בהן רושם כלל אפילו כריבדא דכוסילתא ולא צריכא אנא לדחוק כרש"י ועוד דלפירושו הוה ליה למימר ריבדא ור"ל:

שם אמר רב נחמן בר יצחק בנים כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה לא אמרן כו' לקמן מפרש דאחד מן הנערים כו' כצ"ל:

בד"ה דבדידיה כו' כתי' ביה יראך יראוני כו' כצ"ל:

בד"ה רבא אמר כו' דמורח ודאין שמריח באדם כו' ויודע מי החייב כצ"ל והס"ד:

בד"ה אשר אין כו' וטובי מראה כו' כצ"ל:

בד"ה ר' חנניא כו' בבל ור' שמואל בר נחמני דאמר כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה חבל די כו' איכא ופריך לחבלא כו' כצ"ל. בד"ה בנים שהיו להן כבר מתו כו' כצ"ל:

בד"ה אמר רב יוסף לאו אהכי כו' כצ"ל:

דף צד.

גמ' אמר נביא אוי לי עד מתי כו' קורא משעיר כו' שומר מה מליל. נ"ב ס"א לא אתא בורר אמר שומר אתא כו' ספרו בגנותו כו' כצ"צ:

רש"י בד"ה אתא בוקר צ"ל לא אתא בוקר כו' ויחזרו ויגלו כו' כצ"ל:

בד"ה אבל ישראל כו' לארצנו וכשבאו למקום כו' כצ"ל:

בד"ה ה"ג כו' דדרשא בעלמא דריש לה כצ"ל והס"ד:

בד"ה בעצמו הוא כו' כמו כן נפרע כו' כצ"ל:

דף צד:

גמ' את מלך אשור ואת כל כנודו ועלה על כל אפיקיו וכתיב וחלף כו' נביא אעשרת כו' עגלת בקר ושתי צאן ואומר והיה כו' כצ"ל:
שם עוד היום כו' עד גבעת ירושלים נמחק הכל:
שם כגלי הים הקשיבי לישה מהאי לא כו' כצ"ל אריה מסבכו כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה כתוב מרום קצו בישעיה ובד"ה וכתוב מלון קצו במלכים כצ"ל:
בד"ה מאי היא כו' להשחית הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור את רצין ובן רמליהו ואותרעי להשחיתה כו' כצ"ל:
בד"ה ליטרא ירק במידה כצ"ל והס"ד:
בד"ה ועלה על כו' והשחית הס"ד. ואחר כך מתחיל הדבור מאי טעמא איענש מאחר כו' מאי טעמא איענש הס"ד:
בד"ה כעת הראשון כו' גללים מורי רבי הס"ד:
בד"ה אחרי הדברים כו' משמע שהיה מדבר בחזקיהו כו' כצ"ל:
בד"ה רבינא אמר צ"ל אמר רבינא כו' להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו של הקב"ה אמת כצ"ל:
בד"ה ויעשה אבוס כו' ויאכילו סוסיהם כו' כצ"ל. בד"ה לשלל כל אחד כו' ביחד אותו ממון כו' אסורים באותו שלל כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה בא על עית וגו' למכמש יפקיד כליו מתרגמינן כו' כצ"ל. בד"ה עברי צ"ל עברו מעברה:
בד"ה הוא קרא צ"ל נביא הוא קרא כו' לישה ענייה ענתות דחשיבנא כו' לישראל וכו' כצ"ל והס"ד:

דף צה.

גמרא ואבישי בן צרויה כו' כצ"ל:
שם אמר ליה עלם צ"ל אמרה ליה:
שם אמר בתרי גוריון כו' בקיברא כדאדכרו ליה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה עניה ענתות כלומר כו' כצ"ל:
בד"ה אותו היום כו' הקב"ה העונש עד כו' כצ"ל:
בד"ה שדו ליה לסנחריב הס"ד:
בד"ה בסתרקי כו' בלע"ז עד כו' הד"א:
בד"ה נשדי ביה כו' עתה האידנא נמחק האידנא:

בד"ה תמיהתי תמה כו' ודומה לו כו' נמחק בסנחרב:
בד"ה גולמי הרג כו' אבן רעוע מן כו' כצ"ל:
בד"ה איידי דאיירי צ"ל וישבי בנוב איידי דאיירי כו':
בד"ה משקל קינו כו' אעפקסא חדתא חרב חדש:
בד"ה נטרד דואג האדומי כו' שאול ולפי כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה שכר לשון צידה כצ"ל והס"ד:
בד"ה ביזאו לשון פרסי קניגיא ל"א כו' כצ"ל:
בד"ה מכא ליה כו' נתרככה הארץ כו' כצ"ל:
בד"ה בארבע גרבי כו' ל"א בארבע כורא דמיא בד' בורות של מים כצ"ל:
בד"ה כד כו' נגע בו הס"ד:
בד"ה אמרה ליה כו' לפניו הס"ד:
בד"ה פסקיה לדוד לעילאי כו' כצ"ל:
בד"ה אין חבוש כו' מכוונת לומר השם כו' והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להם כצ"ל והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור א"ל אבישי לדוד והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור מאי בעית הכא למה באת כאן והוא ג"כ סוף דבור:
בד"ה בר ברך קורא כו' תצטער משל הוא כו' הד"א. ונ"ב פי' בנך שעוה ימכור ואתה לא תצטער:
בד"ה והוא קא כו' פלשתים הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור וכי מטו:
בד"ה כי מטו בי תרי שם מקום הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אמר בין כו':

דף צה:

גמ' בעי אביי חסר חד ריבוא או חסר חד אלפא או חסר מאה או חסר חד כו' כצ"ל:
שם והכתיב ויצא כו' נמחק והכתיב:
שם אמר ר' אבהו הללו כו' נמחק אבהו:
שם דיקא נמי דכתיב וישלח כו' והיה רק זועה הבין כו' ארבעה וחמשה בסעיפיה פוריה כו' דכתיב וריוא דרביעאה דמי כו':
שם דאייתיתינהו לבניהו וקטלתינהו מאי אמרת להו אמר להו ההוא כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ויצא יעקב כו' בבית אל הס"ד:
בד"ה שהתפללו כו אברהם ויצחק הס"ד והשאר נמחק ואחר כך מתחיל הדבור הרהר בדעתיה למהדר לחרן והס"ד:

בד"ה קפצה ליה ארעא כו' הך מילתא הס"ד ואח"כ יתחיל הדבור כי בא השמש כו' והדה"מ ומנא לן כו' עד חוצה לארץ שייך לקמן קודם ד"ה שגלונות מלכות:
בד"ה ומנא לן כו' מכהני נוב הס"ד:
בד"ה ראשונה כו' סנחריב הס"ד:
בד"ה עברו בשחי כו' עד שעברו הס"ד:
בד"ה שחי כמו שחו כצ"ל. ונ"ב פי' גאו מי ים שחו והוא מלשון שיטה כי אדם השט במים שוחה קמח"י:
בד"ה אגב אורחך כו' אישתמע לשונאך כו' כצ"ל:
בד"ה ושמואל אמר כו' מועט וכמה כו' בסעיפיה פוריה הס"ד והד"א ואחר כך מתחיל הדבור י"ד שנים כו':

דף צו.

גמ' א"ל עול להההוא ביתא ואייתי כו' א"ל הבי כו' לרישיה ודיקניה והיינו דכתיב כו' כצ"ל:
שם דחמרי אינשי גרירתיה לארמאי כו' כצ"ל. ונ"ב פי' אם אתה חופף את ראשו בחמי חמין וק"ל:
שם שלם לקרתא דירושלים שלם כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה טחון אלו כו' מספרים והיינו כו' טחינת ריחים הס"ד והד"א:
בד"ה גריתיה כו' הבער לו אש בזקנו כו' כצ"ל:
בד"ה בית נסרך כו' לשם הכוהו הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור ויחלק עליהם איידי דאיירי נמי במלאכים איירי נמי בהאי קרא דכתיב ויהי בלילה ההוא כו' כצ"ל:
בד"ה על אחת כו' עליהם הס"ד:
בד"ה נשבר לבי כו' מתן שכרן כצ"ל והוא סוף דבור:

דף צו:

גמרא וא"ר אבהו זו אנטוכיא כו' ואמר מסתפינא כו'. כי אין האיש בביתו ואין איש כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה שבר בר שוור דולג בר דולג שוור נבוזראדן קום וכבש ירושלים ל"א כו' כצ"ל:
בד"ה עמא קטילא כו' על כך הס"ד:
בד"ה צמתך כו' בצד הראש הס"ד:

בד"ה גלי שוק כו' ותחזרו לריחיים ותטחן עדיין ותגלי כו' כצ"ל. בד"ה פטרתא שטר צואה הס"ד:
בד"ה צנייתא דבבל מן דקלים מרים כו' עד דבבל נמחק. ונ"ב כל זה בס"א אינו:
בד"ה ואכרה לי כו' בט"ו בניסן הס"ד:
בד"ה קבריהם כו' לירושלים ובהן כו' הד"א:
בד"ה איידי דאמרי צ"ל אימתי אתי בר נפלי איידי דאמרי צרור כו' כצ"ל:

דף צז.

גמרא אשר חרפו אויבך ה' אשר חרפו עקבות משיחך כל זה נמחק:
שם וסר מרע משתולל נמחק:
שם אמר ליה ההוא כו' צ"ל אמר לי:
רש"י בד"ה ושני אלפים כו' תורה ואיידי דאמר כו' כצ"ל:

דף צז:

גמרא אלא מלכות ראשונה שבעים כו'. והבאתי אתכם ציון אמר לו ר' אלעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון וגו' א"ל ר' יהושע הלא כבר נאמר כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה עד הכא לא תיסתכי כו' כצ"ל:
בד"ה לא כרבותינו כו' דורשין הס"ד:
בד"ה עד עידן כו' ב' עידנין ח' מאות דהיינו י"ב מאות כו' כצ"ל:
בד"ה עוד אחת מעט היא כו' כשיצאו ישראל מגלות בבל כו' והיינו עוד אחת מעט כו' ואני מרעיש כו' והבאתי כל חמדת כו' אתן להם לישראל ואחר כך יבא משיח ודרשא זו אינה אלא קרא לפני הבית קאמר והכי קאמר חגי מעט גדולה ומלכות ושוב לא אתן כו' כצ"ל:
בד"ה בעלתי אתכם כו' כולם חוזרין הס"ד:
בד"ה כה אמר ה' וגו' כו' אע"פ כן יגאלו מלכים יראו וקמו כצ"ל והס"ד והד"א:

דף צח.

גמ' והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל אלי תשוב נאם ה' כו' ר' אליעזר אומר אף מזה שנאמר כו' תלמידי חכמים שיש בהם שלום כו' אמר ליה מי אית לך בר חיורי גווני:

שם ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפיתחא דגן עדן אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה לכשירצה אדונינו הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול שלשה שמעתי רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפיתחא דמערתא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה מלכים יראו וקמו הס"ד:

בד"ה כי למועד כו' שהיתה נפוצה אילך ואילך כו' גבורתם שיהיו שפלים כו' כצ"ל:

בד"ה גדול מזה צ"ל מגולה מזה כו' מגולה יותר הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור רבי אליעזר אומר מזה הפסוק כשתראה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה וחסו בשם ה' כלומר כו' כצ"ל:

בד"ה יהירי גסי רוח מישראל הוא סוף דבור:

בד"ה ואצרוף כו' בדיליך הבדלים כו' כצ"ל:

בד"ה משפטיך כו' כמו שופטיך פנה אויביך גזירפטי הס"ד והד"א:

בד"ה נססה כמו כמסוס נוסס וכמו כו' אותן עם הצרות כו' כצ"ל:

בד"ה סוסיא ברקא סוס מסורק ומכוון. נ"ב נ"ל ומגוון:

בד"ה ואיהו משיח הס"ד:

דף צח:

גמ' ויש אומר מנחם כו' צריך להיות ויש אומרים:

רש"י בד"ה עד שתפשוט כו' ועמד ורעה בעזוז ה' וגו' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מביני גלוותהון כצ"ל. ונ"ב ועמד ורעה כו' פי' יפרנס את ישראל:

בד"ה על כל ישראל צ"ל על בני ישראל:

בד"ה חבלי של משיח גורלו וחלקו ולקמן בעי כו' כצ"ל:

בד"ה סנטר כו' לרבות לאחד ולמעט לאחד כו' כצ"ל:

בד"ה מי שכל כו' מפני אלו הס"ד:

בד"ה פמליא של מעלה כו' וישראל הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אפילו הגרים לא גרסינן:

בד"ה ולא אתן כו' יבא משיח הס"ד:

בד"ה שאורה שלי כו' להם אור גדול אבל כו' כצ"ל:

דף צט.

גמ' שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ברישא כו'. ומאי קרוב דמעיקרא ודהשתא כו' ואמר ר' חייא בר אבא כו' ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כמו כי מי נח כו' כצ"ל כי ימי נח כמו ימי נח בחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן כו' כצ"ל:

בד"ה מקל וחומר ומגזירה שוה כו' שא"ל רבו לא גמר כו' כצ"ל:

דף צט:

גמ' עליו פיהו הוא עמל כו' תנו רבנן והנפש כו' כצ"ל:

שם אמר ריש לקיש אף מגין כו' נמחק אמר ריש לקיש וצ"ל ר' יוחנן אמר אף כו':

שם האי מגלה פנים בתורה נמי הוא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה נפש עמל כו' עומלת לו הס"ד:

בד"ה כי אכף כו' החמור לישנא אחרינא זמר כו' בפיו תורה כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה אימתי תשמרם כו' צ"ל שנאמר כי נעים כי תשמרם אימתי תשמרם בבטנך כשיכונו כו' כצ"ל:

בד"ה מעוז תורה הס"ד:

בד"ה שלום שלום כו' ואחד למטה הס"ד:

דף ק.

גמ' האי לא בעי מטפחות כו' כצ"ל:

שם קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר. נ"ב פי' ר' זירא:

שם להוציא מעיין נחל מבית כו' וכן אמר ר' יוחנן א"ל כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כגון דאמר כו' רבנן כשהוא מספר כו' אומר הני ולשון גנאי כו' כצ"ל:

בד"ה אמר ליה ההוא סבא יישר וכן אמר כו' הד"א. בד"ה כה"ג כו' כאפקרותא הס"ד:

בד"ה שמשותיך כו' כצ"ל שמשותיך כמו שמש ומגן מורי. ונראה לי שמשותיך חלונות כו' שמש ממש לאבני אקדח כו' כצ"ל:

בד"ה כנגד היכל וכותליו כו' וכותל מזרח שש מאות וכותל מערב שש מאות ואמה אחת כו' הרי מאה והיאך יכולין כו' כדאמרת כצ"ל והס"ד:

בד"ה אשר בנינו כו' מחוטב עציך לישנא אחרינא אהיכל דבית שני קאמר דקים לן כו' כצ"ל:

בד"ה אתמר כו' לתרופה הס"ד:
בד"ה ובאותן עולמות כו' כצ"ל ובאותן שלש מאות ועשר עולמות יתן הצדיק כו':

דף ק:

גמ' מאן דאית ליה מעברת בדיקניה כו' כצ"ל וכן ברש"י:
רש"י בד"ה לא תפשוט כו' מפסיד העור הס"ד:
בד"ה דאזיל משכה לחבל להפסד הס"ד:
בד"ה אלא צלי כו' לפתן לשתי חלות כו' כצ"ל:
בד"ה קטנה כו' שתי שערות הס"ד:
בד"ה איש רעים שיש לו רעים הרבה הס"ד:
בד"ה אל תט אצלה כו'. נ"ב זהו גירסת רש"י:
בד"ה בשפל גגים גגו כו' כצ"ל:

דף קא.

גמ' לפני הקב"ה ואמרה כו' אפי' נגע כו' אשים ואעפ"כ כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה שנוי וסת כו' רגיל לאכול הס"ד:
בד"ה ה"ג כו' ועושה אותן כמין זמר שקורא כו' כצ"ל:
בד"ה אפי' נגע צרעת כו' כצ"ל:
בד"ה סך צ"ל שף:
בד"ה אמרתי כו' כל שכרו ושכרו כו' הכד"א. :

דף קא:

גמ' וידע מנשה כי ה' הוא אלהים מאי עבוד ליה שדיוה בדודא דנחשא ושדו נורא תותיה והוה קא מצטער טובא אמר היכא ליעבד ניקרייה להקב"ה כעיס עילואי ניקרייה לע"ז לית בה משאש מה עשה קרא לגדולים ולא עניוה קרא לקטנים ולא עניוה אמר רבונו של עולם אם ענית לי ענית לי ואי לא אמינא איהו נמי כו' כוותהון מיד ויעתר לו וישיבהו למלכותו הא למדת שחביבין יסורין כו':
שם גדרתא אתם צ"ל אותם כו':
שם למפלח ע"ז א"ל צדיק ח"ו א"ל רשע לצדיק כו'. בסוף עמוד איקבליתו לממריה ואף אחיה כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ובלשון עגה כו' בלשון עגה חוץ למקד' כו'. נ"ב פי' דבר חול אפי' הוא בלשון קודש ודו"ק:

בד"ה שנבט כו' על דבר עיקר כצ"ל:

בד"ה איהו מלך כו' ובין כך ובין כך יתגלגל כו'. נ"ב פי' שהיה רוצה אחר כך להמית אותו בדין בית דין שבא על פילגשי אביו כדאיתא במדרש:

בד"ה ואתה גדרת כו' אנגריא ל"אשהיה כו' כצ"ל:

ד"ה שחלץ תפילין כו' צ"ל אחר הד"ה בית המלוא:

בד"ה חלץ תפילין כו' עד לפני המלך כל זה נמחק:

דף קב.

גמ' ושחטה שטים צריך להיות סטים. תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לפורענות ויהי בעת ההיא וירד יהודה וגו' תנא משום ר' יוסי עת היא מזומנת לרעה בעת פקודתם יאבדו תנא משוס ר' יוסי עת מזומנת לפורענות בעת רצון עניתיך תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום ר' יוסי עת היא מזומן לפורענות וילך רחבעם כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה ושחטה כו' לע"ז העמיקו כו' הד"א:

בד"ה ואני מוסר כו' דעבר בעשה ל"א שטים כו' כצ"ל. ונ"ב כך נראה לי. בד"ה ויהי בעת כו' מזומנת לרעה שתמר כו' שני בניו כצ"ל והס"ד ואחר כך מתחיל הדבור בשכם מכרו כו'. בד"ה שום דופי גמגום בתלמוד הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור שחדשו דרשו דברי כו':

בד"ה יצאת בת קול כו' את ירבעם הס"ד:

בד"ה אחד מכ"ד בהכרע כו' הד"א:

בד"ה לאחר כ"ד דורות למעשה העגל הס"ד:

בד"ה פסוק זה כו' צדקיה דור באפי' נפשיה כו' כצ"ל:

דף קב:

גמ' סבי דבהתא הוו מי לא כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה א"ל וכו' עילווך וכו' הס"ד:

בד"ה מהיכא בעית למישרא המוציא אינך יודע כו' כצ"ל:

בד"ה אח לשמים כו' אח וראש דכתיב כו' כצ"ל:

בד"ה הכי רישיה כו' צ"ל גם מזבחותם הכי רישיה כו':

בד"ה דפרע קיניה כו' מחריב ביתיה כרוח כו' מאחאב ויצא כו' כצ"ל:
בד"ה קודר אזכרות לעשות כן קודר כו' הד"א:

דף קג.

גמ' ואמר ר"י משום ר' שמעון בן יוחי כו' ווי ליה למאן דלא ידע כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל:
רש"י בד"ה וישמע אליו כו' כך שמעתי הס"ד:
בד"ה מדת הדין כו' בלא ידיעת מ"ה כצ"ל:
בד"ה מאי דכתיב כו' מאחריני וכי עד כו' הד"א:
בד"ה כיון שנסתכל בדורו כו' כצ"ל:
בד"ה נשפט איש כו' ואינם נחים לחזור למוטב כצ"ל:
בד"ה מקום שהיו כו' מלך בבל בשער כו' אחד בלשכת הגזית כו' כצ"ל והד"א:
בד"ה באתריה כו' מקום שהאדון כו' כצ"ל:

דף קג:

גמ' העבודה וחתם את התורה כו' שנא' כל העובר ושב אל הלוים ועבר בים כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה כי בי כו' כלומר אותו שחפץ כו' כצ"ל:
אחר ד"ה ע' שברשעים כו' יתחיל דבור ולא נכתביה לעין כלל והס"ד ואח"כ יתחיל משום כבודו של דוד שהיו לו שונאים הרבה כצ"ל:
בד"ה ונחמיה כו' בשלח וגו' וכתיב ורבים כו' להאי קרא ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרי' ולא בצדיקים כצ"ל והס"ד:
והשאר נמחק:

דף קד.

גמ' איכא דאמרי דאכבשינהו לאפיה וחלף ואיכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארשיה וחלף ומפני מה כו' אמר רבה אמר ר' יוחנן כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה עמון ומואב כו' בקהל ל"א קרובין ממש כו' אברהם וקרובין היו כו' כצ"ל:
בד"ה לא נהרגה כו' מכהני נוב ולא היה כו' הד"א:
בד"ה ושאר מישראל כו' ודתבו חטיאי תלמידוהי כצ"ל:
בד"ה יאשיהו בן אמון כצ"ל והס"ד:
בד"ה מפני מה כו' להם חלק הס"ד:
בד"ה אבל צ"ל אכלו:

בד"ה גורם גלות דכתיב כו' כצ"ל. בד"ה זין אוכל כו' דשליט בפרזלא כצ"ל:
בד"ה רבתי עם כו' משאר עם הס"ד ואח"כ מה"ד קטנה לגדול שכבת זרע כו':
בד"ה אחד אחד מן הנשבין לחבירו הס"ד:
ואח"כ מה"ד גמל זה שמהלך כו':

דף קד:

גמרא אמר רבה אמר ר' יוחנן כו' אלי כבתולה חגורת שק כו'. ואמר ר' אילעי א"ר ברכיה אר"י כל המציק כו' אנשי כנסת הגדולה מנאון כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה רדף השבאי כו' ומצא בדבריהם ואמרו יהודים כו' כצ"ל ונמחק אותם ונ"ב בס"א אינו:
עוד בדבור זה בן קלסתר מלך אשקנצק בלעז כו' כצ"ל:
אד"ה ריסי עיניו כו' צ"ל ד"ה אלי קוננו כו' ונמחק ל"א ואחריו צריך להיות ד"ה על בעל כו':
בד"ה לא אליכם כו' לא באה עדיין צרה כו' כצ"ל. ונ"ב נ"ל:
עוד בדבור זה כנגד בני משה כו' כצ"ל:
בד"ה יתיצב כו' צ"ל בל יתיצב כו' ונמחק בתמיהה:

דף קה.

גמרא אמרו לו ונביאים שלא חטאו היכן הם שנאמר אבותיכם כו' כצ"ל. ונ"ב פי' זה קאי על דברי שניהם ודו"ק:
שם הלעולם יחיו א"ל אבותיכם חזרו והודו כו'. שמואל אמר באו כו'. רבה בר בר חנה אמר כו' ואף אותו רשע כו' כצ"ל:
כמוהו ואם לאו כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אמר ר' אבא צ"ל ר' אבא בר כהנא אמר היינו כו':
בד"ה כלום יש כו' דקאמר בלעם לינו פה כצ"ל והס"ד. :

דף קה:

גמרא כליבו צ"ל כלבו:
רש"י בד"ה אמר להו לטעינא כו' לרכוב אמרה ליה כו' הד"א:
בד"ה סריקי סומקי כרגילות אבל כו' הד"א:
בד"ה בנו מנין שאינו מקנא כו' הס"ד:

בד"ה מברכותיו כו' לברכה הוא היה כו' הד"א:
בד"ה וירם מאגג כו' מלכותו עז הס"ד:

דף קו.

גמרא ונאמר וישב ישראל כו' נמחק ונאמר:
רש"י בד"ה הוא אמר כו' קול ואמרה כו' כצ"ל:
בד"ה ומי השיבך כו' הזקיקך לכך הס"ד. ואחר כך מתחיל הדבור שמחייה עצמו בשם אל עושה כו' מעל צווארן ומשמנין את כו' לעתיד לבא כ"ש הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אוי לאומה שתמצא בשעה שמשים השם פדיון לבניו אוי לה לאומה שתהיה כו' כצ"ל:
בד"ה ציים כו' צ"ל צים כו' דכתיב היינו מקום ששמו כך כצ"ל:
בד"ה עד אשור כו' ומאשור ואילך משעבדי כו' דמשעבדי להו עד אשור כו' כצ"ל. ונ"ב פי' עד אשור ולא בכלל ודו"ק:
בא"ד ולעתיד קא מיירי כצ"ל:
בד"ה הן הנה כו' בדבר בלעם הס"ד:
בד"ה פיעור כך שמתריזין לפניו הס"ד:
בד"ה וינזרו כו' אחר הבושת הס"ד ואח"כ מה"ד כאהבם מתוך כו':
בד"ה ותקראן בגופן הס"ד ואח"כ מ"ה ותקראן משמע כו':

דף קו:

גמ' דבלעם דהוה כתיב ביה כו' אמר ווי שיצא זה כו'. יורישנו אל ואמר ר' יצחק מאי דכתיב גם אל יתצך לנצח אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח מאי דכתיב יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה אמר הקב"ה לימרו שמעתתא בי מדרשא משמיה אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל כו'. אמר ר' אמי ארבע מאה בעי כו':
מתנינן טובא בעוקצין וכי הוה כו' שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויה כו' ואליבא דהלכתא דכתיב סוד ה' ליראיו כו'. ואמר רבי יוחנן בתחלה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה בר תלתין כו' יותר מן מאתים ועשר שנים כו'. נ"ב זה אינו דהא לא היתה הגזרה כי אם משנולדה מרים ועוד בעל כרחך לא התחיל הגלות כ"א אחר מות יוסף והו' חיה בתוך רד"ו ע"א שנה אלא צ"ל שאותו עצה התחיל מתחלת ירידתם למצרים אבל לא נגמרה הגזירה והפורענות כי אם ממרים ודו"ק:
בד"ה חגירא תרגום של פסח הס"ד:

בד"ה שמא יצא זה לתרבות רעה הוא נמחק ומתחיל הדבור לאחר שיצא כו':

דף קז.

גמ' ואת לא מינסית לי אמר לפניו רבונו של עולם נסני שנ' בחנני ונסני וגו' כו' כצ"ל:
שם ומרעיבו שבע והיינו דכתיב נמחק והיינו דכתיב:
שם פיתקא לחלתא איגלייא וחזייה מיד וישלח כצ"ל:
שם אלא שאכלה פגה נ"ב ס"א שביעית:
שם פוסקין משנתן ואומרים לו דוד הבא על אשת איש כצ"ל:
שם אמר רב יהודה אמר רב אפי' בשעת חליו כו' ואמר רב יהודה אמר רב כו'. מאי טעמא קנסיבת יפת תואר כו' אז איתם שלא יכתוב כו' על אחת כמה וכמה ונקתי כו'. קבל עלך יסורין קבל עליה אמר רב יהודה כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה מתקדשת כו' טומאתה ולא בא עליה כו' כצ"ל:
בד"ה שאכלה פגה כו'. נ"ב ולפי פירושו הוה ליה למימר אלא שאכל פגי כי דוחק לומר שאכל אותן פגי שאין הלשון מובן כן ועוד הערוך כתב בפירוש פגי וזה לשונו שאכלה פגי כלומר באה אצלו קודם הזמן שנתבשלה באיסורא על כרחך משמע להדיא שתולה הענין בדידה ותימה הלא היא באונס נלקחה כמו שכתבו התוס' בסוף פרק במה בהמה וא"כ הוה ליה למימר שאכל פגי ר"ל שבא אליה קודם הזמן כו' ומרגלה בפומא דאינשי לפרש דאכלה פגי ר"ל שמיהרה לינשא לאוריה גם זו לא יתכן שהרי לכל היותר בת ח' שנה היתה בפ' סורר ומורה ואם כן בעל כרחך קטנה היא ונשואי' לא נשואין אלא שהשיא אותה אביה ואם כן הוה ליה למימר שהאכילוה פגי גם לכל הפירושים קשה לפי מה שמצאתי כתוב בס"א להדיא שאכלה פגי שביעית על כן נראה לפרש בדרך זה ראויה היתה כו' אלא שחטא קטן בא לידה וגרם הקלקול שתנשא מקודם לאוריה וכמו שמצינו במדרש משל לשתי נשים אחת קלקלה ואחת אכלה פגי וק"ל:
בד"ה נאספו כו' בעלי מומין כו' כצ"ל:
בד"ה באנחתי כו' בכל לילה מטתי כו' קרי ליה הס"ד והד"א:
בד"ה סוחר כותי כו' על דמים מועטים. נ"ב פירוש שיקנו ממנו:
בד"ה נסתרות של צנעה הס"ד:
בד"ה הכי גרסינן חכמי הדור הס"ד:

דף קז:

גמ' ששה חדשים וגו' והני ששה חדשים לא קא חשיב שמע מינה נצטרע אמר לפניו רבש"ע כו' זיל כסי צ"ל זיל נסי כו' כל הארץ וכתיב משם הפיצם ה' ויפץ ה' אותם וגו' כנ"ל:

רש"י בד"ה אותה שעה כו' בהאי קרא ח' דברים כנגד אותם כו' כצ"ל:

דף קח.

גמ' שנ' תהרו חשש תלדו כו'. נ"ב פירוש קש:

שם רוחכם אש תאכלם כו' כצ"ל:

שם ישלחו כצאן עויליהם כו'. נ"ב לשון עול יונק כלומר נעריהם:

שם ולא מהמהם כו' נ"ב פי' מבניהם:

שם ולא נה בהם כו' כצ"ל ונ"ב פי' לשון נהי שאין אדם נוה ומייליל אחריהם כו' ואמר לפניו כו' ולא נה בהם ואף על נח נחתם גזר דין שנאמר ולא נה בהם כו' כצ"ל. ונ"ב פי' אל תקרי נוה אלא נח:

שם כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה כו' מאי משמע כתיב כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה כמים שדומה כו' כמו עין בעין נמחק בעין:

בד"ה לא מהם כו' במשאם הס"ד:

בד"ה פליטין בושם כו' כצ"ל:

בד"ה א"כ לא נפנה דרך כרמים כו' כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים:

בד"ה בשכבת זרע שלכם כו' כצ"ל מבין עקבי רגליכם בשכבת זרע שלכם יכול למחות אתכם ל"א מבין עקבי רגליכם כו' כצ"ל והד"א:

בד"ה חמת המלך שככה כו' מים נחו מרותחן כצ"ל:

בד"ה מאתו כו' שדרים אצלם כו' כצ"ל:

בד"ה ואית דגרסי כו' משיתא ירחי כו' כצ"ל:

דף קט.

גמ' דכתיב וחטאתי לאלהים כו' ונשכח תורת כו' אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבית אורחי לגנבי אמר להו הבו ליה תרי תורי כו' כצ"ל:

רש"י אחר ד"ה אם כן ליבנו כו' צ"ל ד"ה הפיצם כו' ואחריו ד"ה שדים כו' ואחריו ד"ה רוחין ואחריו ד"ה ליליין כו':

בד"ה זה שאומרת צ"ל זו:

בד"ה שליש נבלע יסודותיה כו' עד שליש ושליש כו' כצ"ל:
בד"ה שאפי כו' לשם לכך היא משכחת כצ"ל:
בד"ה וכי מאחר כו' עוברי דרכים הס"ד:
בד"ה מעם גר כו' והשליכו עלי הנשכחים מני רגל ונתדלדלו מאדם ונעו כו' כצ"ל:
בד"ה יומם חתמו כו' וחותמיו הס"ד:
בד"ה אפרסמון כו' מנהגו של מפקיד צורה וחותם כצ"ל:

דף קט:

גמ' דלית ליה תורא לשקול תרי כו' דעברת במיא לא יהיב פדיוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא ותמניא זוזי דעברת במיא אליעזר עבד כו' פדיוהו כו' מגנו עלה אורחי כי מאריך גייזי ליה כי גווץ כו' שקיל דידיה הכי איתנו בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לישלחו גלימא הוי ההוא הלולא איקלע אליעזר כו' איגר שורא אתאי זיבורי כו' ויקח קרח אמר ריש לקיש כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה דיתב גביה לסעודה נמחק כל זה והד"מ אזל אליעזר כו' כצ"ל:
אחר ד"ה א"ל מאן כו' צ"ל ד"ה דיתיב גבה לסעודה:
בד"ה כי אריך כו' גיידי ליה הס"ד:
בד"ה ורפתא לא כו' ברעב וכשמת כו' הד"א:
בד"ה מקח רע התחיל בקטטה הס"ד:
בד"ה נעשה לו בה פלאות כו' כצ"ל:
בד"ה אי מר רב כו' ואם קרח מנצח אתה תלמיד מה לך כו' כצ"ל. :

דף קי.

גמ' אמרה ליה חזי מאי כו' אמר איהו נמי כו' דתכילתא וכסינהו לכולהו כו' מן השרופים ומן הבלועין מן הבלועין דכתיב כו' ותורתו אמת והן בדאין אמר כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה אמר לה קרח כו' כצ"ל:
בד"ה קנא לאשתו כו' התראה הס"ד:
בד"ה חולק על כו' ישיבתו הס"ד בד"ה מהרהר מחפה עליו דברים הס"ד:
בד"ה אקלידי מפתחות הס"ד:
בד"ה וקולפי מנעולם הס"ד:
בד"ה מן הבלועין כו' קיים ואח"כ כו' כצ"ל:
בד"ה בכבודי כו' משתחוין לחמה הס"ד:

בד"ה נתבצר מל' עיר בצורה כו' ולא מתו הס"ד והשאר נמחק. נ"ב בס"א. :

דף קי:

גמ' גיהנם להכא כבשר כו' ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום כו' כצ"ל:
וענף לעולם הבא ר' עקיבא כו' כצ"ל:
רש"י ד"ה וא"ל ההוא טייעא הם"ד:
בד"ה כל תלתין כו' גיהנם להכא ואמרי כו' כצ"ל:
בד"ה שבקיה כו' ולקמן מפרש כו' כצ"ל:
בד"ה עשרת השבטים כו' מקצתן החזירן הס"ד:
בד"ה כיום הזה כו' ומזכין מר הס"ד:
בד"ה הכי גרסינן כו' עתידין לחזור הס"ד וכאן נרשם גמרא וקודם הדבור נמחק גמרא:
בד"ה תנו רבנן כו' נענשו מרגלים הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור ר' שמעון כו':
בד"ה ואם יחזרו כו' לעולם הבא הס"ד:
בד"ה שורש וענף כו' שלהם הס"ד:
בד"ה הכי גרס כו' למר כדאית ליה ומר כדאית ליה כצ"ל:

דף קיא.

גמ' ניחא למרייהו כו' אמר לו אף לרשעים א"ל רשעים יאבדו כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה לא ניחא כו' מ"ר לישנא אחרינא שלישי של שם כו' כצ"ל:
בד"ה חזייה רב לרב כהנא כו' כצ"ל:
בד"ה וענתה כו' ושפלים יהיו כמי כו' כצ"ל:
בד"ה א"ל חבל כו' ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם כצ"ל:
בד"ה אמת ראה כו' שנקרא אמת ונתייירא אם יתחייבו כלייה ודן אותן כצ"ל:

דף קיא:

גמ' נאוה קודש וגו' כו' את יצרו וליושב על כו' תנו רבנן יצאו הן כו' כצ"ל:
רש"י בד"ה ה' לאורך ימים כו' כצ"ל עדותיך וגו' ה' לאורך כו':
בד"ה לרוח משפט כו' ביצרו שבועט ביצרו כו' כצ"ל:
בד"ה עד שיודח כו' מאותה העיר הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור הרי אלו כיחידי' שהן בסקילה וממונן פלט כו' כצ"ל:
בד"ה הכה תכה כו' ממקום למקום מצילין מדכתיב כו' כצ"ל:

בד"ה יצאו הם כו' והדיחן והרי הם כו' כצ"ל:
בד"ה חולקין עיר כו' נוחלין ומנחילין הס"ד:
בד"ה ה"ג לא ארבע מהאי וחמשה מהאי כצ"ל והס"ד:

דף קיב.

רש"י בד"ה גרידי בדלת כו' דמפרשינן גרידא יחיד כו' וגורד בסכין או בכל כו' כצ"ל:
בד"ה ור"ל משום דאין דנין שנים כו' כצ"ל:
בד"ה אלא מרבין כו' מרובין ואם הודחו הד"א:
בד"ה אמר רב חסדא כו' כאותה העיר שכונסין כו' לרחוב לשורפן אבל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודין ודוקא שכבר היו כו' כצ"ל:
בד"ה אלא דידיה דבני עיר כו' כצ"ל:
בד"ה דלא קבל צ"ל דקבל:
בד"ה לא שנא כו' לפי חרב והיינו שלא כדרך שחיטה והס"ד ואח"כ מתחיל הדבור שחיטה מהניא כו':
בד"ה שער נשים כו' או לא הוא ס"ד:
בד"ה דתלי בסבטא כו' ואין קשורין כו' כצ"ל:

דף קיב:

גמ' היו בה קדשים קדשי מזבח כו' בעלים הוא והכא בקדשים כו' משללה אימעט וכל שקרב כו' בעל מום כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא כו' כצ"ל:
שם תנן התם עיסה כו'. נ"ב אין זה משנה אלא הברייתא בפרק כל שעה והכי פירש תנן התם כלומר שנינו לשם:
רש"י קודם ד"ה מכאן אמרו נרשם מתניתין:
בד"ה מעשר שני כו' יגנז וכתבי הקדש יגנוזו הס"ד:
בד"ה ה"ג אלהיך אמר ר"ש כו' הד"א:
בד"ה רחובה כו' מתחלה ולא שעושין כו' כצ"ל:
בד"ה שנאמר כליל כו' ל"ג הס"ד:
בד"ה ואליבא דר' כו' דמיהם בהמתם מיקרו כו' כצ"ל:
בד"ה ליפלוג וליתני כו' לקדשי קדשים הס"ד:
בד"ה לא פסיקא כו' הנדחת ירעו כו' הד"א:
בד"ה דאתנהו צ"ל דאיתנהו:

רש"י בד"ה מאי קאמר הכי קאמר כו' קדשים קלים ממון בעלים הוא. נ"ב נראה דמשום הכי מפרש טעמא דפרק קמא משום בעלים ואליבא דר"ל ולא כר"י משום זבח רשעים תועבה דאם כן במאי פליגי דסוף סוף לכולי עלמא ימותו משום זבח רשעים תועבה אבל השתא שפיר פליגי דת"ק סבירא ליה ממון בעלים ובכלל שללה הוא ור' שמעון קא ממעט מכח שללה שאר קדשים ובכור מבהמתך ולא סבירא ליה ממון בעלים הוא אבל רבינא דמוקי ליה פלוגתא בבעלי מומין אבל בתמימים לכולי עלמא ימותו משום זבח רשעים תועבה כר"י. בא"ד כשהוא תם ואינו נפדה כו' איצטריך בהמתן למעוטי כו' כצ"ל:

עוד בדבור זה דאיהו מוקי ליה כצ"ל. ונ"ב אפילו בתמימים וקסבר כו' והאי אפי' קצת דחוק ודו"ק:

בד"ה תרומה ביד כו' אמר תשרף הס"ד. בד"ה אלא בעיר הנדחת כו' דהיינו חומה הס"ד ואחר כך מתחיל הדבור אלא לאו בגבולין ולא מטו ליה וקתני יגנוזו ואינו יוצא לישרף בתמיהה ואם איתא כו' אלא ממון הדיוט כו' משום זילותא כצ"ל והס"ד. בד"ה הכא במאי עסתינן כו' ולקמן פריך כו' כצ"ל:

דף קיג.

גמ' בטהור וכגון דנפיל כו' מאי עביד מאי קאמר ה"ק כו' כצ"ל:

רש"י בד"ה וליפרקיה כו' ומשני כר"י כו' כצ"ל:

בד"ה ואבדתם כו' שמים הס"ד:

בד"ה כלל בעשה כו' ופרדסים לא ור' יוסי כו' דאיכא כ"ש כצ"ל והס"ד:

בד"ה דכולי עלמא כו' דבעלמא לית ליה כו' בכל בנייני כדקס"ד אלא עוד לכמו כו' כצ"ל:

בד"ה מחוברין ושריפה יצא זה כו' כצ"ל:

בד"ה לא יריחו כו' אחאב ועל שעבר כו' כצ"ל:

בד"ה אבירים ושגוב כו' דקרי להו כו'. נ"ב נראה לי לפי סלקא דעתא דמקשה ודו"ק:

בד"ה בי טמיא כו' לשון אבל. נ"ב באטב"ח ובאלב"ם:

דף קיג:

רש"י בד"ה איכסו כו' בתלתא יומי הס"ד:

בד"ה אמר ליה ר' יוסי הוא סוף דבור: